

ETNOGRAFIA DE AMOREBIETA-ETXANO GRUPO DOMESTICO II

J. M. ETXEBARRIA

Investigaciones ETNIKER-BIZKAIA
Dpto. Etnografía Instituto Labayru

Esta encuesta es continuación de la publicada en este Anuario de Eusko-Folklore, 26, 1975-1976, pp. 9-153.

Informantes:

Barrio Ergoizen: Claudio Etxebarria, nacido en 1909. Vivió en el caserío Solaguren-bekoa (Solagune-bekoa) hasta 1959.

Josefa Etxebarria, hermana del anterior. Vivió en el caserío Sabale-goikoa hasta 1974.

Barrio San Bartolomé: Tiburcio Aldazabal, que vive en el caserío Urritti. Nacido el 14-IV-1912 ha ejercido el oficio de albañil y al mismo tiempo agricultor. Su mujer Gregoria, que vive en el mismo caserío.

Juanita Bilbao, que vive en el caserío Basabe, nacida en 1921.

Fechas de recogida de datos:

Las grabaciones están hechas en dos fechas diferentes. La parte más importante, del 1-5-VI-1975. Y lo restante el 29-30-XII-1984.

Grabación y encuestador:

He usado el sistema que puede llamarse correctamente de recogida de etnotextos, siguiendo un cuestionario, pero dejando hablar al informante una vez hecha la pregunta. Los instrumentos usados han sido los siguientes: el magnetofón japonés marca SANYO MR10. La cinta era

abierta y la velocidad de grabación, 4'7 cm./sec. Otra parte está grabada con magnetofón UHER 4400 Report Monitor y cinta abierta BASF. La velocidad 4'7 cm./sec. No es la grabación ideal para un laboratorio fonético, pero sí es suficiente como para hacer una transcripción semifonética. El encuestador ha sido J. M. Etxebarria.

Transcripción de textos:

Está hecha a partir de esas grabaciones.

Creo que bien puede llamarse esto un etnotexto. El método ya está inventado, pero no se suele usar demasiado entre nosotros. Sería conveniente que se usara normalmente. En primer lugar porque ya ha sido usado por otros ilustres predecesores en el trabajo. Hay que citar a Barandiarán, que ha recogido gran cantidad de cuentos y leyendas en transcripciones, que CARO BAROJA, MITXELENA y otros han reconocido, como de buena calidad. Y Caro Baroja tiene también algunos materiales recogidos de esta manera (1).

Por otra parte es un procedimiento bastante difundido en otros países cercanos y lejanos. Voy a citar un ejemplo más bien lejano y de un territorio que consideramos

(1) J. M. de BARANDIARAN, *Obras completas*, Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca, 1972 y ss.

J. M. BARANDIARAN, *El mundo en la mente popular vasca*, Donostia, Añamendi, 1960 y ss. 4 tomos.

J. CARO BAROJA y A. IRIGARAY, *Mentalidad del campesino vasco*, BRSBAP, II, 1946, 9-45.

menos desarrollado que el nuestro. Del 13 de marzo al 12 de abril de 1969, se celebró en Niamey un cursillo sobre la **tradición oral** en Africa. Era un cursillo de preparación de investigadores para la recogida del material de tradición oral. El instrumental que usaron en ese cursillo, y que se supone que seguirían usando después, era este: magnetófonos: Nagra, Uher 4.000 (no existían todavía el 4.200 y el 4.400), Philips Mini K 7. Micrófonos: Beyer M. 67, M. 66, M. 100; Sennheiser MD 21, MD 211, MKH 404, MIKH 804, Uher, Philips Mini K 7. Osciloscopio Metrix, amplificador Thorens, y altavoz Audax Audimax 11.

Los asistentes eran de Dahomey, Alto Volta, Malí y Níger y el cursillo tenía por objeto familiarizarlos con estos instrumentos para obtener grabaciones de calidad y comenzar de este modo publicaciones en las diversas lenguas y crear fonotecas (2).

Y volviendo aquí parece razonable pensar que si tan especial e interesante es nuestra lengua, se pondrán los medios más modernos para recogerla. Porque hoy no sólo se conservan los textos escritos. También los grabados: Por lo menos en sitios y lenguas que consideramos en una situación de mayor progreso y donde hay mejor calidad de vida.

Alfabeto que se usa.

Cuando digo transcripción semifonética, quiero decir lo siguiente: que escribo con el alfabeto convencional y normativo del euskera, todos los sonidos que oigo en la grabación tanto vocálicos como consonánticos, o sea, escribo según lo oído, no según la norma del euskera culto escrito. También se distinguen los diptongos, como indicaré más abajo. Pero no se transcribe si una vocal es abierta o cerrada. Tampoco se indica en la grafía si una consonante intervocálica es fricativa o no. Simplemente transcribo lo que percibe un oído mínimamente habituado a oír y entender una conversación de un dialecto del euskera, en este caso en vizcaíno.

Creo que este acercamiento al mundo

(2) Diouldé LAYA, *La tradition orale*, p. 27-33. Todo el libro es muy interesante. Además se pueden ver: *Enquête et description de langues à tradition orale* y *Langage et cultures africaines*. También *La tradición oral*. Se citan todos en la bibliografía.

del informante es algo más difícil, pero más preciso y más rico en información.

Para una mayor y mejor difusión de los etnotextos, sería necesario poner junto al texto vizcaíno la traducción en castellano, por ejemplo. No he podido hacerlo dentro de los plazos que señalaba Eusko Ikaskuntza. En otro lugar y en otro momento se hará.

Este tipo de textos hay que usarlo con un buen conocimiento del dialecto en cuestión, si no, puede provocar confusiones en el lector no habituado. Por ejemplo aparece un **esan du**. Un conocedor normal del euskera traduciría: ha dicho. Pero en este texto no significa eso, sino **hemos dicho**, porque es una contracción de **esan dogu**.

Aunque este tipo de textos son más ricos, se impone la prudencia en su uso, o por lo menos un buen asesoramiento.

El alfabeto que uso en la transcripción es el del alfabeto normativo del euskera. Sólo hay estas pequeñas variaciones. La **j** escrita, suena como en castellano. La **y** también como en castellano. El signo **z̃** suena muy parecido a la **j** en francés. No hay ningún triptongo, aunque haya tres vocales juntas. En ese caso normalmente hay diptongo formado por las dos primeras: ur-tau-en, por ejemplo. Pero no siempre que hay dos vocales juntas, hay diptongo: me-di-ka-men-tu-e, por ejemplo.

El apóstrofo ' indica que no se ha pronunciado algún sonido que existe y se usa cuando esa misma palabra se pregunta directamente. Cuando yo pregunto la traducción vasca de decir, todos los informantes contestan **esan**. Pero cuando en la conversación dan en euskera el equivalente de **le dijo**, pronuncian **esa'otzen** (3).

(3) Sobre la transcripción de textos orales vascos hay gran variedad de sistemas. Está el usado por Barandiarán en las obras ya citadas y que está reconocido como válido por los lingüistas, sin que proceda de un fonetista. CARO BAROJA dice al respecto en *Jose Miguel de Barandiaran-eri Omenaldia*, pág. 22: 'Mi viejo amigo Koldo Mitxelena acaso pudiera hacerlo (hablar) del rigor lingüístico con que ha recogido las narraciones, mitos, leyendas, etc. de la tradición oral, fijando no sólo modalidades dialectales sino también rasgos idiomáticos más particulares. La exactitud en la transcripción de lo oído da, en sus escritos, mucha más idea de la realidad que cientos y cientos de páginas de prosa explicativa'.

Txomin PEILLEN en FLV, XIII, 1981, 255-260, subraya la precisión de Barandiarán en la recogida de textos suletinos. Por supuesto que el sistema que usa Barandiarán es válido. Con todo necesita algunas precisiones que los que hacemos trabajos de recogida etnográfica, debemos

Respecto a las consonantes, siempre que aparece una **z**, aunque sea mayúscula, tiene que llevar encima el signo $\bar{}$. Si no aparece es debido a que no es posible en la imprenta o hay una errata. Respecto a la diptongación pongo unas muestras. Todos los casos que aparecen en el texto funcionan como estos ejemplos: bi-xe-u-en, su-fri-tei-deu, deu-en, per-so-ni-a-i, pa-seu-en, u-ku-tui-xu, ko-rri-en-ti-a, neu-en, ei-ttu-en, si-ku-en, san-ti-e-tu, gu-**ia**-ot, len-txo-au, bi-er-gi-ñe, tos-fe-i-ñi-en-tzat. Algunos diptongos difíciles se indican en el texto con un guión.

Las frases que llevan un guión por de-

aportar, porque hoy tenemos medios para hacerlo. Medios de poder aprender algunas cosas más precisas y medios técnicos como los magnetófonos. Las precisiones que vendría añadir serían dos principales: no distinguir donde no distinguen, la **s** y la **z** y la **ts** y la **tz**, como es el caso del vizcaíno. Precisar los diptongos y triptongos, si los hubiere en los dialectos orientales. Hoy estamos en condiciones de aportar estas mejoras al sistema de transcripciones de Barandiarán y creo que debemos hacerlo. Un ejemplo de transcripción de textos dialectales castellanos con alfabeto convencional añadiéndole unos pocos signos diacríticos, puede verse en M. ALVAR, *Textos hispánicos dialectales*, Madrid, CSIC, 1960 2 tomos. Sería interesante desde el punto de vista etnográfico y desde la lingüística que en euskera hubiera amplias colecciones de textos de este tipo.

También está el sistema que usan CARO BAROJA e IRIGARAY, en el trabajo citado y que sigue la grafía de L. L. BONAPARTE. Usan **th** para **tt**, **sh** para **x**, **gu** para **g**, **ch** para **tx**, **ca** y **co** para **ka**, **ko**.

Las diversidades surgen en tiempos más recientes y en otros autores. Por ejemplo en *Anuario de Eusko Folklore*, 1975-1976, pp. 346-349, se usa la grafía normativa del euskera anterior a 1968. No se presta a confusión porque todo el texto está así y no hay mezcla de dos alfabetos distintos en el mismo texto. En el tomo de 1974 cada uno transcribe los textos euskéricos según su leal saber y entender. Pero el problema se agrava en fechas posteriores, porque se mezclan en el mismo texto dos alfabetos, uno que representa sonidos y otro el normativo del euskera. Así ocurre por ejemplo en *Aingeru Irigaray-ri Omenaldia*, 571-605. O en *Cuadernos de sección. Antropología-Etnografía*, n.º 3, pp. 51-99. En ambos trabajos se dice que son transcripciones de cintas y se usa el alfabeto normativo y otro que representa sonidos.

En este último trabajo tomo una muestra al azar en la p. 60: 'Hamalau urtegaz... krijjara, tioana da tiaana, da hoi urteedo hoetabat urterarte hantxe eon, egon ... biharrara ein sendo. Da soldatia azkenengo urtien... berrogeta hamar ogerleko, entendi on...!'

Para evitar confusiones sería de desear que en cada trabajo al principio, se indicara qué alfabeto se va a usar y a lo largo de todo el trabajo se usará ese alfabeto. Si no, en el no habituado se puede crear una confusión tan curiosa como la de creer que en Lekeitio hay aspiración, porque el texto que he citado es transcripción de una grabación y aparece la grafía **h**. Por otra parte en los dialectos orientales tendríamos también problema, porque si decimos que usamos el alfabeto normativo y que la transcripción es de cinta, aparecerían menos aspiraciones de las que en realidad se hacen. Pues como es sabido, el alfabeto normativo no incluye entre sus aspiraciones todas las que hacen los hablantes.

Yo quisiera agradecer a Etniker-Bizkaia que haya seguido un alfabeto semifonético propuesto por mí en *Etniker-Bizkaia*, 2, 1976, 20-24.

lante son las preguntas que hace el encuestador. Las que tienen un punto son las respuestas de los informantes. Hay unos diálogos entre médico y cliente y entre patrón y obrero que aunque tienen guión, corresponden al propio informante, que cuenta algo en forma dialogada. A veces el informante usa la palabra **sertu**, será, cuando no le viene a la boca el nombre o verbo preciso. Su significado se deduce fácilmente del contexto.

Cuestionario.

El cuestionario que sigo es el de Barandiarán: **Guía para una encuesta etnográfica**. Dentro del grupo doméstico, recojo las informaciones que corresponden a las preguntas 46-171, y que tienen el título general de

Enfermedades y medicina.

Aplicando este cuestionario no pretendo crear ninguna teoría, sino recoger un material que comparado con el de otros muchos pueblos del País Vasco, puede servir para llegar a algunas teorías.

En contra de lo que pueda parecer a algunos, este cuestionario no está hecho para detectar ningún pedigree de vascos típicos, sino que trata de responder a unas preguntas básicas: cuál ha sido el pasado de un grupo humano que es hoy el municipio de Amorebieta. El presente no se excluye, sino que el presente está ya plasmado en documentación, mientras que de los temas de este cuestionario, no hay casi nada consignado por escrito. Sólo hay cosas que las conocen quienes las viven y las transmiten oralmente por regla general. Así podemos ver cuáles son las tendencias que prevalecen en el cambio social que se está dando. Por tanto sirve para acercarnos a lo que somos. Luego podremos ver si eso nuestro coincide con otros pueblos del país o de fuera y qué es lo que tenemos de original y qué es lo que tenemos de común con otros.

Este cuestionario no está hecho para responder a una determinada doctrina política. El informante transmite sus vivencias, no una doctrina política. Y si el etnógrafo tiene la debida calidad, recogerá esos datos, sin distorsionarlos. Y sin hacer una lectura del informante según posturas tomadas de an-

temano. Así un rasgo minoritario, deberá aparecer como minoritario. Y un rasgo de mucha difusión, como más conocido. Hay un fenómeno que ocurre en este pueblo y puede decirse que es común a todos los pueblos con fuerte población campesina de Vizcaya. Cada uno vive en su barrio, pero conoce a las personas de los otros barrios e incluso a su familia dispersada por otros pueblos. Y ese conocimiento lo consigue por un trato y comunicación con las gentes del otro barrio distante. Y esa comunicación la ha realizado, aun cuando no han existido los medios de transporte actuales. Y no sólo conoce las gentes de otro barrio, sino sus costumbres. Y si ve algo nuevo e interesante, lo trae a su casa y a su barrio.

Tampoco está hecho para responder a una determinada doctrina religiosa. El informante responde según sus propias vivencias, y no porque se acuerda de una doctrina que estudió o que ha escuchado. Los informantes de este cuestionario dan su opinión sobre el médico, el cura o la curandera desde su propia vivencia. O reflejan la actitud de un personaje u otro ante el euskera, no por dictados doctrinales, sino desde su vivencia. Por ejemplo el médico aparece siempre hablando en castellano. Es un dato, no condenatorio, sino que nos sirve para comprender aquella situación. Y para no trasladar nuestros problemas de hoy, 60 años atrás.

El encuestador tampoco debe mitificar los datos que recoge. Pero no caer en la ingenuidad de creer que hoy no se crean mitos. Hoy está de moda desmitificar pero creando al mismo tiempo nuevos mitos. Ejemplos de esto se encuentran en la prensa diaria. Para desmitificar correctamente hay que conocer bien los mitos de antes y el proceso de creación de los mitos. El captar las vivencias ayuda a dejar el mito en su justo punto.

Lo que intento no es justificar una teoría mía, sino recoger datos que analizados y comparados con otros muchos del mismo grupo humano, nos podrán indicar cuáles son las teorías del grupo encuestado.

Y ese acercamiento es mucho más preciso si se hace recogiendo el habla de los propios informantes. Por eso me he decidido a presentar los textos como han salido

de los informantes. Además creo que es hora de no volver a neocolonialismos lingüísticos. El trabajo de transcripción está hecho por el propio encuestador (4).

Bibliografía.

- Antología de estudios etnolingüística y sociolingüística**, Editores: Paul / GARVIN y Yolanda LASTRA DE SUAREZ, México, Universidad Nacional Autónoma, 1974.
- G. CARDONA, **Introduzione all'etnolinguistica**, Bologna, Il Mulino, 1980².
- Enquête et description de langues à tradition orale**, Paris, SELAF, 1971, 5 tomos.
- Tradition orale et identité culturelle. Problèmes et méthodes**, Paris, CNRS, 1980.
- Langage et cultures africaines**. Essais d'ethnolinguistique réunis et présentés par G. CALAME-GRIAULE, Paris, Edi. F. Maspéro, 1977.
- La tradition orale. Problematique et méthodologie des sources de l'histoire africaine**. Edité par Diouldé LAYA, Centre Regional de documentation pour la tradition orale, Niamey, Niger, 1972.
- Jan VANSINA, **La tradición oral**, Barcelona, Labor, 1968².

46.- Ba lenau geixoa ixete'san geizen geizen katarroa, bronkitis esaten žako; gero gripe, b'asko, da pulmuniže be bai. Da gero beste bat geixo gogorra: tifuse. Tifuse baia oiñ esta esetu be eitten baia len asko. Berrogei egun oien ein biixete sien. 'Cuarenta días'. Berrogei egun. Da orrexek, gero onek sera, ernia, apendixe d'orrek pe. Apendixe arrapeteuena, enjeneal illtteko san, orduen demporan. Len, se batien ambulantiže urriñ, edo medikue urriñ, etxien atzenengo orduarte esan akortan jentia da sertzen san Baia geixoak geizen pulmuniže b'asko, pulmuniže asko arrapeta'san, pulmuniže. Da pulmunižek eseken serik. Ba pulmuniže, da lenauko medikamentue san indisiñoa be gittxi, tte ba bero. Pulmunižena san beroa da žan gitxi, berakas saldatxue, berakas sopia, saldatzu, saldatzu te ortxe. Medikamentu gitxigas lenau kureta'san geixoa.

- Gero serekoa, bularrekoa?

· Bulerretik en jeneal illtteko san. Asko bulerretikoape. Da bulerretikoa oten sanien, etxien euki bixeten san kuidu andiže, etxetik

(4) Tengo que agradecer a las mecanógrafas y correctoras que me han ayudado. Son G. Arregi, B. Bolinaga, Mari Karmen y Maritxu Etxebarria y Koro Segurola.

Sobre la recogida de materiales etnográficos hay observaciones, creo que muy atinadas, de CARO BAROJA en **Homenaje a D. José Miguel de Barandiarán**, 14-26. En otra obra **Semblanzas ideales** repite eso mismo en las pp. 161-162. Y aparecen otras muy interesantes en las pp. 263-278 que tienen validez hoy, aunque fueron publicadas en 1972.

kampora lenau esegoan e hospittelera, t'olakorik. Bulerretikoa arrapeteu-ena ia geizena illteteo san. Da bulerretikoari gero etorri žakon, gero beste bedar batzuk pe agertu sien: iru-orri da lora ori, ori, orixe. D'aixek sano osatu es. Baia sano lusetuteu-en bixiže. Baia lentxoau, gerotxoau, ill embier. Len illteteo san, kuretán estan geixoa esaten žakon bulerretikoari.

47. – Da olan persona bat ikusi, žakin es, geixorik dauena, da ikusitte nondik igertzen san geixo bat edo bestia eukela persona orrek?

· Personia, igertzen žakon asko, sanak sarrak; enjoneal alakoak sien geixoari ariñen igertotzienea, arpižen, da espanetan, da begižetan asko igertzen die, baia atzoak. En jeneal atzoa san lenauko medikue. Orrek auxe geixoa deko! Da gero baaki: atzoen esana korriute ba: fulanok geixoa deko, fulanak oixe deko.

Da eurek, atzoak eukitteu-rien orduen ser diferentia, da sarren sea san, en jeneal, atzo sarrak igerteu-en se geixo klase eken.

Da gero urteteu-rien beste peka batzuk: batzuk urteteu-rien baltzak, beste batzuk suriže ta materiže, d'esateutzien: baltza urte-tau-en: au sarna baltza; da sarna suriže. Baltza txarra kuretán, dempora asko. Da gero orreri eitten'tziesan ba keupe gasias, txarrižen keupe gasias. Beste au ekarteu-rien, e mostasa ta liñesiže esateutzien eurek. Ekar-teu-rien ori botiketi d'eitturien esplantu bet, da aras unteu, da ensegida sertzutzien, baltza. Surižeri es baia baltzari a eittotzien. Ostien sabaltžen žakon gorpuz gustižen. Da aixe sera.

– Medikueri lenau abixetan žakon?

· Medikueri lenau olakoik eittia?

Abixeu bes, etxakon eitten. Abixeu bes. Da gero emen Larran on san ser bat, atzo bat, orretan dediketan sana. Da Txoriže medikuek pe ill en bideuela ta belaunetakoa ta ataateko esaotzen da. Baia berak: 'ill eistek ill bier bok se nik osatu žoasanak osatute ta, Jainkoak lagunduk'ostek beste munduen' esaotzen. Baia ape ill gur'es; esan bai. Atrebidia.

Gero arek eukitteu-en afisiñoa gastiari erakusteko baia gastiak inyer gitxi euki eurien.

Bere alabiak pe eseu-en ikesi tte. Inyerrik gitxi! Da niri senbat bider damutu žat! nik 12/13urte, d'ikusi a bedarrak batzen, d'olan

begire ta: 'Etorri, etorri ona'. Aber supe batu batzuk-eta'. Da lotzias edo, žoan es.

48. – Da gero, olan ulien koloria ikusitte atara lei batek geixo bat edo bestia deukonik edo seoser?

· Bai, atara eitterien. Da, besapeko ulietati geižen ataraturien.

– A bai e?

· Atzoak orretan asko dediketasien. Asko. Da baitte geixoa olan altzeu begiže, begiko sanak eta... dediketan sien. Asko. Da, nik es-taitt uliena, baia besapekoena bai.

– Da, suk ikusitte dekosu batanbat olan?

· Bai, ikusitte dekot; oixe, Benarda.

– Da, orrek besapeko uletik atarate eban?

· Berak andik etitteu-en, eitteu-ena. Ak eitteu-en, nik ikusitte dekot, au sea, emeko bioskollarak; aixiakaitti tte neube joan nitzen. Da, antxe ukusitte d'esausten: erdu emendi lau, bost egunera. D'andi sertzeu-en berak, ataako eu-en bere sera.

49. – Da, esan dosu begižen koloreti da sanetati pe bai?

· Begižen, begižetako sanetik asko igerte sien geixoak.

– Ta, betuletatik eta onen formatik eta es? (Betulak erakutsiz).

· Nik ikusi oana, besapeko sera, begiže altzeu, betulek da begiko sanak, sanak oten die gorri tte sera, andi eurek sertzien sien. Apurbet gora, apurbet gora, bera, andik sertzien sien, se erremedižo bideu-en.

– Da gero, olan osasun ona deukola persona batek, segaittik esaten san. Olan, se itxure edo se gausetan agertzen san ori?

· Osasun oneko personia... esien loditzen. Bestatzuk pa erregularrien. Esaterako, beori dauen antzera. Ba, beorrek pe esi lei esan osasun txarra dekonik.

Kolorien da personia eseun osasun ona dekona. Kolor'ona, koloria es gorriže, es suriže. Lar gorriže be est'ona, da kolore ona. Osasun oneko personiai neupe antza emotztet. Antza.

– Baia kolore gorriže deukonak, ser esan gure dau?

· Gorriže, gorriže dekonak, kolorien gorri bixiže badeko, arek tentziñoa edo jokera asko eukiko deu gorputzien, ser asko. Bat da koloria.

Sosteni-etako ondo, personiak esteu euki bier tentziñorik, tentziñoa. Nik ostera, «beti geixoik» eta tentziñoa mutiko baten moduen dekot. Nik oiñ be, oiñtxe geixotu aurretixuen, da geixoan, medikue etorri sanien, tentziñoa artu'usten, da tentziñoa, amalau, saspigas la mutikoen tentziñoa, niri semiak illien ar-tzeust tensiñoa. Buruko miñe badekot, ari-ñau. Ni beti. Nietzako, nik tentziñoa arrapeu eskero, nik estekot sortzi eguneko bixirik. Ortxe euki bida puntue, oixe. Personien ba-sia da, osasunerako, lelengo bižotza. Ori edoseiñek daki, bižotza. Estamangue ta ten-tziñua. Orretan espagara dediketan, txarto.

50. – Da betuletatik edo atara lei se geixo euki leižen?

· Betulen formatik estot eser entzun. Baia betuliari berari sek eittotzen kaltia bai-jaboiak. Jaboiak betuleko ulien erpia erre eitten deu. D'es ori bakarrik, bixerran erpia be bai. Ni ego'nitzen bistia galtzen, geroau ta gitxiau selan žoaten, konturetan nitzen; žoan medikuana, okulistia edo olakoana d'esa'us-ten: Segas garbitzосу arpeiže? Ba jaboi-as.

D'es'uzten: 'jaboiak betuleti sartu d'arra-petotzus betulen erpiak'. Gero ori betulera bertara sartzan da, d'andik begiko sanetara. D'olan bistia galdu.

51. · Kolore ona, naturela dekonak esteko enoju asko. Baia lodi badau da kolore na-turela, ori esta txarra. Lodi egonda, kolore ona badeko, ak esteko kuidurik, ak osasun ona deko. Orrek etxekok enoju asko. Baia kolore txarra badeko, seguru enoju eukiko deuen. Belarrižek suri badekos senaille txarra, suri badekos ak seoser deko.

Altu egotia, gastia bada, ori aitte t'ama altuek badie, altue ixengo da. Da aittek d'amak embiotzo alimintue sartzera. Espabe edosein geixo arrape'leike. Bai pulmoietakoa edo beste edosein geixo.

52. · Nerbižoak altereu eitten žakos perso-niari estutzen danien. Da ortik datos alako kambijōak. Emon leižo nai atake bat nai edo-ser. Baia modu bitteko gixonak taus. Nik esatot: ori gixon templeue da. Da best'ori nerbižosoa.

Persona nerbižosoa danak osasune neke-sau galduten deu. Templeue danari nerbižoak emoten botzie, espuesto dau atake bat edo edosetara.

Nerbižoak ebai eitten žakos. Batzuetan normalisetan da arin, beste batzuetan lusi-au.

D'orduen dau a sittasiño txarrien. Persona askok euren burue eižoten dere.

Sartzan žakie: ni geixoik nažauk. Nik ill embižoat. Onek die pentzamentu txarrak per-sonentzat.

53. – Ta olan, amesak eta nondik etorten die? Geixoen batetik edo?

· Amesa sarri askotan debillidadi. Au, amesetia be, debillidadia estekonak gitxi eingo deu. Amesetan eitten deu-enak, eukiko deu debillidadia. Edo esatebateako, basan ume bat, edo noberape igual, egunes, egunes, seose burutasiño edo ser bat eitten deu. Bier bada amesetan geubien aixe eingo deu. Bier bada aixe amesetan.

En jeneral, e? Egunes, esatebateako, ume bat dabill olgetan, esta? Da, lagun batek eittotzo soser, en jeneral ak umiak geubien aixe amesetia eingo deu. Besterik es, e? Eittekotan, aixe. Da, persona neusižepe, esa-tebateako igual..., neuri be, sarri pase'žat, bierlekuen txarto edo ño!, kantzeute edo; da geubien be aixe.

Amesetia edo, odolak aixe emon. Ori odoloren sea da.

– Da, olan odola batzuk meia, beste batzuk lodiže estabe eukitten?

· Bai.

– Da, ori ser, ona da edo kaltegarri edo?

· Odol lodiže kaltegarri edoseiñentzat. Odola lodi esta bier. Ortixi dator ba, tensi-ñoa dekonape odola lodi deko. Toketan dan baiño lodižau. Eta dau espuesto.

Gero esaten dere: tentziñoas atakia emou-tzo; klaro!

Tensiñoas, odola lodi doa, ta sanetan es-teu sirkuletan da orduen dau ori, atakiori. Orduen dau. Tensiñoa dekonak espadeu sain-tzen, tarde o temprano, sea deko, atakia de-ko, se odolak esteu sirkuletan, bidan mo-duen da.

54. – Da, olan doministikun eitten deuenak, orrek, ser esan gure dau, geixoen bat?

· E, e, doministikun segun. Or e, pentzetot, nire sabiduriže txikiže da, baia pentzetot ori, doministikun, naturalesiak pe asko eitten deuela. Nik, en kambio, doministikun estot eitten bape. En kambio, gure alabak d'andriak pe bai, doministikun eitteittu. Orrek estot pentzetan dekonik geixoas, neure iritxižen e? Se, doministikuen gorputze sertu eitten da. Doministikun neupe eingo neuen, sarri askotan, se ya, surrek da danak libreu eitto-

sus. Libreu. Doministikue neuk uste dot, orrek estekola geuse txarrik.

55. – Ta olan, geubeko aixia, da ori, ona edo txarra edo ser ixeten da osasunentzat?

· Geubeko aixia osasunentzat umedade gitxikoa bada, eguneskoa baiño obia. Oiñ, umedadia badau es. Umedadia arnasia txarra. Pulmoiak estere bier umedaderik.

Geubien badau umedade aundiže, umedade asko, žoatzu pulmoietara. Baia, aixia bada umedade gitxikoa, eguneskoa baiño garbižau de geubeskoa, se freskurien seras garbižau sertzzen da.

– Ta, seri eitten dotzo on geubeko aixiak?

· Leleko, leleko, leleko daroana geubeko aixia, bai geubeskoa da eguneskoa, lelekoko pulmoiarri. Pulmoiak ondo badoas, beste empaiduek pe ondo doas. Nik uste dot.

56. – Da gero, olan kuartuetako aixia mejo-retako edo obetzeko edo ser eitten san?

· Kuartuetako aixia, emen lenau ta oiñ be, lenau ta oiñ be kuartuen personiak eleke gure sekule be bentania sarratuteko. Nik e, ba..., estot uste urte gustižen amabi biderres eukitten doanik bentania itxitte. Total espadau, bittartias. Da espadau demporale baragarrižen bat, total. An dekot nik olakoxe saria ipiñitte kuartuen, bentanan sabalik. Da gurien andriape, lelekotan es, baia oiñ gurau deu sabalik bentania. Da, a da geubeko sera, a da.

57. – Da olan, žantzi betzuk esien egoten osasunentzat onak dienak da beste batzuk txarrik, da olako geuserik? Bai, seinztzuk? Ia?

· Ori be, nik pentzetot, pentzetot klaru berba eiñye, sorginkeriže dala.

– A bai, e?

· Bai, bai, bai. Se, kasu baterako, nik, sekule erroparik, makiñe bat erropa žantziot, sekule estot euki erropia gorputzien kalte eyustenik. Oiñ, kalte eitten deu erropiak be-roas ipintten bosu erropa asko, orduentxi.

Orduentxi de, orduentxi edoseiñ erropak eittotzu kalte, nos bakixu? Saus ixerditten, sartzen sara ogera, o sartu geispetan otzitzen, orduentxe dau erropia kalte eitten. Ixerdi otzittue, gorputzerako txarrena. Neupe estot eitten, baia ixerdiže dau-enien erropia kanbižeko balitz ainbet ariñen, oba. A da, a da txarra.

– Da orduen bestela žantzi bet euki nai bestia euki, ori esta, es?

· Keba! Neuri estust eiñ sekule da nik kalte eitteko erropak žantzioas nik.

Nik eta nire moduen askok. Illen erropak žantzitte nau ni, illenak, neuk apurtute, esta? Da errop'obia, da, ra! ari kendu te noberiak bota da žantzi.

Kalte eittekotan arek embilekie ba. Sekule estust eiñ kalterik. Neure serien, estaitt, oiñ ixerdi otzittuen, ortxe bai erropia fuera, e? Se, ixerdižek tirezotzo erropiak dekon sera, serari, bustirik tauen les, odolak tietu eittotzo erropien tintiari barrure.

58. – Da olan, estaus geixo batzuk, o sea, geixo batzuk deukosanak edo geixoen bat da, osasun ona deukola, esatekorik esta egoten?

· Baia ori euki eingo dere, baia gitxiri agertu. Osasuna dekonak a geixoa... Geixoak, danak dekie osasune danak dekie osasune, baia gitxiri agertu. Osasun ona dekonari, a niri ariñ agertuko žat, oiñ badekot eser, enseida agertuko žat. Baia osasun ona dekonari, geixoak danak dekus, baia iñyerra artu bideu geixoak.

Geixoak, beittu: kanserra, geixo klase gustižek aldien dekus. Oiñ, odolak nora emoten deuen. Osasune dekonari, osasun ona dekonari, orrek nekes agertzen žakos. Gero, agertzen žakonian, a ensegida doa, e? Personia geroau ta fuertiau ta kanserra agertzen bažako, a ensegida daroa. Da, makal batek igual urtiak aguanteu. Geroau ta osasun serau, olako geixo txarrik eltzotzenien, a ariñau doa.

Segaitti da ba, illtten die ba, sekule medikuek pultzurik artu bako personak, ba edoseiñ geixogas illtten die? Amen, Otxan argiñe, irurogeta ainbeste urteas sekule medikuek eskubitorra ukutu barik, leleko katarroak ill. Orrek, oixe dekie. Osasun ona dekonak kontus! kontus!

59. – Da, orduen geixo gustižek barruen daukogus?

· Bai, bai, bai. Odolak nora emoten deuen. Geixo klase gustižek jaižoten garenik eta geižau dekus guk barruen. Ori, egon ardure barik. Espabe, konsulteu medikuas. Da, aixe selan odolak nora emoten deuen. D'orrek, geixoak bagenkigu, nik paneki, oiñ urrungo geixoa ser etorriko dan, oiñandik asitte eukiko neke nik areri geixoari ataketan edo olako bedarras edo alako bedarras, alako seras.

Baia, nok taki? Amen nik andriak kalenturia be sertzen deuela ta, bota eiñyot, nik eiñyot medikamentue neuetzako. Da, on eittuste. Berakatza, txiki-txiki eiñ d'uras euki geubien, da goixien basokada ure eran. Igerri, igerriñen gorputzien ondo, berakatzen urek.

– Da, ori berakatzena, se eiñyosu? Berakatza, txiki-txiki eiñye uretan itxi?

· Bota basure uretan, d'urrungo goixien ogetik altzeu ta bareurik artu. Geuse ederra da! Da, gure andriak kalenturia emoten deuela! Kalenturia, ser emon bideu?

– Da, ori sembat? Berakatza, baiña sembat basu bakotxerako, asko gitxi edo buru bat?

· Ataltxu bi, ataltxu bi. Gustu txarra! Negargarriñe! Baia, eran da igerriñe, igerriñe. Da ori de, erreumientzat ona. Ta klase askotaako ori, ona. Au, sera dekonak be bai. Au nerbiñoetarako ona da. Da, danetarako, orren-tzat biñontzat beintzet onena da ori.

– Da olan, orduen geixorik geiñenak suk diñosu, o sea, barruen deukogus, o sea, kanpotik etxakus etortzen?

· Ombre! Esatebateako, geixo txar baten arnasia edo a edo ori artzen bada, pegeu eingo žatzu baia aldien dabilgus geixo gustiñek. Ori, egon ardure barik dabilgusena geixo gustiñek. Espabe konsulteu edosein mediku patxadaskoas. Da, edoseiñek pe, ori medikuek derrigor žakin bideu.

60. – Da olan, janariñek e, batzuk osasunentzat kaltegarri dire? Da, seintzuk?

· Jesus! Segun baia, janariñek kalte! Neuetzako oin daus janaritten kalteittekoak asko. Lelekokoa, okelia, nik okelia žaten bot enabill ondo. Babalapikoa andriak egosten deuen mouen, baia an be babia apurbet jan arren, okelia jate'espot, ondo. Baya, okelia jaten bot neuk igertzotzet gorputzeri oetalau ordu baiño lenau, nire gorputze astun dau, astun.

Da, ortxe dau kalte eittustena. Da, aur, nok esango leke ba, okelia gorputzerako txarra ixen leikela? Nietzako bai. Oso txarra. Da, esatustie niri: žaisu, suk e, murriñe žan es eittiarren eittosu! Es. Nik igerri eskero txar-to, kalte eittustena, enoa žaten. Da, or dau, gure matrakia, or dau.

– Da gero, peskia edo esatebaterako? Peska, arraiña ta ori ona da?

· Bai, arraiñe, arraiñe ona. Nietzako es, es. Nietzako arraiñe.. Beittu: jatekoak ondo eitteko jan embida gusture. Askok esaten deu, disgusture žan arren okeliak alimintue deko.

Disgusture žaten danak esek pe esteko. Disgusture žaten danak esteu baliño. Nik arraiñe be, gurien arraiñe sarri, baia nik arraiñe estot probeu be eitten. Unikamente, geiñen jaten doana da: makaillaua, aixe, lantzien miñ a be. Nik arraiñias nigaitti bakia dekie. Da, gorputzei ondo eitteko jatekoa, a ixen nai ori ixen gustora jan bidala. Besteik estau. A!, nik orrekas matrakia or eukittot: okelia, okelia, jaiXu okelia. Ba, nitzako, nik okelia žaten bot, niri gorputze astundu eitten žat, kalte eittuste.

D'onek andrak. Niri, neuri bai beintzet. Oiñ nik estaitt ari, baia neuk igertzen botzet, d'okelia žaten bot nik gorputze dekot safiñe astunau.

Da, nik segaittik žangot?

– Orti sier soasenien, solomilloa ta žatosus?

· Nik an be sobra sarri ixtot.

– O sea, bestela janariñek kendute bestiak onak seintzuk die? Ortuariñek eta?

· Neuetzako janaririk onena, oilloa ill, oilloa saldias eiñeko fideo sopia da, a oilloa be žaten bot, bien, baia žan esda be aixe. Gero areas egosiko garbantzue da beste asa apurtxu bet, ederto. Kontus! a be lar es. Beiñ, personiak edade bat eskeo, žateik onena! be neurriñe, estamangue sanyu bideu.

Nik, estamangue saiñyu espaneu niri anxiñe esaosten e, ortxe kuartuen esaosten Don Karlos-ek, urtiak ties, ille biko bixiik estekoala. D'esanotzen; ba, jaune! igerrikotzo, baia pentzan dot nik neure medikamentuas ille bi esesik urtiak arrapekoasela.

61. – Janariñek gorputze berotzeko onenak seintzuk die?

· Gorputze berotzeko? Gorputze berotzeko janariñe, goixien edoser, osasun ona dekonak, goixien, e? Urdaiñe, sartanekoa, arduas da ganien kafekonletxe, kargeu, kargeu kafias, kargeu. Berotzeko a. A! baia gero erresistidu eiñ bida. Edozeiñek esteu baliño.

Urdeiñe da žateko fueritia. Dauenik fueritena, da gorputze beotzeko ori. Orrek eittettusenak esteu leiñe onda be kampoan senti-duko, kuartillu bet ardu edo kuartillu terdi ardu eran, sartenkada urdeiñe, da aregas taloas, ogiñas barik. Ogiñe, guk žatun ogiñe esta alimentue. Taloa. Da gero, ganien kafekonletxe. Taloak bete bai, baia berotu kafiak eitten deu geiñau. Kafia da, nerbiñoetara al-tzetan deuenta, kafia.

– Da, fresketako, beroa dauenien da olan,

beroa dauenien da apurbet fresketako, se žanari edo edari edo zer?

· Ba, or batzuk esangotzue sangriže, da beste'atzuk es. Nitzako onena esne otzari bota arrutze bat, «riiii...» eiñye, pontxia esnias eiñye, esta? Neuetzako aixe. Beste'atzuk esaten dere iturriže artu arrutzek d'azukeria da iturrižen bertan eiñye, ure iturriko ur freskoa. Baia, neuetzako onena, esnias eiñye; esn'otzas, e? Esn'otza. Da, ure paiño, kalte gitxiau eitten deu ak. Da freskeu! Ondo freskeu!

62. – Da, lenau geixotzen sanien persona bat, noregana joaten siñien?

· Lenau geixotzen sanien persona bat, leleko, leleko eusoari, ño! julano gixona edo umia edo geixoik tau, da, arei da medikuari abixeukotzu. Oiño mouen itzutute barik, pentzeute žoate'sien medikuana t'abixetotzien medikuari, ta ba, medikuek batzuk ba, oia ta saldia, sald'ona.

Lenau au Capa on san Sorrontzan, «Caldo y cama», aren botikia a san: «Caldo y cama». Da egunero, egunero ukusi geixoa selan doan.

Da, botikia gero. Txarto badao, gero botikia, da geixoak oiñ bestien osatzen sien. Oiñ, indisiñoakas da adelantu andižek taus or, baia onek geixo importantiok oiñ baiño ariñau osatzen sien.

Oiñ, pasetan žaku, batien pastillia: žateko gania kendu da bestien jarabia, žateko gania kendu, ta botikamentuek ori deko: žateko gania kendu. Da gero, nosko geixoa etorri? Geroau ta botikamentu gitxiaugas geixoa despatxeu al bada, despatxeu. Espabe neuri be, oiñ ori pastan žat. Esiñ yot piperrik žan. D'artu botikiori da oiñ žan esiñ. Oiñ nire geixoa lusia da.

Aiena! Botike barik ebai al bada geixoa ebai, ostien estau se egiñik. Geixo lusia, žaterik espadau, nosko urten geixoak gorputzetik? Jan eim bida. D'espadekosu ganaik beti lengo musikia. Disgustus žaten danak adios! estau.

63. – Da olan, erderas «convalecencia» esaten da, o sea ke, geixoa kureu da apurbet makal samar dauenien, ori, ba, selan igertzen da, persona bat olan dauela?

· Olan dauena, ori «balensisižes» kaidia esatotzu, esatebaterako, ni oiñ geixoik nau, esta? Banabill kanpoti da paretan nas txarrau da yasta, kaidia. Enseguida notetan da ori gorputzien, atoan. Oiñ, nik oiñ nauen baiño

txarrau banao, saiñyu. Da nipe ori esatotzet, esteuela balizo ostien. «Muy bien», b'oixe. ori kaidiori oixe, guk esaten du, kaidia deko. Ba, nik oiñ, esatebateko, nik geur banabill, esta? Bižer txarrau banao, adios! Beste egun betzuk igual errepetsiñoa. D'ortxe euki bida kontue, oixe txarrena.

64. – Da, bueno, osasune saintzeko olan, se eitten da geizen baten?

· Nik (sic) sekule enas ixen oixe osasune saintzeko. Ba, oiño gastiak saintzen dere. Osasune saintzeko? Ixerdi gitxi bota, da arien botaten asten danien, kontu andiže, mudeu, deskantzeu ondo.

T'osasune saintzeko, nik estot eiñ, baia ciño gastiak ondo eitten dere, euberdi ostien eunkesia, ordubete edo orduerdi oien gainera, loa esta ona, baia seoser leiduten edo entretenimentue, «reposo» esaten žako orri. Da, ona. Osasunerako oixe be ona. Oneneitakoa.

– Orduen, ixerdiže be txarra da, osea ke, ixerdižegas barruen dekosusen geixoak pixtu edo olan apur bet ser?

· Tietu eittotzo, Beittu, nik juboia bustitte dekot; banao ogera o banao geispetara, asten žatenien gorputze bera siketzen, gorputzen berao asten da erropien ixerdiže tietzen. Da an, erropiak da ak ixerdižek kontatoa dekie. Ixerdiže botaten deuen personiari geixoak urten eittotzo, garbitzen dau, or dau. Asieske. Ixerdižek kureu ondo embideu. Ostien, estau se egiñik.

– O sea, ixerdiže da geixoak kampa urtengo baleu les, es? Da, gero ba, ori ondo saintzen espada, ba antxe geldittu geixoa?

· Kasu beterako, geixo bat oien tapapien ixerdiže asko, esta? Ba, areri eittotzies erropak eta ixarak ta danak kambizeu, esta? Ari, ak ixerdižek ari geixoari mesede itzela eitzo. Mesede aundižetakoa eitzo, se geixoa urtetan dau, urtetan. Ixerdiže odola da. Odola ixetia letxe ixerdiže. Da, a orduen geixorik taueu personiak —neuri be iños eustie—, oiantxik esin arnasaik artu ta dana uretan, oia be busti tte kambizeu, da selako deskansue gero erropa sikuas da seras, da beste ser bat.

65. – Da, geixo batzuk es arrapetako, seoser eitten san edo? Osea, arriskue egoan geixoa, da jakin ba alako lekuetan ibiltten banas edo au geixoeu arrapekot da, ser eitten dosue?

· A, ori, ori, arriskue dauen lekure onena ixeten da žoan es eittia, baia «por desgracia», nik osasune bakixu, non galdu neuen? Subitzuko labetan. (-Nongo?) Subitzuko labetan. Ori, dinamitia eitten dan lekuen, Subetzun, ango labetan, galdu neuen nik osasune. Irebasi ondo da, nesesidadia etxien ta, benga ta benga, atzenien medikuek esan arte. Se, a txistue amarillo amarilloa. Da, medikuek esauen: ixte espotzesu, galdue sara, baia ordurik ona nik osasune, lenauko moukoa es. Da olako bierretara esta žoan bier. Baia gulakoa nesesidadiak eroan eitten deu. An, euki bida kontue, bier txarra es eiñ, batambatek derigor embideu baia.

- Da olako bier txarrak seri ataketan do-tzo, odolari, ala plmoiak ala seri?

· Onek pulmoiarri, arnasa, arnasan. Da gero, eutze egoten dan les, ango labetan, arnasan, pulmoiak. Agaittik botaten san txistue dana amarillo amarilloa.

Da gero, odolera. Odolera a sartu eitten da. Se, gorputze be ia amarillotuten assite euki neu-en. Amarillotuten. Da. medikuek esausten es segietako.

66.- Da olan, selango botikek eukitten die etxien geižen baten? Lenau. Oiñ, batzuk bai, baia lenau se eukitten san?

· Lenau, aspiriñia oten basan, ostien beste medikamenturik bes, da jarabe apurren bat oten basan, besterik esebes. Lenau, esegoan botikeik oiño samarrrik pes.

- Da, oiñ geižau, es?

· Oiñ e, nik ixenak pe estakias gure etxien dausen botikenak. Neurienak pe eskakitt-eta.

67.- Ta, lenau olan sangria esaten sana, eitten san, osea, ebai tte odola atarateko, ta ori, ta ori, segaittik eitten san?

· Lenau, odola ataateko, lenau pulmonize arrapeurienari, oten basan pulmoni fuertia, beorrek estaitt badaki, usenak esaten žakon, usenak botaten žakosan. Usenak tietzotzien odola da, igertzen žakienien eurek itxi orduke igertzen bažakien, asko txupetotziela, kendu. D'ostantxien beres sertzotzien, anditzen die. Neuri be botustiesan usenak.

- Da orrek, selan ipintten die? Usenak?

· Eurek eltzen dere.

- Bai, baiña espaldan, emen bulerrien edo selan?

· En jeneralien, emen pulmoien parien, en

jeneralien. Niri, emen danetati imiñi ustien alderri bakotxien bana. Da, sera euki neuen medikue euki neuen begire, da ak bat kendu te bestia itxisten. Da gero, bestia be bai. Eurek kankuletan dere, onek dekon sendotasune edo seaittik. Sendoa bada, dempoa geižau da olan, usenak. Lenauko nire sera, oixe da. Ebaitten baiño usena, usena.

- Da, usenak ixen esik, beste eser olan, odola ataateko es dosue esagutu?

· Es, es, es.

68.- Da olan, baiñuek eta eitten senduesan uretan sartu edo errekan edo olan?

· Es, osasun asko esekena baiñerak esaten žakosan. Ur gasiže Etxanon be baaus baiñerak eta ara žoaten sien urtien baten edo birriten edo... Da, guk es. Guk eitten gendunien bertako errekarra da sea... baia, arien osasunek laguntzestotzena baiñuek agintzotzesan baiñeretara, ur gasiže. Emen serien, be on sien Etxanon be bai, Kastillo Elejabeitian be bai, da oten sien. Da, ara neu enas žoan, baia gure etxetik nire arrebria be žoan san. Da, onak tie, e! Oso onak!

- Da, orra nos žoaten sien? Urtien beiñ ala... sembat?

· Onek erreumiena eukienak, erreumiena eukitteurienak pe lenau orraxa žoaten sien urtien birriten, segun selan kargetan žoakien segun, igertzen botzie eurten desente nabik, ba baten, d'ostien birriten d'olan.

- Da, sembat dempora eoten sien bakotxien?

· Ba, bost egun, sortzi, amabost, segun, segun, an medikuek oten die da segun an se esatotzien.

69.- Len usenak aittetu dosus, da usenen antzeko aparatuek edo esebesan ipintten sure gaste demporan edo?

· Nik estekot akorduen olakorik, es dot sertu.

- Bentosak?

· Bentosak basuas eitten die. Esate batarako batas estutute sausenien, guata arkolas (sic) ipiñi espaldan, sue emon d'atoan basue ipiñi ganien burus bera.

Da orrek odolari tiretu eittotzo. Or goiko gixona estutute pare'san arnasarik artu esiñik da ipiñi notzesan bentosa bi da atoan pase žakon. Jesus! Bentosak sembati ipiñi doztiasan!

70. – Da onek, usenak eta nos ipintten sien, edoseiñ demporatan ala?

· Segun. Pulmoniže arrapetan baseiñun da kargantziže eukitten baseiñun, odola ataatia sertzzen basan orduentxe. Orrek edoseiñ posuten daus. Amen, gure itturižen dau posu bet, an be atxurke dosena bat inguru ontxe be ataa leis. Da, onixek topetan ibilltten sien paraje batzuetati baia orrek naiñun oten die.

– Orduen esan, esatebaterako, udebarrižen ipinttia d'olakorik edo?

· Geixoik on esien es. Geixoik on esien es. Orrek eldu sanoari be bardiñ eittotzie. Bardiñ, bardiñ.

71. – Da olan, e purgak da olako geusek artzen sien geixoa es arrapetako?

· Purgak bai, baia purgia botikekoa es. Lenau, en jeneal, etxekoa.

– Da, selan san etxekoa, segas eiñe edo?

· Daus, urtetan dere loratxu betas daus, se esangot, onixen atzamarren formakoak ba mordotxue oten die, esta? Baia daus, lora bakoak, esatotzu guk, arra.

Arek estere baližo; loradunek. D'arek ekkari etxera, egosi aren ure. Aren ure birriten eran eskero, estamangue garbi dau.

– Da, selan dekier ixena orrek bedarrok?

· Orrek dekier: giñerra ondokoak, giñerria basoan dauena aren ondoan oten die. Da aaittik giñer'ondokoak.

– Da olan, botateko ta botikerik edo eitten san, botateko?

· Botateko botikia, gure gaste demporan botateko sera atzamarra agora sartute. Nik estekot bestien akordurik.

72. – Da ori, nos eitten san, botateko...?

· Larriže, larri tte bot'esiñ, bota guresa, bota guresa, da olan. Da, botateko, ona da aixe, erateko txarra, baia asunen ure be bai. Olan, larri dauenien berakatzen ure erango baleke, botako lekittes sanoan be larri ibilltten da-ta.

Nik atzo goixien iže bota ixen neuen. Basukadia eran be ein neuen, lar eran neuen da.

73. – Da olan, geixoak be sorginkerižegaitti, sorginkeri bategas edo arrapeu leittikesala ta ori, baegoan?

· Bai, ba amentxe, ementxe Bedian paseue da, neskatotxu bet geixoik txarto, da medikuek igerri esin, igerri esin. Da gero, onei sorginkerižoi, astue edo olan esatotzie

da, eroan dere ara. Esaotzie: aiena! Au geixoik tekona arrapetako, oillarrari atara biotzesue bixirik bižotza. Da, a lapikoan egosten ipiñi da etorriko žatzue gaisgiñe etxera.

– Ser etorriko žatzue?

· Gaisgiñe. Gaisgiñe esaten žako. Gaisgiñe etorriko žatzue etxera. D'alan erregular ixen bixeuen. Da gero, orreri erregular esaturien emen, noberak parkatu esien, esatebaterako, ba etxien umetxuek estaki parkamena zer dan ba, aittek et'amak parkatu esien berak sufriteideu.

– Gaisgiñek?

· Bai. Beiñ agertu eskero, berak sufriteideu parkatu esien.

– Da, geixo bardiñe sufrietan deu, berak?

· Antza. Antza. Da, ba or, apenas, parkatu'tzien. Da, txarto ibilli eisen d'esateitzen aittek: aiena! Nire alabatxuek sufridu deu, oiñ supe sufridu ein bisu. Da gero, pentzetot, uste dot, segun esateurien parkatutziela, dempora sati bet sertute, iñori geižau eiñ eseitteko kondesiñoan.

D'erregular berbia emon eskero esetz. esiñ ei dere. Erregular ori esateurien or.

– Da, selan libreu leittike, olako geixo bat, olako gaisgin bet egonda be, ba selan libre leittike norbera aren geixoa es arrapetako edo arek gure deuen geixoa es arrapetako?

· Bai, baia su konturetu barik inketotzu, or dau ba. Ai! Baleki! Nik paneki: julanok niri kalte einguruste geixoas, ai nik e, estudižeko neke, selan edo alan, joño! Maldesiñoa. Orrek, maldesiñotik ixen biko deu, uste dot. Se, nik beori selan geixotukot. Nik esi'neike beori eselan geixotu edo žakin biot maldesiñoak botaten edo ser edo a, nik estaitt, nik estaitt pa. Orrek gaisgiñok, se meritu dekien ortxe. Ai!, orixe balego. Da, askok esaten deu, sorgiñek. Nik parte txarrekoakas sekule estot siñestu te siñestuko bes. Parte txarrekoak personiai esin leižo eser eiñ. Se, eittekotan, iru urtien ibilli gaa gu, kalte eitteko lekuetatik. Basoik gitxi ikusi baik ibilli gaa, geubek dekosan orduen momentu gustižek, miñutu gustižek. Sekule parte txarrekoik estu ikusi. Nun daus parte txarrekoak? Nik sekule es tot euki parte txarrekoen billurrik. Da, onen gaisgiñen billurrik pes, e? Nik estaitt, onek al badustie niri inkeu; siñestu es tot eitten, neuk.

– Ser, basoan ibilli siñen dempora asko birrien ala?

· Gerran. Ir'urte paseuen, ize lau urte mendižen.

74. – Orduan geur, kontajižoa ta ori selan eitten da ori, da selan deitzen žako?

· Kontajižoa?

– Bai.

· Baia, geixoena? Geixoena kontajižoa ba-da, nik selan esplikekotzet ba. Kontajižoa, batzuk esaten dere ixerdiže be estala ona, estala ona. Baia nik uste dot, geižen kontajioa, nik geixoa badekot, «unicamente» nire arnasia beorrek erresibidu. Or, pentzot ongo dala, kontajižoan serik aundižena, neure ustes, e? Neure ustes.

– Seintzuk die olan, geižen kontajietan dien geixoak?

· Leen esaturien, au bulerretikoa, ori dala kontajio. Ostantxien, orrek bestiok, au pulmoniže, d'onek tifuse be kontajiosoa esateurien. Tifuse be bai, baia txarrena oixe, bulerretikoa.

Se, guk lenauko sarrak, sarretati dator ona.

– Esatebaterako, sarnia t'ori kontajižosoa san?

· Sarnia bai, sarnia oso txarra. Sarnia, sarnia dekon erropia ukutuixu. Endemas, ixerdiže badeko, beorrek eta nik sarnia da nire erropiari ikutu, seguru pegetia. Sarnia kontajiosoa da, sarnia be.

– Da olan, bestela esta egongo estamangukoa edo?

· Estamangukoa ta es dot uste estamangukoa pegeu leiženik, kontajiosoa ixen lei-kittenik.

– Da, orreri geixo batek bestia..., bat geixo egon, ni esatebateako, da suk geixo ori artzia nigandik, ori selan esaten deutesue?

· Geixoa? Guk esatotzu: orrek geixoa deko. Berbetan euskeraz batzuk esaten dere: pegeu. Beste batzuk kontajiosoa. Baia euskeras, pegeu guk.

75. – Da olan, peregrinasiñoak edo promesak eitten die elixara geixoak es arrapetakoa edo kuretako?

· Ori bai. Ori lenau, lenau ori korrientia, korrientia san. Esatebateako, nik esetute dekot geixoa ta nik igual eitten neuen, oño! osatutiarren aitte San Antoniñoi mesa bat, e? Osaten nitzenien gero a obligasiño kumplidu embida. Orreri, lenauko sarrak iñyer aundiže

emoteutzien. Geur es. Geur e, bagoas, atzantza goas danok, erlejiñoan atzantza.

Da beste geuse bat, geixoak e, geixoak siñestu embideu osatuko dana, bestela badeko buruen sartute, enok osatuko, enok osatuko, ak eurrerapide gitxi eingo deu. Geixoak pentzeu bideu beti: bai, ni osatuko nas. D'an-txe firme, d'aixe da borondatia, d'aixe siñesmena da mesede aundiže eittotzena geixoari osatzeko.

– Da, orrek peregrinasiñoak eta nora eitten sien emendik Sorrontzatik, esatebateako?

· Emen, nik au promesa en jeneralien, Urkižolara, Urkižolara, baitte Karmengo Amari be bai. Karmengo Amari neu be eskatute nau osasune da mesia da gero žoateko modue da sertzen danien aimbet aiñen kumplidu.

76. – Geixo batzuk osatzeko olan, bendesiñoak edo seoser eiñ edo?

· Ori, umiak lenau eittotzien begiskoa esaten žakon. Onek danak die atzoen serak, bai begiskoa.

Da oten sien, monjak eitteuriansan esaten žakon, kutunek, kutune. A, ipintteutzien umiari. D'ori begisko ori, osatzeko eitteurien —oiñ elixetan be gitxiau— ta ur berinketue ote san etxien. Ur bereinketueri anille, anill pixkat bota da an eittotzien umetxueri.

– Edateko?

· Edateko, edateko, baia anill gitxigas, ur pixkat da a emototzien da ba biskortu. D'esateurien ba kutunek, promesa eitteurien kutunas, edo mesa bat edo amak, amak eittuen promesa. Da gero, laguntzeutzen ur bereinketue d'anill apur betas.

– Da, begiskoa ser san ba ori?

· Begiskoa esateurien orixe ba gasgiñek esaten žako, begiskoa, igual andra batek ume eder bat deko, ba ama batek da begire, ta begire, ta begire on ta tak! sartzen žako umiori geixote txarra.

– Da, beste olan, bendesiñorik edo olako eser geixoak osatzeko iños?

· Bai, emen e serien, amen Sa Migelen or Foruko komentue, or pase bixeuon, on bixeuon amasapi urteko mutil bet, oso txarto geixorik. Da, eitteižesan, Oixera erregatibe moduen abadia edo fraillia artu d'erregatibe moduen errosaižoa erreseu da modu askotara dedi-keteisien lenau orretan geixoak sertzeko.

Oiñ, orrek danok dekus, estutzu federik emoten; orrek geusek...; se lenauko moduen

atzoak orretan dediketan sien, bai txarto eitten, da bai ondo eitten. Lenau bai, orretan bai. Baia, oiñgo atzoak besteik esteukie, kartia da eurrera.

77.- Da gero, olan geixoak paseu leittikes esatebaterako, suk esan dosune or, andra batek begittu, begittu umiari intenziñoas?

· Bai, bai, bai. Aixé txarto eitteko intenziñoa.

– Personari geixoa inkeu lei olan?

· Alan esateurien.

– Aberiari edo pistizeri be bai?

· Pistizeri, esaten derie, ondiño personari baiño ariñau eittotziela, esaten derie.

– D'arbolari tte?

· Arbolari estaitt pa, ortxe, ortxe estaitt pa.

– Da ori pistizeri intenziñoas?

· Intenziñoas batera serten die, pegeu. Intenziñoas batera.

78.- Da olan, geixo batzuk osatzen die lurrien soser, enterreute edo? Entzun dosu iños geixo bat osatzeko?

· Estot oixe sertu, entzun sekule be. Estol entzun es. «Unicamente» au, tripetako miñek aundižekas, ari'artien enterretan bai. Ari'artien.

– Ser, enterretan?

· Esatebateako, nik dekoas tripetako miñek aundižek, esta? D'esiñ erresistiu da ari'artien eiñ suloa da tripia tapeu. Da, ona ei de oixe. Oixe bai ona ei de tripetako miñentzat.

79.- Da olan, geixoen bat garbittasunekas edo uras kure lei? Entzun dosu iños?

· Geixoak, geixoak taus esatebateako, estamangue loi dekon geixoa badau, arek garbittasune bideu bai barrutik, bai estamanguti tte bai kampoti. Bai, baia basia estamangue. Estamangue garbi euki bida. D'ori, estamangue garbitzeko nik atzo esan neutzena giñerrondokoak, a da ona. Estau alakorik, mantzanilla t'orrek danok baiño obia da giñerrondokoa.

– D'ori selan, giñerrondokoa egosi?

· Egosi tt'aixen ure artu. D'ori giñerrondokoa artu embida, —ori neu be artute nau—, artu bida orrek ur basuok iru egunien segi-

duen, artu bida, iru egunien segiduen. Da jan gitxi, e? A, artzen dan serien jan gitxi. De goixien bareurik, bareurik. Da, a artu da ordu erdi paseu inguru arte es arroseu, gero bai, gero jan leike.

– Da olan, barruko garbittasune eitteko ser, labatibak edo?

· A, lenauko sera, labatibia san. Lenau, leleko labatibia. Andik aurrera barris geur be, tifuse etorri balitz, ori be estietako geixoa, da estiak garbitzeko labatibia artu embiko lekittike igual, e? Igual bestiena baiño labatibiena diretoau da, ariñau.

– Da, ori selan ure san ala seoser ureri botata?

· Es, labatibiari ure, ur epela, ur epela. Da, askok batzuk eitturien mamukižoa ur apur bet nastetotzien labatibiari. Mamukižoa.

– D'ori, mamukižoa, non egoten da?

· Ementxe, leku askotan oten da, ementxe Munitzeko soloetan be tope lei ontxe be. Bueno, oiñ, orriže akaso žeusitte euko deu baia ori leku askotan dau mamukižoa. Erresa da topetan ori. Jesus!

80.- Olan, geixo batzuentzat seoser igurtzi-ttia edo?

· Ombre! Ombre! Ba, neuk tiñotzut. Lenau geixoa sentitan sanien, binagrias emoteurien bañue esaten žakon, lanasko medi betas igurdi da gero, sea, gorputze gorri-gorri eitten sanien binagrias erre, da asko. Da, ori useriže ointzurartekoa ixen da. Da gero, onena ori baiño obia topetot nik, neuetzako —se neupe sarri ipiñiot-eta— asunek.

– Bai, ori entzunde dekot, da selan asunek?

· Asunek ba, garorik espadekie, batu tte ra! bota gorputzien da euren ganien etxun. Lelekotan pikeu eingotzu, baia gero artzoso gustue. Kalambria selan oten dan, alantxik odola ibillten da. Baia orrek, operasiñoa ariñen eitten deuen operasiñoa orixe da. Asune, asune geuse ederra da gorputze saintzeko.

– Asunen ure be?

· Ori bai. Asunen ure tentziñoentzat poena baia peligrosoa, žan embier asko. Ostien, beia jo ensegida.

– A bai, e?

· Bai, bai, bai. Da nik, tentziñoa euki neuen amasaspi tterdi. Da lenau ba, txarrižek illtten neusen nik; žoan nitzen orra txarriže illtten da ataraustien kopia d'ogi suriže ba

lenauko usaizoa ta, 'eraipa kopa bat'? Ta, es. —Ser ba? Ta tentziñoa. —Tentziñoa? Tentziñoa nik žoan dan urtietan žekoat. Tentziñoaitti žan d'eran eik. Da, au sera, Jesus!.. aixtu eiñ žat eta. Etxien dekot oiñ be egurre ba! Karraskilloa!

– Ori, ser da? Landaran bat edo?

• Bai, arbolia. Neguen be, etxien dekot.

– Da, au selan?

• Ori eitten da, sati txiki, txikižek eiñ d'egosi. Uretan edo lapikoan. Da, egosi, da an artzen deu urek kafien kolor'antza. Da, goixien bareurik a be.

Gero orrek, artzen da iru edo lau biderres, esta? Da gero, artu bideu ba, tensiñoa. Da, tensiñoa altu badeko, barriro be segidu. Baia orrek... Nik oiñ, urtietan tensiñoas nabill esato. Illien, illien artzot da amalau saspi, amalau saspi, ortxe nabill. Nire edaderako ori, tentziño ori, onena.

– Da, ori karraskilloa emen asko dau, emen inguruen?

• Bai, or beko errekonduan dau arbolatxu bet da nik ekarritte dekot oiñ be. Ekarritte oiñ es. Geroau da sikuagoa da ta oiñ bost, sei urte ekarritte dekot ortxe. Da, askori emototzet. Askori. Ba, olan emototzet ba, troso bat eba serrotes da laurendute egosi auxe, satitxuek eiñye, egosi.

– D'orduen ori, senbat eta sarrau obiau?

• Sembat eta sikuau, obiau, obiau, bai.

– Da olan, beste seusegas igurtzitte edo? Beste bedarren bat edo esara akordetan? Pulmoni bedarra edo?

• Pulmoni bedarrak, pulmoni bedarra bai, baia pulmoni bedarra eran eitten da, eran eitten da, eran. Pulmoni bedarrak oiñ be gurien be ongo die gitxi, asko batute. Nik ikusten doanien olan e, soloan edo olan nabillien da, amen bedar au, esetotena. Artu t'etxera ekartot. Da gero, orrek kureu bidie geixpetan e? Euskitten iñyerra kentzen žako asko, geixpetan kure bidie orrek.

– Geispetan, da ser, siketu eitten dosus? Edo ser?

• Bai, bai siketu. Geispetan kure deittesala. Da gure bada, siketu orduko txikittu, fasillau eitteko sertu. Gurien be, batzuk eitten deres beste batzuk es.

Da, beste bat dau odola garbitzeko esaten žakona ba, asagari bustena. A be ederra! A, osasune dauenien be lantzien miñ artuko balitz odola garbitzen da-ta.

– Da, ori selan?

• Ori be egosi tte ure. Egosi tte ure. Onek, ganeti, asaleti eitteko kurek paiño, geizenak tie onek egositte sertzekoak. Gero, daus beste batzuk, esatebateako, ori atzo arrutzi esan geiñune be, ori be.

– Tortillia?

• Bai. Ipiñi tte orrek tie asaleko, sertzen dienak. Katarroa t'anjiñe: esaten deendik onenak.

– Da gero, olan geixoak kuretako? Olan. arbola baten aspitti pasetia edo olan, arbolia apurtu eta bittarteti pasetia, iños estosu entzun?

• Ori sera, ori nik akordu asko es, baia nire demporan ementxe San Juan bekoan eiñye dau ba. Baia anaizek ixen bidere.

– Da, selan da ori?

• Ori, ori... pentzetot, estait pa, se geixo dan ernientzat, ernientzat pe lenau ori eitterien. Eitte dere, aretxa astilletu, astillia ba, lagune pastako moduen astilletu. Da gero, andi bata bestiari emon baia estaitt seose berbak, orrižek esin yoas, neure dempoa gustižen, orrižen, sera, eukiot. Da esiñ ixen dot aber se esaten deren. Beintzet edoselan be, ba amairu biderres pasetan derela esateurien. Amairu biderres. Onek, ba, sera, ba oiñ be au Gorritxu «karniserue», orrixen aitte ta sien pase'euriena. Orrixek sien saspi anaize edo. D'orrixek pase'eurien. Ori, ori nik estaitt euko baneusen bos edo sei urte ori eiuriela. Da or, oiñ be markak eukiko deres aetxak.

– Gero, aretxa ser eitten dabe, barriro lotu?

• Es, gero kuñia sartzen žako a astilletute ta a kuñia atara ta estutu eitten da. Beres, beres, sarratzen da. Besteik esebes, aixe kuñia atara. Esatebateako, ba arbola bat mendetako asaleti eitten da oiñ, esta? Baia len astilletu eitten san. A, mentue sartu te ba sabaltzen sien, untzia ataa eitte san. B'igual, igual eitten da ori, bestiari be. Kuñia atara ta beres estutu.

– Aretxa, ixen bideu orduan?

• Aretxa. Besterik es. Aretxa.

– Da, andiže edo txikiže edo senbat urtekoa?

• Es, orrek esteko. Baia edoselan be, lagune pastako bestien sabaltzeko bastante lo-dižek ixen bier.

81. – Beste geixoen batzuk kuretako seoser bota edo eitten da?

· Ba, orrek nik orreri fede gitxi ser gitxi emototziet, se orrek geizen baten sorginkeižek, sorginkeižek.

– Suk, entzunde dekosu, iños olako seoser eitten san edo?

· Ombre! Nik entzunde dekot, ipiñi bide kurtzen egurre, egurre, da artu atzoak kutxilloa da iru tiradatan, baten sartze'espadeu geixoa esala kuretari da. Baia nik ori, neuk estot siñestu eitten.

– Da ori se geixotarako?

· Ori, ba ortxe, ortxe, ba ortxe, medikuek igerri es ser dekon da sorgiñek inkeu ortxe, ortxe, atzoak inkeu geixoa. Oixe, oixe ixen bideu derigor; ortxe, ortxe dau.

– Da olan, usteltzen seoser itxi geixo bat edo garižek edo seoser kuretako ta ori?

· A! A! Orretan neu nas usaba.

– A, bai?

· Nik gari asko kuretari. Onek errekarako singerako sirižek, sirižek konteu; Gloriže erreseu bida aldrebes, aldrebes, atzeta asi d'aurreti akabeu. Da, siriže kontetan da gariže, esta? Siriže artzen da ra! punte bižetati. Gari bakotxak, siriže bat, e? Sei gari badekos, sei siri sarižek ebaitte igual, igual ebaitte. Da gero, danak konteu orduen, danak kontet'espadies estau kurerik, konteu danak embidie. Da gero, sirižek danak batera, gari bakotxien gari bateri kurtzia punteti, punte bižetati da gero, erdižas. Da gero, arek sirižek enterreu garižek dekosanak estakižela, estakižen lekuen. Da, enterreu, ba usteltzeko lekuen. Garižek dekosanak, esteu žakin bier non ente-reute dausen. Esteu jakin bier, es, es, es.

– Da, beste geixoen batentzat edo olako seoser eitten da?

· Nik, besterik, nik besterik estakitt. Ni neuk, dakiasenak die: gariže da santietue. T'onek.

– Santietue, ser, sertako da?

· Santietue da, beorrek eitten deu bižorkada bat, da antxe orižo apurtxu bet artu da kurtzetara igurdi: 'santietu, sana sartu, sana bee lekuen sartu, santietu, sanurrutu, sana bere lekuen sartu'. Da, paternosterra erreseu da nik orrek santietue da garižek konteu asko eiñoas neure dempoan asko, asko.

– Da gero, ori seoser lotute ixten dosu bižorra, ala itxi?

· Lotu. Ibilltte'espada, lotu es da be bardiñ ye. Ostien, ibilltteko ankan edo badekosu, lotu apur bet, e! asko es, apur bet.

– Da ori, lotu segas?

· Bendias, benda batas, benda batas.

– Da beste olan, orren antzekorik, seoser gorde edo gordetako edo geixoak kuretako iños?

· Es, es, es. Orretan bai, sirižekas. Sirižekas, estaitt kendu bažakon, estaitt paseu bažakon, ondiño, dempora lar esteko, ondiño. Ortxe kodaiñe piketan ibilli d'etorri žaten ama t'alabia, baia alabiak eukesan eskuen. Baia eiñoas nik iños itzelak, itzelak, eiñoas garižek kuretari. Etorri žaten. Ei'neuen gixon batas posture d'ein neuen ba se; aber, Jainkoen kastigue bažekoat, kureu es, kureu es. Da, ei'neuen ba se, oiñarteiño be danak kure doas, esate'neutzen nik andriari: suk, gariže bekosu nonon. Nik, estotzuas suri garižek danak konteu.

Bai, nik estekot gari geižau. Da, ak, eseuen jakin nik gixonas afarixe posture eiñye dekoanik. Da, gixonak esa'usten: !! Ser? Da, afaldu embižuk.

Es. Enažoak afaririk pagetan. Sorduet baia ondiño enažoak pagetan. Esažok andriari egiže esan deižela, Jangoikoa dauen mouen, badeko espadeko gariže, se nik ondiño kureu barik etxotxiat itxi iñori-tte. «Efetivamente», gariže euki uen. A, erakusten niri gariže non eken lotza, d'esanotzen berari: su, nik embria ser dan bakitt, da niri asko sufridu eistesu, te estosu meesidu kontetaik oiñ, garižek. Se, ni on nas posture eiñoalako, aber, Jainkoen kastigue badekot.

Ba, mesedes, kontau eixtesus. Konteu notzesan, d'efetivamente, baia, eseuen meesidu ixen. Se, nik esa'notzen, gero gariže badekosu, nik konteu embitzuas danak, ostien, etxatzus kuretari. Da, estekola berak.

82. – Da gero olan, esatebaterako, geixo bat kuretako iños entzun dosu, ba besoan euki geixoa, kasu beterako, besoari neurriže artu, neurritute da olan, kuretari danik?

· Baia ori, balekitte?

– Estaitt. Emen pregunteu eitten deu. Igual nonon...

· Nik entzun dot, oiñ e, nire buruek iže memoriže... Len žaki'neuen ixen da gusti. Bedarrak artu, esatebateako, besoan deko edo ser sera, edo lusetu esiñe edo a edo sera

ta bedarra artu da die iru bedar klase da artu. arekas igurtzi eiñ serak; arek bedarrak selan siketues, kureues žoaten dala. Da, orrek, ongo gastiak estakiže baia orrek gure leke bixi geur egunien, orrek, orrek. Se, nik takitt ondo, ondo, amentxe paseu dana, onexas. Amerikanu bet dau ona etorritte andrien sera, da orrek indisiñoak artzeittu edo bižotzeti len opeasiñoa eiñye indisiñoak artute ibilli da, klaro! Aseguroko indisiñoak es, da gixona txarto, txarto. Ta, žoan, d'esan medikueri: ekasus indisiñoak niri, toketan dan modokuak, partikular pageukoas-da. Artu indisiñoak da gixona ondo.

Geur, erremedižo bedarrak žakin eskero ser dien, geurko botikek baiño satiže die oba. Se, geur botike sea dabill asko. Artifisiala, artifisiala, se gixonak ostantxien, orrek geixo bat teko, ta botike onas kureu te bestias igerri es eitteko. Or dau, ortxe dau demostrasioa, selako botikia dabillen.

Aseguroko botikias geur esilei konteu, e? Aseguroko botikias, esilei konteu. Da, nik geur be esatotziet etxien, umiak estamanguti siku dabixenien, es emon prugerik (sic); žateko gania kentzen deu purgiak eta es emon. Neuk preparekotzuedas se emon bitzesun umiari. Da, estaitt, gurien umiak siku badaus estamangutik ensegida doa sera, kaka bedarra edo inyerra bedarra (sic) edo seren batas, ala! Ensegida etxeko seas, estamangue garbittu umiari.

- Da, orrekas, bedarrakas se eitten dosu? Egosí tte ure edan?

· Ure, bai. Egosí tt'ure edan.

- Da ori, estamangue siku dauenien senbat bider? Baten, goixien edo bareus edo selan?

· Segun, bareus, segun. Igual, baten artute libreuten sara ondo. Da, espasaa libretan, b'urrungo goixien. Segun ori, Jose Mari, selan libretan dan.

83.- Da gero, batzutan olan, aldien edo jantzitte olan kutunen moduen, beste geuse batzuk edo seoser geixoetatik libretako edo osatzeko?

· Nik, ara. Nik, orrekas, kutunas be ixeltzen nas, se geuse ona da. Ni, neuretzako, aldien ibilltteko esango dere, ori lelotute dau. Nietzako, bai osasunerako da bai serako, eskuplarižoak. Karmengo Amen eskuplarižoak nire paparren esteittesela falteu. Ni, esango dere, ori leloa'ok. Ni, gerra dempoan salbeu neusena, aixe da. Nik, sea Teruelen da Kris-

tolako atakietan ibillitte, Larrako kampaik belarrižetan eukitte'neusen, d'eskuplarižoak emen (paparrean). Gerran, atake gogorretan ibillitte nau baia illtterik pentzeu bes. Sekule, illtteik estot pentzeu, beti eskuplarižoakas fižeu. Da, askok esango deu, au lelotute žauk.

Bai, kutune da bai, bai, bai.

- O sea ke kutune. Eta ortik kampa es tosu...?

· Bai, baia beorrek gaur pregunte deu a ber kutune non ipinteutzien umiei. Oiñ oingo umiak estaroarie paixia, paixia esaten žako ba gerrižen batzotziena, gerriko moukoa, antxe, kolokeutotzien, paixien bigarren bueltan edo... lenau umiari trapue eta gero paixias batu eitturien. A, oiñ, oiñ ser dan be estakiže oingo embrak.

- Paixia ala paixkia?

· Paixia, paixkia, bai, paixkia, bai.

- Ta olan batzeben umia?

· Olan umia sei edo saspí buelta bai; leleko trapu fin bet barrutik ta gero a, da gero mantarra, da gero ori. Da antxe batzeutzien. Ori ikusitte dekot batzen.

- Andraskoak eta... eseben eroaten olan kaniketxu baten antzekoa bularreko gaixoak edo es arrapetako?

· A bai, ori begiskoa eiñesteižen be bai. A bai, se erdittik sulotxue.

Erdittik eukitteuen orrek, kanike orrek, ta ba umiak pe askok eroateren ori, andraskok barris bularrak umiari, bulerrien eroateurien bagiskoa eiñesteižoen, ta ori, geiženak eroateren ori. Ombre!

- Ori kanika ori selangoa zan?

· Ori kristelen modukoa, kristelen modukoa san ori. Kristel modukoa es, kristela, kristela.

- Ta saldu eitteben ala nondik artu?

· Es orixe, a estaitt pa non. Grego?

· Ser?

· Ori sera eimbier da emen. Ori sera paparren eroaten seriena, eroateriena andrak, kanike moduen begiskoa eiñesteižoen bulerra emotorduen umiai-tte.

· Kutune.

· Kutune telia san. Baia sera kristaleskoa eroateurien ba. Kristeleskoa be baegoan. Nik akordeu es, ixena estakitt se.

· Neuk pes, eroateuriena baiño: da esateurrean embrak ba umiari bulerra emote orduen, bulerretara begiskoa eiñesteižoen.

– Bai, bai.

· Orrena es sara akordetan? Ori kanikiori. Bueno ondo dau. Estakit-pa ser dan. Ixen ori estaipa ser dan.

– Beste seoser olan eroaten san ortik kam-pora? Kutune, eskuplariñoa, ta kanike au ta beste seoser?

· Besteik estot e, estot entzun, baia orrek irurok bai: kutune, paixien batzotzien, esku-plaiñoak ta ori kanikioti bai, ori kanika ori eroaterureina fijo nau. D'esateurien orrexeaittik eroateuriela, begiskoa eñestežuen edo olan.

· Gregoria: Bieskutune edo olakoen bat ixena eukela ugaskutune edo olako seoser?

· Es, bieskutune edo olako seoser e, fijo estakitt ser san.

84. – Da gero olan... geixo batzuk kuretako olan egun aparteko batzuk egoten sien ala edosein egunetan kureta san. Esatebaterako iretargiñas edo olan?

· A, ietargižen gora berak be bai; eoten san ba olako ori iretargižen gora beran e, kambiñoa itzela ote san e, kambiñoa osatzeko nik estaitt pa ixengo san.

– Edo olako...

· Bai illien gora, ba illen serien, il bera sanien, apurtxu bet igual otesien mejorižen da gero ilgorantza doanien otesan txartxuau, esta?

– Ta ori gaixo gustižekas ala batzukaz bakkarik?

· Batzukaz, batzukaz. Txarto otesanien ixetesan ori. En jeneral eitteban mejoriže goixien ta, gero geuberantza atzera bajatu, eitte san, bai.

– Ta olan beste egunik esarie akordetan; esate baterako ba... estaitt nik... negukoak edo ude partekoak edo... olako egun batzuk kuretako obiauak.

· Kuretako onena segun, segun. Beittu; onek ilbarrižek da ilberak da orrek die erreumiena, beste geixo bat esaten žakona umuria, asurretako unen geixoa.

– A bai, e... ori selan da, bai?

· Umuria, umuria esaten žako; orrek dekie itargiñas, ta ilbarriñas da diferentzi aundižek, bai, bai. Illbarrižen beti. Illbarrižen deko personiak odola bixižen. Itargiñas gorputze badabil da ortxe dao ilbixiže esaten žako da oi da unuria, unuria, ba uneko geixoa, da

orrek deuko diferentzi aundiže demporan, itargiñas, demporalien gora beran.

– Ta unuria ori, selan ixeten da, makaldu-te edo zelan?

· Bai, bai, bai, asurretako geixoa. Asurretako, barruen, barruen, une, une, une deuko antxe, uneko geusia unuria da, asurretakoa. Geixoa barrukoa. Ori neutekot. Neutekot ori gerrižen. Neutekot ori gerrižen. Daatti ibilltenas neube demporien kambiñoa beti txarto. Ako dempor'onak on, ta demporia kambižetan danien, derrepente, euriže edo seose mogidu arte txarto ibilltenas, miñ asko. Da ori de unuria. Orrexek dakar au.

– Da ori geixo ori selan, selan etorten da edo... ta.

· Ori, ori geixo ori...

– O sea kampotik pegeute ala...

· Es, es, es. Ori enjeneralien geixoak danak agertzen žakus gorputze txarto tratetias. Geixoa jeneralien arrapetan du ortxe, ibilli igual ixerditten e, da gero gorputzeri kasuripes... ixerditten. Ni neuri ba einžatenin gorputzien, nobedaderik txarrena (neure demporan einžatena) da, gari joten ibilli, žoan presara aiñeketan, da golpien, ixerditten sartu. Ni orduntxi garbittu enitzenien posik onitzen. Orrek gero datos, demporias orrek agertu eitten die, d'olako asko gulakoak eitten deu. Su, gastiak geuse txarrik esteu pentzetan.

85. – Ta gero se geixotarako da ona ixerdiže botatia, ta selan ixerdiže botateko? Ser eitten da?

· Ixerdiže botatia pulmunientzako bai Geixo gustižek ixerdiže botaten danien, odola, beti desgastie deko odolak berak, da ortxe geixoik dauenak odola gero ta makalau sertu, obe dau. Da sanen bittartes osatzen asten danien, alimenttu, alimenttuen bittartes apurke, apurke, apurke, apurke žoan bideu serten, ostantzien, ombre! Estau geuse txarraurik ixerdiže bot'es da sertzen bosu medixiñien sea, eimbiosu dana, botikien serien eimbisu dana, gorputze sertu bisu. Ixerdiže gexoak gero kontu aundiže eukieskero, mantien podasus baiño espada, botako deu. Nik euki'oas emen saspi sortzi manta. Antxe, apur bet aber sertzen bada.

– Ta ixerdiže botateko olan lurrune edo ta mantapera gero sartu ta olakorik ez da...?

· Baina ori geixorik dauenien peligrosoa, bai. Ori esatebaterako katarro batas be bai

artu sinke, katarro batas, artu sinke, da lodizentzat pe ori apur bet argaltzeko ona da, baia geixoantzat ori, an lurrunek artu ta gero otzittuko balitz, ser? Ayena! orren ostia ondo ikusi bida gero. Nik ori peligroso topetot.

– Da ori sistema bakarra, o sea, bide bakarra izerdize botateko, oixe, tapeu, asko tapeu?

· Asko tapeu, asko tapeu. Nik orras e, be-roas baño guraut. Tapien podasos artu ixerdiže, se beruek umedadia deko. Da oiñ, bueno, oiñ amen geurien dau sera, geurien artuko deu, gure badeu, ba ixerditteko, botako deu ixerdiže beorrek gure deuen beste.

– A bai?

· Bai.

– Segas ori?

· Ba ipintten da lapikoan ure berotuten, irikitten. Botaten die ara, onek serak, okalittuek. Or dau bañeran ipinitte, da botatosu olako platillo aundi bet, sartzosu an lapikoan irikitten, estufia deko barruen lapikoa irekitten on deitten egitten, žesarten da da, pareko da amar minitu barru, uretan ombre! Baia ori, osasun ona bide orrek artzeko. Je! Aimbete ixerdi botata gero ser? Osasun ona ta ganera appetittoa be bai. Koipiak bejatuko'ittu bai!

– Ixerdiže ser ixengo leittike? Alako odol suriže les edo olako seoser?

· Ixerdiže, ixerdiže da okelien alimintue, ixerdiže. Ixerdižek, ixerdižek bajatu eitten deu personia, bajatu; ixerdiže ta gero odolera. Okelia, ba odola, odola, da, ombre!

86. · Igurtzen dana, lenauko igurtzeko botikamentue san binagria ta alkola. Lenengo igurdi ondo. Gero ganiien esan eser ipintten. Es esplantue (sic) ipiñi eskero esteu bier ixeten, es, es, es; ak berak tapeuko deu. Ak tiretu eitten deu. Neu be ipiñitte nau-e. Ak tiretu eitten deu. Emplastue, esaten da, emplastua. Liñesiže ta mostasia, saiže ta urune.

87. – Ta olan kalenturia, kalenturia segattik etorten da?

· Ayena! Kalenturia, kalenturia seatti etorten dan? Kalenturia seatti etorriko da ba? Kalenturia gorputzen ondo esa. Kalenturia dauenien e, gorputze geixorik, estau ondo, gorputze dau kalenturias. Nik ongo geixoan, daniien be seguramente kalenture aundi barik, bejatuko neuen nik kalenturia. Personiak lelengo lelengo ein bideuena geixoa sentitzen deuenien, kalenturia bejatzeko...

88. – Da gero, selango kalenturek egoten die, o sea ke, kalenture klasiak egongo die es?

· Ba, ba, bai, kalenturia segun. Beittu. Segun selako klasia, alakoxe klasia deko kalenturiak. Kalenturerik txarrena ixen bideu tifusena. Tifusien amasaspitterdi, amasortzira apenas aillegetan dan iñor, tifusen kalenturia. Iže kasi normala da ba e? Es da ba kalenturia andiže. Da apenas aillegetan dan iñor. Asi eske ori geixo lusia dan les estieta-ko geixoa, espasara ariñ akordetan aaitti de, berrogei egun sertzen deu orrek. Ortxe dau ba, ortxe euki bida kontue. Beti personiak, berak kankuleu bideu. Esatebaterako ba, nik gana txarra dekot esta? A ber se bier eiñyoan, o se ixerdi ataa doan, non ixerdiže atara doan t'ortxe.

– Ta beste kalenturek e? bestiak esatebaterako...

· Ba bestiak beittu; nik ontxe sei illebeta eukineuen katarroa; katarroa, enuen besterik sentitan, baiño katarro, astun bat batetik, da esan: enas ondo enkontretan da ser da au. Esausten ba se: Euki kontue, suk katarroa, gogorra arrapetosu. Ipiñi tte amasortzi tterdi, kalenturia, da kasi gorputzien aixe bakarrik, da eineuen ba, ta normala. Benga esanotzen: eixu saldia, tasa aundi bet bete mantzanilles, da aber ba estamangue edo, bestia ta, oño' nobedaderik pes, baia maretu oño! Eineuen ba se: Bažatok. Nik beti geixoari billurre ta mareatu. Ta esan gendun: bueno, medikuana žoan bida. —Ixilik on saitte. Ta, bai, bai enau ondo se, au kalenturieu esta normala, estot topetan normala. Da bueno, žoan, sortzi egun lenau etxien artute sea, tensiñoa da, žoan medikuana da amasaspi tterdi. Medikuek arpegire beittu; aber segaittik žoan nitzen berana. Abixeu eusten etxea etorteko sala. Bueno ondo dau orduen. Ta erreseteu osten ekarteko beste botike pillo bat. Esan notzen, alabiari: botaixus orra beko errekarra orrek botike danok. Nik orrek arten bažoasat trageute nažaun. Bueno etorri etxera, da eixu karraskilloa. Karraskilloa eiñ, bota kollara bete arkol (alkol), artu ta ogera. Ure, bota ure! Ixerditten pareuko siñien. Ak arkolak... Arkola aaittik bota notzen! Esanotzen: nire mudia berotu t'ekarrixue. Mudeu nitzen. Nire kalenturek eskapeute. Arek botikek artzen boas... Baia, baia, baia siñistu esiñ lei an sembat botike kajan, saspi, sortzi botike klase. Da berak espliketan: ba au tensiñoen sera, kalenturia. Da bižeri kontajižoa; estaitt

ser esaten. Ba! lelengo indisiñoak. Nik indisiñua artu baño gura barris il be. Astokote! ja, ja, ja!

– Orduen kalenturientzat ser ona dan esan dosu, o sea ke karraskilloa.

· Da berotu, ixerdiže bota, aimbet ariñen, da berotu. Ba nik sekule nik koparik erate'stoala urtiak tie. Da nik gripe eitten doanien, karraskilloak berak pe berotzen deuen les, normala kollara neurriže bete, ogera sartu, ta benga tapia.

– Koñak botaten deutesu ala?

· Es, es, es. Arkola (alkola) nik bota neutzen, arkola.

– Alkola ori kuretakoa?

· Bai, bai, bai, bai, arkola kollara bete e Basu bete orreri, kollara bete ure! Ako, gero igertzen danien, noberak, beno, mudeu; oge ta gusti e, ondo. Es otzittu, es otzittu.

89.– Ta ser dau kalenturia bejatzeko?

· Kalenturia bejatzeko edoseiñ kalenture bejatzeko orrek serak, len esaten ibili garienak be bai. Karraskilloenak pebai, dana; orrek erremedižo askotarako baližo deu, kalenturia bejatzeko. Ta tensiñoa bejatzan deuenak kalenturia be bai.

– O sea ke seaittik etorten dan, ba oixe gorputze txarto dauelako?

· Ba, ba, ba, bai, gorputze tratetan estakiguleko; personiak gureleke, bier einye be jan ostien, eunkesia iru ordu leuren edo ordutxubete žesarritte baño espada be, egon. Etxunde oba, egon, da lo eiñ barik be oba. Egon.

90.– Gero selako erremedižoak egoten die ba estulentzat eta samako geixoentzat eta olan?

· A, sera, samako pikorra ta olakoa, orri-xek. Estule be orrixek. Anjiñek be, da gero okelan ipiñtten badeu, trapu barik ipiñtten badeu okelien kontrara, ipinttotzu gorri, gorri..., da oneri ume gastiaritte, ni neuk ipiñi doanetan aragižen kontran ipiñi'ot. Da ume gastiarri erre eittotze, da arei trapu me, me, me baten ganien ipiñi bižakie. Ori gure neskatotxuori ba anjiñekas on san; paseutzen, da ogeta lau orduen, fuera Operasiñorik barik. Da olako gastetxueri, txaputxuas ipiñi bižako, trapu me, me, meias.

– Ta tortilla esan zendun suringoas...?

· Suringoas bakar bakarrik.

– Da gero bedarra, sein bedar edo...?

· Orrixek, orixe; oiñ be niri ixena aistužat. Atzo be'san geiñun ba; olango bat.

Es, giñer ondoa estamangokoa, ori bestiori. Ori, lora sertxu bet eukitten deu da ori, e... nire burue... Or ipiñitte deko. Atzo esan geiñun.

91.– Ta gero tosferina suk entzun dosu iños? Da ori se, segas kuretan da selan esaten deutasue?

· Tosferiñia, ori tosferiñia, bueno, onek tosferiñia. Onek gure umiok, onek koižeu te emo'tziesan makiñebat indisiño; indisiñoagas kureu sien orrek. Jesus, Jesus!

– Sure lobatxuek.

· Alabak, semelabak, gastiak sienien, buf... Bai ori geixo lusia da gero. Da orrentzat pe da ona arrautzia egosi, sera arrautzia kaskara ta gusti egosi. Da kaskaria biguntzen danien, kaskaria bakarrik, uras emon, kaskaria eutz eitten da. Bota, seose botaten žako, estaitt se botateutzien. Arrutzien kaskaria solteta-ko pentzot gatza ureri botatotziela. Da axe kaskaria gero uras. Erremedižo ona, oixe bai, tosfeñientzat.

– Da besterik, beste erremedižorik entzun dosu tosferiñientzat?

· Estot entzun, se gurien oixe bakarrik dekot. Da laranja, laranja da limoian artien pentzetot biguntzen derela arrutziori e. A! gero emon arrutziori seras, kaskarias, aixe emon edateko.

– Osea laranja satiže ta...

· Laranjien ure ta limoien ure.

– Irikitteko edo berotzeko edo...

· Sea, berotzeko arrutzien sera. Da gero aixe, arrautze'sala da aixe ona e? ona...

– Berak eiñyeuen uregas?

· Bai berak einyeuen uras.

92.– Da gero olan e ori selan esaten žako, tuberkulosis len esaten žakon.

· Ai, tuberkulosiže. Est'ixengo bulerretik?

– Oixe, bai. Sera esate baterako. Or suk esagutukosu, ba Dertiako anai bižek, arek. Dorotiñ da?

· Bai esautuko eneusen ba? Dorotiñ, Doo-tiñ nigas bier einye dau.

– Arek euki eben ori anai bižek.

· Bai, bai. Ta emen serien be bai. Au, ori be ba suk eseiñun esautu baya, G. S. Ortze

Ategorrin bixi sen ba. Onek B. S., J. S. ta...
Orren anaize bi tt'arriba bape olantxi il sien.

Bai, bai, bai. Lenau ori geixoa eukena...
Dorotiñ de, ontzukoak die. Baia onek bestiok...
Orren bestien demporan bulerretikoas illitia
seguru sen, lentxoau edo gerotxoau.

- Da ori selan, segaittik etorten da edo?

· Orrek pe tratu txarra enjenalien, au be
gitxi igual (janaren seiñua egin dau), da tratu
txarra, tratu txarra. A Dootiñ, Dootiñ e... Ni
ikaratu nitzen a bulerretik dauela entzun
neuenien. A san mutille, biergiñe! A nigas
bier asko eiñeko mutille. Da neuk esan be,
neuk esan be: gastiak estosue pentzetan baia,
gorputze sainyik apur bet. A larra san: 'sainyik
apur bet gorputze'. Da bai, beittu gero! Ni
ebaitte geratu nitzen esaostienien a bulerreti
dauela. A mutille! Baia ser? Ixerdiže, igon
errekara. An kanteran ba posuek itzelak, da
uretan, da errekeru. Gero urten orduen olan-
txi. Orrek, orrek estie, orrek estie. Gorputze
saintz'espada, estau seeiñik. Geixoak inyerra
artzosku. Geixoak aldien dekus.

- Ta selako erremediozoak erabiltzen sien
lenau orretzat?

· Eskoletan estudižetan dabixenak etorten
žatas niri orrek preguntek eitteko. Setako ixen-
ten deries?

93. - Surreko katarroa.

Tapeu burue da kokotien atzien ipiñi
geuse beroa, edoser geuse bero ipiñi.

Da beste geuse bat be badau. Ereñotza
da eukalittue egosi. Orriže da erramia be ona
da. Irikitten ipiñi da lurrune artu. D'aguanteu
al danien e? Manta bategas tapeu gorpue
gustize da aguanteu.

Eukalittuen lurrunek artu. Eukalittuen orri-
žek egosi da aren lurrune artu trapu betas
edo ixara batas burue tapeute.

Katarroa kuretako esne beroa t'ortako
serak artzen geñuzen.

94. - Ba olan surreko emorrajiže dauenien, ori, ser, selango botike edo ser erabilten da ortarako?

· Surreko emorrajiže, odola beres mogitan
danien?

- Bai.

· Ori leleko, nik surreko oola beres mogi-
tan danien, kokota busti uras, fuerte jo ko-
kota, fuerte burue busti, busti busti eiñ.

- Ur otzas?

· Bai. Ta gora begire pareu. Orixe da le-
lengoko sera. Beste erremedižorik es. Ta
odola geatu eitten da ensegida. Ensegida gea-
tzen da.

- Ya, ya, ya. Da beste bat. Au burukomiñe
aundiže, burukomiñ aundižek dausenien?

· Igurdi fuerte bekokižen, baia ementxe,
olan begi bižen bittartien, onetan, onetan,
emen. (Bekoki eta surraren hasieran ipinten
eban hatzamarra). Au gogorra, asurrek topeu
arte, olan.

- Da or ser, igurdi?

· Bai, baia sakatu e?

- Da atzamarras bakarrik ala?

· Bai atzamarras, baia fuerte. Olan buruas
be sakatu atzamarra. Olan bost miñittu barru
burukomiñe baietz kendu. Beorrek eiñ eskeo
aprobia burukomiñe dekonien ein bei, ia.

- Bai, bai, eingo dot, eingo dot.

· Nik e baten tope neuen persona bat,
žoan olantxi personia bixittetan, da Jesus!
Ser? Da esiuen burukomiñas aguanteu. Ka-
ramba burukomiñe? Ba neuk kenduko neke
gure badosu. Apur ber sertu deitten, (na-
saiitu deitten), itxi. Da 'erdu ona' neuk
kenduko dotzut burukomiñe bos minutu ba-
rru. Ipiñi neuen sillen žarritte, ormien kon-
tra burue, ostien gogor euki es, da gogor
euki deižen. Ra, ra, ra. Bera begire moimen-
tuas. Lau minutuas itxi notzen. Esa'notzen:
Eraižosu olan burueri! Bekosu? Da es, es,
es! Aur! Ikus'tosu? Jainkoak bakarrik esteus
eitten millagroak, esa'notzen.

- Ja, ja, ja. Da burukomiñe bekokižen tra-
pue bustitte?

· Bai, ori be, askok eitten deu, baia au
bestieue eitten bosu, estau trapu bierrik e? Da
gero ixten danien, kokotari ereinye, kokoteko
sanak ta!, ta!, ta!, sarata eitten dere, olan
einye sarata. Antza buruko sanen kurtzia, sea
deku emen...

- Bai, bai, kurtzia edo...

· Kurtzia edo seoser badau, seoser, badau,
ori istorižori pastako, seoser badau.

- Da ori asukeriena da erabilten da?

· Bai ori asukeriena askok eitten dere,
baia ni neuk...

- Ser da asukeriena?

· Asukeria ipiñi surrien. Bai asukeria ipini
cdola galasoteko. Olan masia eitten da. Ni
neuk birritten edo iru biderres baño estot
euki baia beti ortxe e?

– Da txorropien pareu, urpien ala...?

· Bai bardin, eskuas be bardin. Txorroa espadekosu eskuas be bardin, da jo olan. Ondo busti, ta gero, apur bet gora begire pareute, ensegida kuretari da, pastan da.

Jo kokotien fuerte e? Ondo otzittu da gora begire pareu, da ensegida...

95. – Da gero beste bat, anemia. Anemia badakixu ser dan? Anemia, odolari inyer faltia. Orrentzat ser, ser?

· Ori, orreri nik esatotzet anemiari, da-torrena debillidadetik. Inyerrik es. Sera, debillidadia. Orrek ser ba? Orrenari alimentuti pentzot orrek sertuko deuela. Nik estaipa, ostien se medikamentu biko leken orrek.

Da odola, anemia dauenien, me dau. Se debill dauen personiak odola me deko. Da orduentxi peligrari aundiže geižoetara emoteko odola, orduentxi dau. Personia debill dauenien dau, geixo gustižen peligrue ortxe deko. Edo-sein geixo artu lei, edosein artu lei.

– Da geixoak odolien bertan daus, ala gorputzien egoten dies? Selan?

· Odolien bertan es; gorputzien. Da gero odolak seiñera jotari deuen, ba aixek danak odolien bažoakos, da an daus, bai.

96. – Da odola garbitzeko se eitten da? Se odola loi oten da es?

· Ontxe esangotzut pa. Ori asagariže, ori, onenetaikoa odola garbietako, asagari bederra. Guk asagari bedarra, batzuk asagari bustena. Baia beintzet oixe, oixe.

– Da ori irikiñ?

· Bai, bai, irikiñ da goixien bareurik urba-sue bete, iru goix bidie, iru goixetan edan eskero. Da gero or artu bida kalenturia. Se odola me, loi dauenien, sera, tensiñoa igual endredeute eon leike.

Da ortxe bida kontue, tensiñoan eta kalenturen euki bida kontue.

Asunen erpiak atara atxurras da atara erpiak da garbittu da gero egositte aren ure artu. Lapiko baten egosi, ondo egosi, euren jugoa atara deižela urek. Askotxu bier badeu kuandoik kuandoa edaten ekiñ.

– Sembat egunetan?

· Norberak selan doan ikusi bier. Ide formakoak arbolan urteteuresan. Aren ure be ortarako seretako ixetesala esateuren.

Guk gastetan artzen geiñusen, 8/10 edo dosena bat urtegas artzen geiñusen.

97. – Da ori odolari loiže ori geixo bat da. Odol-lak geixoari euki, da ori ortxe. Da orrek odolari geixoak enjenealari žatekoak kalte eiñetik. Uste'sarren geuri, geuk pentzeu esarren, žatekoak... Egositte goixien asagari bustenak. Eroan, eroan.

– Eskerrik asko. Gorde seuetzat.

98. – Da gero olan estamanguo nasteute dauenien edo larrittasune edo ori, nondik etortzen da?

· Ori estamanguena be begittu eimbižako. Ori larrittasun ori, ala žan barritten ala žan sarrien dator. Enjenealari ori žan sarrien etorriko da.

– Bai.

· Aur ba! Debillidadia. Ori estamanguko sera, orrixena da, debillidadiari. Enjenealari estamanguko larrize žatorkona žan sarrien, jan da paseko žako. Da geixoari bada, es. Estamanguen geixoari bada, jan da txarrau. Ortxe biu ba ortxe medikue. Medikue lantzien miñ noberak eittia da geuse ederra. Orixe. Nik beti, nik ortxe beti kontu aundiže, nik jan sarreko sera, larrizeri sekule importantzirik estotzet emon. Jan da bueno, nik oiñ, esate bateako, beskaitteko ordue esta?

– Bai.

· Sentidu'ot larrize. Seoser koipetuik jaten baot, d'ariari kentzen bažat, asike, a da debillidadiari. Jan da segiten bust estamanguok loi, fuera žatekoari, da garbittu estamanguo. Da žan sarrien larrari badekot, debillidadiari, estamanguko debillidadiari. Jan da a larrize kendu eitten žat. Da ortxe euki biu kontue.

Bižoskilleria. Ba bižoskillerak. Ba ekarri abien andria, esta? Ta arek eiñ eban liñue ta arrautze suringo bat. Nastau arrautze suringo bat, bota koña da nastau, da ipiñi, da nastau da ipiñi. Da sertu eitte abien, prijidu antzekotxu bet emoteutzien sartenien, geuse gitxi: sartenien bueltatxuen bat edo eittetzien; geusia, ajil, ajil; ta gero ipintteutzien ba estamanguen ganien.

Da aixe eitt'otzien erremedižoari. Etorten san amabostik batien edo, ta beti oixe ipintte'ban.

Da gero beste txanda baten eittotzien, argisariže, argisariže ipiñi txakur-aundižeri pegeute, argisariže. Ixetu a argisariže, ixetu, ipiñi sillan ganien da basu bet. Basu bet ra! impintteutzien, antxe, antxe sillien ganien. Ixetute oten san argisariže (argisariže bakixu ser dan) da gero basue, ta basueri eittotzen

orrek estamanguek top! eltzotzen basuek, taup! eltzotzen. Estaitt nik argizarižaitik ala ostien, ala ser. Kustiñoa da že alantxik ipinteu. Gero a ikusitte makiñe bat bider egin neutzen ama defuntiarri; ta ari bakarrik es, emengo amari be bai.

(Bižoskilleria es lo mismo que biotz-koi-liaa o urdailleko. Ver Azkue).

Leleko eitten notzen emengo amari. Asko sufrietan eban arek. Artu olan eskue da asi kokotien da bera, olan igurdi gerriraiño, olan igurdi. Nik ba arixi ikusitte eiñ eitten neuen, eiñ, igurdi olantxi, asi kokotien da bera, gerriraiño; da gero emen gerrižen olan eurrera, gero emen eurrien olan, olan, da gero gure ixete'ban emengo amak, aixek deskantzeu eittebalata, pañelo bat.

– Bižoskilleria ser da?

• Ba estaitt pa nik; amengoxe larriže, larriže, orrek larrižek eitten deu.

Neure ama anguek be bai; ni neuk estot euki iños olakorik d'esin neike esan se larri egunik estot euki olakorik-eta. Baia neure ango amak be eukitteban ori ta emengo amak be asko, emengo amak asko. Ortxe sufrietan eban, ortxe sufrite'ban. Larri, larri, larri, estutasune edo olan eukitte'ban nire ama defuntiak. Baia ori andriori ekarten geñun, neuk or amaika urte neukesanien-ero. Lobarri esatotzien.

Nik nor san be enekižen. Bakarrik abixeu. Tia bat dala esustien-da. Abixeu ta ekarri neban ta nik ikusi selan eitten euen. Gero ba, neuk pe aixe sera artu neban; estakitt selan da eitten notzien. D'asko, emengo amari be asko. Josus! Estutute ta gabas ogera juten san. Aixe eiñ eskero esate'ban, deskantzeu eitten sala.

99. – Da onek estamanguko nastiak kuretako ta, ser? Ser erremedižo eo ser?

• Beittu estamangukoa sertzeko... leleko, leleko, leleko estamangue garbittu. Oiñ estamangue garbittu da barriri aste sara jaten e? Jaten asten sara, da... bueno! žan barrižen seose sentitan bosu, an euki bisu kontue jan dosunek eitto'tzule kalte. Dan, dan, danak dekie.

100. – Da berakoentzat?

• Berakoentzat, berakoentzat-ta, geuse asko dau, onak. Gurien e... gurien atzen alabiak bedar asko euko deu gordeta, se nik eitten doana da orrepe, asagari bustenope, al doanien, žoaten nas edo bedar apurtxu bet

ebaitten edo onek enjeneral errekondoan edo olan oten die. Se eitten dot, ra! artu t'etxera ekarri, da ipiñtten dus geispetan. D'orrek etxien falta eitten dere. Gurien, gure semiak sarri artzeittu urek, urek.

– Da orduen, osea, odola loiže esan dosu. Ba ori geixo bat da.

• Bai geixoa. Ba, da ori jenealien dator...

– Nondik, kampotik artzen dielako...?

• Es, es, es. Ori aliminttuti, žanetik. Odola loittuten da žanetik; žana komunidu es odolien igual, e? Nik geur beskaitten doana igual emendik (janaria adierazoz), sortzi egunera edo, etxat komunidu ixengo ta antxe... Da deku žatekoa kalt'eitten deuena. Ni neuk jatekoa kalte eittustena jan d'orduerdi barru igerztotzet. Nipaj, ensegida. Nik eukittoas onekas matraka andižek okelias. Nik, okelia es gustan etxatalako, baia niri okeliak eittust kalte euneko eun. Da setako'ot pa?

Beste jateko bat, da barriri garbittu estamangue. Da beste jateko batas. Da ak aitte'espotzu siñelke lelengo jan dosunek kalte eiñyotzune. Ortxe, ara, nik antxiñe esa'osten medikuek ille biko bixiik estekoala. Da orrek aproba gustižek eiñ espaneusen bierbada, aistu eingo nitzen. Da nik arreskero jaten doan gustiže ,aber ser... Nik geur beskaitten doana be atento nau. Aber e... esetako nobedadeik sentitzen bot, espot, gorputzien. Da nik geur be jangot bestien moduen: baba lapikoa.

– Da oiñ berantzakoa esaten da es?

• Bai.

– Da ori kuretako, orrentzat ser dau?

• Orrentzat or be segun. Badator žanetik, mantzanillia ona, mantzanillia ona, žanetik badator, e? Oiñ bada žanetik fuera, estamanguen seose geratute edo... edo olan bada, or e, ojo! Or estamangue leleko lelekoan garbitzen embida. Se dierria eukiarren, noberak euki lei empatxue. Selan ixen likitten!

Nik dierrie euki arren euki neike empatxue, da askok esango deu: ori iñosentekeriže da. Ba eukitte nau ni. Nik egun bižen asenteu barik estamangutik, artu ori giñer'ondoko ori, da egun beten esne apurtxu betas egon, erdi žan barik erdi žan barik; da, urruno egunien asi žat eta ederto estamangue asenteu. Baia ojo!, estamangue loi-loi euki, da empatxue euki lei pentzeu arren esetz. Ortxe dau ba.

Medikuek, medikuana doanien, segatti eitten deus preguntek, medikuek pregunteu barik igerrri bileke, aimbeste pregunte. Nik esan

notzen medikueri baten: 'Oñ eurok, eurok, e...! estabe estudiñeu esebe'. Ser ba? Ta... gurien e..., diferentziñe apartete beñe geixorik dauenien betenariñoa etorten da, da beñe estotzo esaten au dekot edo ori dekot, da igerri eittotzo, da... kauen! asarratute medikue.

- Egñe bota seuntzen.

• Baia Joxemari asarratu!; ba lelotu arte.

Se sentiduosu? sure sarrak se geixoagas il sien? au eiñyosu..., ori eiñyosu? a eiñyosu? Esan neuen: eurok bape estakiñe bata.

An beste gustiñek errementeurien barreka. Esa'notzen: gure betenariñoak ak, beñeri estotze preguntetan ser dekon. Berak iger-totze ser dekon.

101. - Da katarroantzat?

• Orrexek, orrexek die, katarroa ondo sanetako.

- Es, gorde suek, nik ikusitte naiko da.

• Josemari, da beti fñeu erremediño bedarrak beti kurtzes, pares, serak bittu, orrek kurtzes; beittu, danak pares, pares.

- Bai, bai. Emen dekos bai (orriñek pares).

• Arepe bai, arepe orriñek eukittoi'ttu d'orrek pe bata bestien parien, beti kurtzien. Erremediño bedarrak beti or kurtzien. Kurtzien orriñe dekon bedarra, guk žakin esarren, seu-ser erremediño deko e? Danak dekie.

102. - Da gero, olan bixiñoentzat, bixiñoak egoten sien len, orrentzat, se... se...?

• Bixiñoentzat berakatza onena. Berakatza. Bixiño bedarrak be bai; baia onena berakatza.

- Da berakatza selan?

• Jan.

- O sea, gordiñien?

• Bai, žan. Jan, berakatz atalbi žaten bosus bixiñoak laster eskapeko dere. Berakatza, rapidoena aixe da, berakatza; ostien badaos, bixiño bedarrak egosi ta ure artu ta eitten dienak, baia berakatza da onena.

- Da bixiño bedarrak egoten die?

• Bai, bai, eoten die.

Ori bixiñoa edosein personak igertzotzo umiari; bixiñoak badekos edo espadekos, arnasan. Arnasan igertzen žako. Arnasien sariatia eta usiñe botaten deu-te. Orraittik nik esan neuen orduen be (ume bat bixiñoak ill ebela žakin ebanian) orrek amak euki bideuela «perkusiño» (sic) andiñe ume gastias. Ume

gastiari fasil ill leiños bixiñoak. Baia bere bu-lerra ta esniak ta orrek, bideu amak kontue, euki bideu kontu andiñe. Da ume txikiñeri bixiñoakaittik len orixe. bixiño-bedarrak daus ta bixiño-bedarrak egosi; ondo irikiñ umientzat, beintzet ondo egosi, da oba birriten be egosiko balitz; da sertu ure, ure emon. Ure sembat bider egunien? Ure, egunien olan kargeu sentidetan bada, iru biderres ta ostantxiñen goixien «en jeneral» baraurik. On-doen baraurik.

Bixiño bedarrak emen maietza paseu eskero leku askotan topeu leis. Orriñen igertzen žakie ta oñ estaus. Orririk estekonien gatxa da topetia, gatxa.

103. - Da bixiñoak, segaittik asten die?

• Bixiñoak, janak eumentetaittus sarri. Au, da gero beres be bai e? Onek gure umiak beren dempora gustiñen be estere bixiño bapeuki. D'onixek lobok pes. Ori naturalesiak asko eitten deu. Da nik, neuk pe, neure dem-pora gustiñen bapes. Ori naturalesiak eitten deute.

Askok esaten dere esniak pe bixiñoak eittettuela! Ba... guriñen makiñebat esne garbitzen dere, Josus...! Onek lobatxuok be egunien bakotxak igual saspì sortzi, orrek basu-neusiñok, se arrastiñen da serien da, emototziñe da. Baia, orrek pentzetot naturalesiak.

Esniak eittekoa ixen balitz niri be eingusten. Makiñebat esne garbittuot nik.

104. - Se geixo, oseake, bixiñoak geixorik emoten dabe edo seoser gorantza...?

• Ombre..., bixiñoakas ittoak be badie umiak, itto umiak, bo'tesiñ. Da gero orrek eitten die marapillotu, da gero orrek dekie eupesa gora d'itto.

- Eupesa, ser da?

• Eupesa, aixia: groop...! Ako asko janda be, igual oten da. Korrokadia. Da orixe, orri-kek die eupesak. Niitzat e?

Beittu, nik ikusitte dekot ementxe Fletxan lau urteko umia surretati be bixiñoak urtetan. Da itto. Itto.

Esan neuen neu artien (bierriñen barris neu bertan), d'esan neuen e... estau ondo ba ama bateri ori esatia be, berba motza da, ta umia ittota ta... baia eiñ neuen: buresoak setan baia!

Ak umiak derrigor molesteu biuen bixiñoakas. Uste dot nik e? Ittoteko bestien...

- Da beste geixorik estietan edo?

• Or ara...! orrek edoseiñ geixotara jolei

bixižoak dekosan umia, edoseiñ persona neusižek pebai. Se bixižoak estiak pikeu nekes eiñgo'ittus, se ser žan eukitten deute. Bixižoak e... odolerarte txupetan deu personia.

Baia nik estaitt, nik estaitt. Emousten pena bat ak umiak niri. Iru urteko umia! a...! Setan baia buresoak! Baia gurien tripetako miñe tekoas da... esaten derenian, ori baño kontu geižau eukitten dere.

Laster esatotziek nik: ai! tripetako miñetekosus? Benga, ba eran mantzanillia edo onen ure. Umiaren estamangue! Umiak estamanguti egunien baten edo gitxienes bitten, oba! Umiak, ume gastiak libre bideu. Es an, iru, lau, egunien libreu barik, umia txarto dabill.

105. – Gero, «vómito» erderas esaten da. Da... ori selan esaten dosue?

· «Botaka». «Gombittu» esaten du baia ixena da botaka. Lenau emen be olan esaten san.

– Da ori, segaitti etortzen da?

· Ori, larriže. Larrižek. Da ori ba..., edo žatekoak be kalteiñye, kalteiñye... Botaguria oixe da «botaka». Oiñ, euskeras be, orrek batzuk esangotzie, beste modu betera. Baia emen, emen «botaka».

– Da olan, žanarižek txarto eiñ leike esta?

· Bai, žanak txarto eiñ leike, bota..., žanak txarto eiñ leike. Da gero sera, edo apurtxu bet geižau eraten deskoideute be bai. Da modu askotara dator ori.

– Otzaittik eta...?

· Otzaitti be bai; žana otz eitten bada estamangue ostu eitten da. Otzena bada, estamangue gogortu eitten da. Otzena bada, botaten asi orduko sentiuko deu estamanguko miñe edo... astuntasune. D'orduen...

106. – D'oiñ gibelera paseu: ser edo nondik etorten die gibelesko geixoak?

· Gibelesko geixoa..., modu askotara etorri leikitte: se gibelesko geixoa, enjeneralien neuk pentzetan dot, da orixe entereko nas ni ondo be. Medikueri pregunteko'tzet. Laster žoan biot. Nik gibelesko geixoa pentzetan dot, gibeletik. Odolen sea... da gibela. Da odolak geixoa badeko a... geatu leikitte mantxia gero an!

Odolan sera... Se sirkulasiñoa gibeletik, bižotzetik gibelera or dabill, odola bueltaka. Da, ba... ortxe pentzetot olan ixek leikittela ori, e?

107. – Da emen geixo bat, gibelesko geixo bat, erderas «ictericia» deuko ixena. Euskeras, selan esaten da?

· Ba segun... Gibelak pe, geixo klase asko eukiko deu.

– Bai, ori bai.

· Nik e... dekot sertute gibelesko geixoari au... odoloren, odoloren sera esaten dabe...? Nik eukitteko memorižen be aixtu žates.

Odola garbi dekonak, gibelesko geixorik esteko. Es, es, es da bižotzekorik pes... Odola garbi dekonak, ortxe, ortxe. Baia or estaipa se kontajižo.

Nik orrek len danak žakin neusen, baia oiñ etxat akordeuko; etxat akordeuko es...

– Ser, odoloižek, loiže gibeliaren itxi edo...?

· Bai, bai, mantxia, mantxia itxi. Da beittu, ba nik, urte asko da —eskundu eurretik— olantxek banau geispetan etxunde, domeka eguerdi oste baten, da egotaldixue erdi lo apur bet, lo be eiñ be bai. Da nagižek atara, da... ño...! nagižek ataraten nauela, derrepente tak!!!, eta odola agotik.

Orduen ba, arrebria ta bižok giñen da esan notzen arrebriari. Arrebria be susteu sen. Zoan nitzen Arrospidegana: «Arrospide», pulmoietakoa, mediku fameue san. Da žoan nitzen da..., esplikeu notzen, da esan osten: «estekosu peligrurik»; «Suri santxuen batek errementeotzu gibelen ondoan», —esausten—. Estekosu (eser) ikaratutekoa. A be gero, gixajo andiže, mundu gustiže kuretana bera ibilli sen, da berak arrapeu geixoa kuretana estana: kanserra, la nok esango leken. Mundu gustiže kuretana ibilli sen gixona.

Nik entzun neuenian ikaratute geldittu nitzen. Nik aldikada baten enuen pentzetan medikuek eta, ill biderenik.

– Olan «ictericia» edo tirisiziže estau geixo bat?

· Tirisiziže amarilloa da, baia ori geixo txarra da. Or e... seuk ikusi biosu orrixas eimbidala rejimena. Arrutzia ikusi be esta eimbier gero...!

Txarrena arrutzia da, kafia be ona es. Da onen onena da orrentzat, or garbittu bida odola.

Or odola garbitzeko seoser eran, da... gero esne basu bat letxe, azukeria, kafia be gitxi, azukererarik pes; esnia, esnia asko ta porru patatak, da geuse garbiže, garbiže.

– Da tirisiziže ori nondik etorten da? edo sek eiñ, sek?

· Tirisiže ori, pentzetot žaneti etorten dala, žanetik.

– Gibeletik es?

· Arrutzia da. Arrutze asko ibilli eskeo dau peligrue andiže tirisižas.

– Da ori segaittik? Arrutziak apurbet...?

· Bai, arrutziak gibelera, gibeleti dator. Tirisiže dauenien, gibela be, estau natural.

108.– 'Dolores de costado' esaten dere erderas.

· Alboko miñek sarriten aixiak eiten deu sarri-askotan. Sarriten eitten deu aixiak da gero posture txarrien bier eittiak era askotara, žeusitte, bižorkadia, posisiño txarrien ibilli-te... Neurí be egin žat iños olantxi aldazien kodaiñias bedar ebaitten, da eiñ lapras-tadia ta žeusi prosisiño (posisiño) txarrien.

Da igual amabost egun baño geižau alboko miñe. Orrentzat da ona, oiñ estu usetan, baña lengoan esan geñun esplantue (sic). Au, ipiñi geuse beroa. Ori esplantue da mostasia bat, da liñesiže etorten die ta gero gari urune edo sai apurtxu bet, obeto eiñ deižen ta orižoa, ta orižoa sertu, ta ako eitten deuen serien, ardau apurtxu bet bota. Ta gero ipiñi alboan.

Ori (esplantue) sartanien eitten da. Tortille antzien. Bai, bai, igual, igual, igual. Lodižeria bideu ba auxe, (sentimetro 2) ta gero eitten da trapu garbi beten ipini, ta umia bada, trapu bižen erdižen ta persona neusižeri trapue ganien dala, aragižen kontra ta trapue ganien.

Liñesiže: lenao oten san telia eitteko liñoa, ta areri kentzo'tziela pentzo't, urunen modukoa. Ta ori urunen modukoa. Mostasia da fiña. Bata da liñesiže, bestia mostasia. A mostasia, da fiña. Inyerra dekona aixe da, mostasia.

– Bai, bai, bai. D'alboko miñek, olan saietzetako miñek, da orrek nondik etorten die?

· Aiena. Alboko miñek geus'asko abižetan deu. Amen neu, alboko miñegas pulmonizen sentižeria. Alboko miñegas, kontu!, «mucho cuidau». Alboko miñe dator katarroen etorrran be lantzien miñ eoten da. Se pulmoiak arrapetan baittu deklareu orduko pulmoia asten bada, ako irrintzeri edo bulerrekko irrintzia edo asten bada, orduen e... kitto.

Pulmoia, alboko miñek arrapeu, nai pulmonize, gripe be bakar ta... Nik e ontxe grasižek alabiak medikue ekarri eustela. Ni ostien,

bertara žoaten ixenas, esta? Da ori antenomuen (autonomoan) gaus gu.

– Seinegas?

· 'Antenemismoan» (sic) apunteute. Partikular deku guk, serbatas, ostantxian kabeserara barik žoateko enitzen ixen da alabiak a ekarri. Joño!, ba pulmonize sentitan, da aixek ebai. Ebaittespust alboko miñas aguanteu esiñ. Nik esiñ aguanteu alboko miñik da esan notzien: nik pulmonize dekot.

Nik e... neuk antzemotestotzian geixo gitxi se... kasi geixo gustižek paseoas-da. Medikamentue oiñ be artziari itxitte nao. Se pastan da emen jarabiak barrue loittuten deu. Onek pastille askok pe, estamangue endredu eitten dere. Da derigorrien ixen esien, fuera botikia.

Neupe euki'ot alboko miñe. Bakixu selan? Egun beten, jausi nitzen bigarren abittasiñotik, ortxe, Sorrontzako Falanjia eitten gabixela; bigarren abittasiñoan granito esaten žakona, gastetan. Da oiño! bata astatik, da nik kordelas bestaldera.

Apurtu kordela da, bigarren abittasiñotik kamiñora. Baia on san kambioikada aria deskargeute da ariaganera žeusi. Arnasarik artu esiñ, ba saietzak apurtute žekoasat.

Zoanas medikuana, «Kapa» asegurokoa. Ba... nik paiño gitxiu dakižena. Aren botikia: «caldo y cama». Edosein geixo ta «caldo y cama».

· Bueno, žoan nintzen da...: «a ver, ¿qué tienes?

– Me he caído y me duele.

– Eso no es nada. Vete a trabajar.

Zoan nitzen. Da an topeu neuen kontratista: da ser, ser Dibursio?

– Estekoala eser, da bier eitteko esauste.

– Non dekosu ba miñe?

– Emen alboan. Esiñyot aguanteute.

– Ba, soas beste mediku batana: «Txorižana—esausten—. Da Txorižek: žoai, žoai etxera... Da au unturieu eiñ. Iru saies dekosak apurtuteta. Da gero ba, Jesusek emousten berak papela, eroan notzen usabari, asegurora entregeu eben.

Baia aseguruan bestiak firmeu bier. Bestia san, asegurokoa-ta.

Da esausten Jesusek:

– Ba, eroayosu «Kapa»ri, da firmeu deižela.

– Nik es, eroaixus seuk gure bosus, ni enoa arana. Se arana banoa, žo albot žo eiñgot eta...

Zoan da, bestioritte da!:

– «Yo esto no puedo firmar. Aquél no tiene nada».

Da, bueno botauen. Da aseguroak pa-geosten. Gixonak iru saietz apurtute. Ba saietzak apurtu eskero, noberak igertzotzo ariñen, esiñyeu arnasarik artu-ta.

Gero osatu nintzen. Banoa, sortzi egun barru, ankati untzia sartu, bastante. Da ara žoan bier Kapagana. Banoa ta:

- Oño! ¿Qué ha sido? ¿Ha tenido roña?
- No sé. Nik enotzen untziari beittu-te.
- Parece mentira.

A eridia urte bižen be etxaten niri kureu. Beti kristalesko tubo batas suloa garbittu odol bixiže atararte. Da untire bat bota; egun birik baten.

Da bierrien, taka, taka..., ni ensegida. Da beti medikuana. Beti medikuana. Da Aransetak, esaosten baten e..., Dibursio, medikuana, setan žoaten sara ba-ta?

- Ba nik, oiñ be, odola darižola dekot ankia.
- Selako odola darižola? Ataraixu galtzetiñe. Da galtzetiñek busti, bustirik klaro! Berotzen žatenien odolak urten.

Da seguroa kejetan espada segiduxu. Urte betien ibilli nitzen ni bajan jornalien. Da gero, atzenien, neuk itxi notzen žoatiari.

Ostien geur be kuretako ankia. Orrek medikuek tieba?

- Da oiñ be, kureu barik dekosu?
- Es, baia aras segidu beneuen, bai.
- Da gero ser eiñ sendun ba, ori kuretako?
- Gero, etorri nitzen segiduen d'itxi notzen. Da apurbet anditzen asi žaten. Da eiñ neuen; bueno, ebai bedarrak, esatotzu emen. Niri an eiñ žaten telia, odolak eta serak... Ta gero, solduten asi. Ebai bedarras bigundu neuen, sakatu, sakatu eiñ da atara neusen porkerižok, da gero keuegasia (koiepegasia), txarrižen koiepegasia ipiñi notzen da ur berotan sartzen neuen geubien, geubien da beres sarratu san, da... adios!

- Da ori koiepegasia selan ixetan da? Txarrižen koipia dauen dauenian?

- Bai, artu t'ipiñi. Beittu, ostien a medikue ill arte, bera ill arte, segiduko notzen.

109. - Da, au pulmoniže ori, len nondik etorte'san ori?, edo selan?

- Pulmoniže sarrı askotan, ba tratamentu txarra gorputzeri emon da be bai.

Edoselan. Esaterako: otzak, da... bustirik ibilttia be txarra, da ba... ba... mille, mille klasetarako ori geixoa. Baia, sera enjeneralien, au, bustirik jenero gustiže gorputzien siketzia be txarra. Da, orrexetatik datos geixoak enje-

neralien gorputze saiñyu eskero, saiñyu, saintzia, modu askotara saintzen da gorputze, esta? Nik oiñtxe saintzen dot gorputze apurbet, ointxe, oiñ arte es. Bier eitteko moduen eo'nasenien sekule estotzet nik gorputzei beittu. Baia, damutute nau. Gorputze, bier eiñ arren asko saiñyu lei, asko, da gorputzeri ba...! Oiñ, gurien be, igual eitten dere da neupe sarrı eiñ yot, bustirik eta umedadia ta... Au esta esebe, da... gorputzien siketu. Txarrena. Orduntxi dau odola ebaitten; txarren txarrena oixe. Baia gastiak, onek gure Joxe Luixek pe gerriraiño bustirik onesien sekule be esteu oiñetako bape kambiže. Da txarrenak orrixek tie. Gastiak aguanteu, baia orrek agertu bidere!

- Da odola ebai esan dosu. Ori ser eitten da; esnia ebaitten dan moduan apurbet odola...?

· Bai, sirkulasiñoa, sirkulasiñoa. Odolak, beittu: odola eitten da igual, leku baten lodiže, eta beste baten meia, ebaitten danien esta? Da gero, a meia lodižeri pasoa eskatzen dau, da... ortxe dau kontatoa. Or doa gero geixoa. An, se meiak erresau korritan deu, da lodižek altoa. Da antxe dau kontatoa.

- Da, pulmuniže kuretako ser, lenau ser eitten san?

· Pulmoniže kuretako lenau be onek lenau oiñgo aldien e... pulmoni bedarra ta orrek geižau usetasan.

- Da ori, selan da, mulmoni bedarra?

· Pulmoni bedarra ba, egositte. Egositte ure. Da lenau alboko miñe sentietan erenak, enjeneralien edo ixen es, nai ixen, ure artu eitteuen. Da bai, pulmonižek urteteurien, baia satiže geižau, orrek bedarrok useu espasien pulmuniže. Da, pulmonižeas be lenau geiženak, asko ill eittesien e? Asko ill.

110. - Da, buruko miñek eta orrek ser? selan kureu? Bueno, len esan dosu.

· Au, barriže da gero. Au unturieu. Au igurtzi, au. Oiñtxe urtebete edo bi, niri gustan žat medikuek berbetan asten dienien radižoan.

Nik areri, aber ser esaten deren entzuten. Su, da berba asko artzen žakie e...? Berba asko. Nik ein neuen: orixe, entzun neuen oixe, entzun neuen. Da žoan nitzen domeka baten mantzanille batzen, lobias. Da antza euskižek edo, etxer'orduko buruko miñas aguanteu esiñye. Beskaldu, d'ein neuen ba: žoan nitzen oera da oixe medikuen aprobria

embizoat. Esato, da nik aaittik medikuen proamia dauenien, medikuek berbetan doasenien, ara entzuten.

- Lagungarri da.

· Bai.

- Da, euskižek selan eitten deu buruko miñe, segaittik edo?

· Ba, euskižek or, ražoak esaten žako, ba, orrek guk estotzu serik emoten. Baia, euski-rik txarrena urtien dauena, bakixu nos dan?

- Nos?

· Martittik, Aprillen erdire. Da euskižek kalteik geizena eitten deu urtekeran da sartukeran. Ia selan ixen likitten. Ori, nik beño žakittun andižagoak esana e? Euskižas kontu e...? Urtekeran, da sartukeran. Da guk, txarrentzat deku egurdižen.

- Da, ori urtekeran da sartukeran segaitti?

· Ba, urtekeran, ako berotzen asten dan serien, umedadias demporien umedadia da geubien, illuntzižen be, euskiže sartu orduko, ya, freskuria botaten dau.

- Bai, orduen estator garbi garbižen eguerdiko moduen.

· Estator eguerdiko moduen. Da gero esaten da, euskiže. Ba... nik, sano on eskero ude gustiko euskižek artzen doas, narru utzien e...? Artzen doas.

Sekule, estust eiñ kalterik. Baño, euski-tten geldi es on e...? Ibilli. Setan edo an, ni albo bedarra ebaitten geldi, geldi, edo bedarra sabaltzen edo bueltia emoten, baia ibilli, e? Baia, geldi, geldi, geldižen euskižek igual paseu eitten saittu. Ori da txarra, ibilli, euskižen? Nik emen igual aguanteu esiñye danak. Eta ene!, Dibur!, esatostie. Dibur! e... Selan aguantetan deu? Ba, ni trankill ibiltten nas trankill. Ni beroas enas molestetan, baia geldi es e? Plaiatan asko d'askok osasune galtzen deu olantxi. Ni entzunde nau, ni enas žoaten plaiara, baia entzunde nau ementxe. Euskiže artuas e?

Ia! Bai, ibilliko balies e? Nik beti esatetzet gure Jorjeritte be: plaiara soasienien eroaixue pelota bat edo seose da ibilli eiñ saittie, eseittie etxunde on. Ombre!!!, estaixu pulmoiak arrapatotziesana? Ombre!!!

- Da, olan, buruen beste geixorik, buruko miñe da ortik kempora iños entzun dosu?

· Bai, buruen e... Buruko reumia pe eltotzie, da au sera..., paalixe gorputzien, batzuri gorpuz gustižen artute buruek estotzie emoten e? Ba ori da, burue, guk buruen dekus

sentidu gustižek sanetan. Personien sentiduek dies sanetan.

Da orretan, sanetan badeku falta apurren bat, orduen e..., burue be arrapeu eittotzu. Da naturel badao, es burue, baia burue naturel, naturel eukitteko umm...!

Eseteuen faltaik eukiko buruen? Falta ba-koik ete gaus buruen? Se dau, nik entzunde dekot, se nik onek gixon arien aittuek eta berba eitten derenien, atentziñoa. Onok nobelia, baia nik nobeliaittik baño, orrek bestioik, orrek: nik entzunde dekot, personiak burue naturel dekonak gitxi ixeten diela. Burue naturel dekienak, beresko fasilidadia dekiela.

Nik uste orrek ba... beresko fasilidadia, esatebateako, estudižetan dempora gitxi eiñye be, euren seras, satize geižau sertzen diela, eurreratu eitten diela. Da, burue? Notaki buruen ser dekun guk!!!

111. - Da, olan erderas «vértigo» esaten da. «Vértigo», bakixu ser dan, suek bates-be albañelak eta olan, alturetari da ibiltten sarienak, žeusiko dala ta ori, selan esaten dotzesue orreri edo..., ori kentzeko selan eitten da?

· Ori, bertigo, guk orri esatotzu alturen unikamente: marieu, marieu esta?

Bueno, ori mario ori, orrena misterioza da. Ori mario ori, nik, es neuk esatiarren, sekule enas marieu. Baia, sekule estot nik ižon žeusiko nasela buruen sartute. Txarrena oixe da. Personia badao, personia badao, esatebaterako, nik ižoteot ona, esta? Da asten nas seoseri ebatzen žeusi eneitten, esta? Adios!!!

A bejatuko balitz oba. Se ya nerbižoak endredetan dau, a. A billur da. Da badao trankillo... Amen e... Sorrontzako erlejuena, torrek sera ipintten, an suloa eitteko, ba... Sorrontzako beste albañelak paseu sien. Joño! Da ibilli giñen Ilario Txamportakoa da ni Lemoan birrien. Da, Aanseta defuntuek, esauskun. Oiñestuepe erreuen a torria, da arregletan ibilli giñen, da gero an sartu giñenien, negue san da žoan giñen da, bueno! ba... Txomin Txamporta defuntue, Atutxa (bixide ondiño), Segundo Gorritxu, te ba kuadrillekoak da esiñ derela birriek eiñ da gu Lemoan.

Gu posik geu be, ara ganea žoan eseitteko. Egun beten, bagatos illuntzien da trambiže ebillen orduen da, Joño!, Aanseta esaten žabik: !! Ilario. Da: ser, da?

Bižer, Sorrontzan geatu bižuk. Ser ba? Da, aikor bestiope paadan. Da, esausten: Dibursio! Da, ser? Da, bižer torrera. Ilario su be

bai. Da osabari ba errespetoa, Bagoas, da geu bižok bakarrik. Besteik es. Joño! esaten nengon Ilariori: Ilario, burue garbittu bižuk. Ser ba-ta? Ba bestiak etxeek baližo.

Ilariok esausten: es, etxeek baližo, danak eskapeutxiek, marieu eittosak.

Bueno, etorri sien da: soasie, ižoixue. Da ba kontu apurbet eukixue esta? Ta, ba bierra gitxi eiñye be eukixue kontu apurtxu bet, esauskun usabak. Da, esangontzen: eske, bier asko an eiñ be esi lei gero Jesus.

Da, es, es... seuek dakixue. Ondiño ekarri be estere eiñ erloju ori. Da, eiñ eskeo, esozten ardure, illebete tardeute be. Bagoas. Ta Ilario apurbet... Ilario!, eseik pentzeu žeus-terik e? Emendik esin giñttosak gu žeusi. Zeusi eseik pentzeu be eiñ. Da, ik pistoletia ipiñi da, nik joko žoat arriže suloa eitteko. Falloa ataateko sertu ein bier. Da, trankillo, eseuet joko nik. Da, trankillo, trankillo. Da, asi gara, da gero atzenien Jesuseperak sigarro paketia... Da bueno!!! Abadia okerra, okerra.

– Seiñ?

• Sera, Ižorretako onen Pantxiken parientia. Ako gero be jornalak pageu barik eska-peu'en.

– Ori abadiak?

• Gerriak urte'uen da, abadiak pageu barik eska-peu.

– Ala! Ape biergiñ merkiak topeu.

• Gero ba, abadia sarataka beti sarataka. Baten esan otzen Ilariori: Ilario!, Ser? Da, kobarde etxuk ixen bier. Bakik se esan bitzian? Ilario, ni baño urte bi edo sarrau. Bakik se esan bitzian abadiari? Etorreko geure ondora. Esan bitxiat. Da, emongue belarrondokoen bat. Baia, nik emendi goittik esango txiat. Banoa, erdi etxunde d'Ilario aurreti. Da, abadiori asi žata: plakia, kampaien suloen plakia, ormigoiskoa. Da, andik bentanatik beittuten abadia: Bakixu ia e? ariñ, ariñ sulotu bida, erlojue, aibatariñen ipiñi bida-ta. Etorri beori ondora, nik. Ak, geižau esoskun esan guri ariñau eitteko gero!!!

Esanotzen: etorri beori ondora. Se guk an, guk an batabestiak atzamar bat be esiekian jo. Se joten bosu, igual marietan da golpiatti, da badoa bera, guk an bistias ibilli bier.

– Da, gero orrentzat estau medisinarik?

• Es, es, orrentzat or dauena geuserik serena, noberak pentzeu, noberak pentzeu. Oiñ, asten bada seri obatu-te, adios!, nerbižoak,

«no hay nada que hacer». Ensegida marioa. Serenidadia artu bier noberak.

112.– Da, gero emen esaten dau «nostalgia». 'Nostalgia', alako penia, estaitt ba... batenbat beste leku baten egon da... alako nostalgia, ori kentzeko?

• Bai, baia segun, batzuri ori etxakie kentzen. Ni nas bat, bat neu. Nik neure dempora gustiže ementxe daroat esta? Bueno, niri batek esatuste emendik Gipuskoara edo, baia es egun batzuetako e? Egun batzuetakotan, emen les edo obeto ongo sara. Erdu. Ni ara, banoa orras, ser barik pena barik. Orri nik penia esatotzet.

Ara noa ni pena barik. Baia batzutaus ori penioi esiñ leižienak itxi. Ori noberagan estau. Estau ori noberagan. Ori penia estau noberagan. Se nik ikusi'oas personak e? žoan bueno, onembeste demporarako. Ta, beti be igual, sea esta? Ño!, sortzi eun barru, eon esiñye. Tietu. Ori noberagan estau, penia.

113.– Da, ori len esan dosu soroena, burue endredeute dekiela. Da, ori kuretako eser estau?

• Aiena! Aiena!, soro naturala bada, estau, ostien bai. Ariñ arrapeu eskero, batzuri indisiñoakas da sertotzie. Baia soroa bada datorrena nerbižoetatik, a es.

Ai! kuretakoak balie soroetxietan aimbeste elikittes ongo.

Beitu: a, arek andrak, nik esan doanak, arek soro kompletoak esien, baia esin ixerensan kureu. Euren orduetan etorri eitten žakien euren txandia, da soroetxera.

Ta beste batzuk, beti, beste batzuk txand'onik pes. Ta areri pentzot nik, lagundukotzien indisiñoakas. Uste dot e?

114.– Da, olan ori nerbižoak edo orrek apurbet estropietu dausenien, ser pastan da gero, paralixe?

• Es, bueno, nerbižoak setara, batzutan igual, nerbižoak buruko nerbižoak endredeute soatu. Beste'atzuk e... ba, edoser eittiari, segun, setara eltzotzen.

Ori de beste geixo'aten mouen be, buruen be, ba... batzuk e... buruko sera soatu; bes-tatzuk beste ser batera, da olantxi.

– Orduen, o sea, soro, sorotasune be ortik etorten da?

• Bai, bai, bai, bai... Nerbižoa, nerbižoak esiñ sertu, te nasteu.

– Nasteu.

· Soroena ori, bistekoa da. Da batzuk gitxitxoau, beste batzuk geizau, segun... Nerbižosoa bada, txarrau. Batzuk, soro batzuk dekosus, oiño!, igual ordu bi, iru, txarrak.

Igual beste batien igual soroa bada, ierri eseiteko mouen. Da orrek. Gu emen Saldibar-ko soro etxien ibilli giñen lusero bierrien, da andrak ote sien ba geuas formal berbetan, da enkambio eurek igertotzien esta? Igual egun bet edo bižen esebes. Eurek igertotzien, eurek ibilltte'sien mojakas, ortuen edo serien, da gugas berbetan, baitte, igual tak! eskapeteurien. Eurek igertotzien selan žatorkien d'eurek eskapeu. Da enkambio, beste'atzuk danien soro. Orixe selan nerbižoan sertzzen dan.

115. – Da gero, erderas esaten da: «Baile de San Vito»?

· A bai, perlesiže esta?

– Olan anak mogidu...

· Perlesiže. Geixorik txarrena ori be.

– Da, ori segaittik etorri, edo ser da?

· Ori, nik pentzetot, e..., ori perlesiže ori ongoaldien lenau asko on san. (A!, Patxi defuntue, arrebak pe bai, Mamerto defuntue be bai...). Orrek datos, enjeneralien lenau gosia pastasan asko, oingo aldien. Da, debillidatedi asko ori e? Perlesiže, debillidatedi asko. Se lenau, lenau perlesiže asko eon san.

Gero, gero, leleko sentižeran kasuik pes.

– Da orrentzat erremedižorik?

· Orrentzat, beiñ ondo eldu eskeo es, nerbižoakas, kontatoa dau or, nerbižoak beti geatu barik. Nerbižoetako geixoa, geixo txarra da. D'orrek nerbižoetara doas. Ori perlesiže ori nerbižoak tie, geatu esiñ. Ori lenau asko on san, asko.

Da, oiñ be ba, au askoteko au. Aber kentzen botzie. Nerbižoetako geixoas kontus!

116. – Ta, au beste geixo bat, oiñ agertu da emen, oso esagune da: moskorra.

· Moskorra kentzeko, se erremedižo dau?, Moskorra...? Moskorra kentzeko? Eran es eittia onena.

– Ori bai, ori bai...

· Da, moskorra kentzeko? Onena, nik padakitt ser dan: uretan sartu. Es, es, es, bota presara. Est'ittoko, moskortiže, es, es, es. Urtengo deu selan edo alan.

Bai, bai, bai. Da, asten bada olan be es žamonik eiñ. Urtengo deu. Ombre! Beittu. Antxe Sorrontzako Falanjen onduen Kandido Andi defuntuen etxia eitten ibilli giñen. D'ak atzien euki'uen presia errotakoena. Da banketa. Moskorra arrape'urien itzela baya, alekoa.

Aleko moskorra arrape'urien bik: bat, Joxe «Txiro» kojotxuen semia. Niri esaustien: I, au etxera eroan biok. – Nik etxera eroan ori?

Moskortiže... esta bier leku ona gero...? Txarra da. Nik orri ensegia kendukotxiat moskorra, —esanotzien—. Ba neu be bareurik es, moskorrik es e? Baia bakixu, banketien ba, ta artu ta plasta! Botot errekarra, ta maire. Andaparara botot ta... Andaparia esaten da, ja, ja, ja... Plisti, plasta!, Plisti, plasta... ta, maire. Da non itxio'pa? Errekara bota žoat. Selako errekarra?

Da žoan die ariñeketan, danak urten da, sutunik bera maire! Esan neuen: ni emen itxitte? Gero beste'atek arrapeuen da bestiai aixe eitzien, aixe eitzien. A be kureusen. Baia ostantxien moskorras dauena etxera. Da, esker txarras pageostien. Da, ein neuen neu artien: barriro, nik estot saiñyuko.

Moskorras, moskorra ekartia esta bromia gero...? Gorputze itxi eitten deu ta, artuxu lepoan... Ja, ja, ja...

– Da gero igual seoser berak miñen bat artu ta suri errue bota.

· Bai. Ori, ori.

117. – Da, olan umiak be eukitten dabe batzuetan, nerbižoetako olan, sera... lños, entzun dosu edo ikusi edo...?

· Es, ikusi estot eiñ, estot eiñ, baia umiena, ori est'ixengo ba, ño!!! žanena edo olan...? Se umiak oiñ, žan artifiziala dabill, ño!

Nik kompuestue esatetzet. Baia umientzat amen bulerra lakorik e? Oiñ e... euki b'estekie ta kompuestuegas. Da, ona dala esaten derie, nik estaitt. Ba, asten die ta... Bai, bai, asten die.

– Da, bestia naturalago?

· Bai, bai, bai. Se diferentziže aparteute, nik ortan dekot aprobia eiñye txalakas; batari pentsue, ta bestiari esnia. Da, gitxitxoau emon da be, esnedunek beti bentajia. Da, bestien be, oixe diferentzižori.

118. – Gero au, «epilepsia» edo au olan nosi-peiñien atakiak emon da žeusitte olan, miñeri ainke eitteko ta ori...?

· A, baia miñe, atakia emototzenak miñeri ainke danak, arrapetan badeu miñe. Oiñ, miñe kampan dala, beñ atakiak emon eskerro, agiñek sarratzen boittu, ak agiñik esteu geizau solteko e?, konosimentue etorri arte. Ori, egon ardure barik. Atakiak neuri be emotostien. D'etxat sekule suerteu miñe atrape-tarik. Baia, miñe arrapetan bosu, ba kendu; arrapetosun lekutik kendute dekosu. Bai, bai, bai..., eoten dan arrabižoas. Ombre!!!

– D'olako jentia ikusitte dekosu Sorron-tzan edo beste lekuten? Da ser, se erremedižo eitteben olako geixoentzat?

· Ba, s'eingo dabe ba. Olakoari onen onena ixeten da, koillaria miñetik edo paiñeloa, baia onena ixeten da ur freskoas toaille bat sertute, buru gustiže busti. Ariñau etorten da senera, osea, konosimentue ariñau etorten žako. Busti.

– Da, ori segaittik etorten dan estakixu, ori?

· Ori geizena, nerbižoetati pentzandot datorrela. Nerbižoetati, nerbižoak emoten deren sera...

119.– Da, olan pekak, arpeižen dausenak, orrek «pekak» esaten dosue, es? Da orrek segaittik etorten die?

· Orrek e..., segun, segun. Orrek enjeneralien nik pentzetot onek gorputzeko pekak eta onek danak urtetan derela, estamanguko loiže, odola. Estamanguko loižepe antxe, odol pekak, pekak. Da gero, orrek peki orrek, batzuk mantxa barik estere ixten, baia beste batzuk betiko mantxia be ixten dere.

– Da orrek, kentzeko ser? Badao eser edo?

· Orrek kentzeko, orrek kentzeko geuse asko dau. Bai, orrek kentzeko, orrek kentzeko, danen onen onena lejia ta orižoa nasteu, d'igurdi. Bai, bai, igurdi. Eure'tausen lekuen.

– Lejias erre esta eingo?

· Lejias erre? Aiena!, ba, odola txupetako erre embida. Ori odola da.

– Ur gasiže be, esaten dabe...?

· Bai, baia ur gasiže baiño, orižoak bigundu eitten deu e? nasteu t'eiñ.

Orižoak bigundu eitten deu, da bestiak txupeu. Ariñen kuretako oixe da. Neupe euki neuen urte asko da. Esku ganiien mantxia. Euki neuen. Au urte asko. Da, olantxi bierrien ibilli nitzen, da esaosten andra batek: su, ser dekosu, or esku ganiien? Da, mantxa bat urten

dust. Da, kolpia ixengo da? Ta es. Bes urten dost. Ba, bes urtenbotzu, neuk esangotzut segas kendukosun.

– Segas?

· Da, ba orižo apurtxubet, da lejia unteixu, nasteixus, da aixegas igurdi. Da, baten eo kentzen espaosu, eixu iru, lau biderres. Karamba!, ein neuen geubien, d'urrengo goixien žeiği orduko, asko kendu. Ein neuen: ba, geur geubien kendukot au. Ta mantxaik pes. Eerto!, kendu žaten. Gero, neuk esanotzen ari: da su, se efeto deko orrek pa-ta? Beittu, orižoak bigundu eitten deu da lejiak txupeu; fasillau txupetan deueta, lejiak —esaosten—.

120.– Da, garižek nondik etorten die, edo, segaittik edo?

· Orixe, estaipa nik nondi etorten dien: batzuri garižek pegeu eitten žakies. Ba, nik makiñebati konteu'otzet, da nii sekule iñok estust ukusi eskuetan garirik. Jažotzatik be igual eitten dies orrek e? Jažotzatik oten dies esta? Jažotzatik? Se gure Jorjepe besapien deko-ta. Es, es, Jorjene esta gariže, nunarra. Garižek die urtetan deenak. Nunarra da Jorjena, baižet!!!

121.– Da, kalluek, ankako kalluek, da orselan? Kalluek esaten dotzesue es? D'orrek, selan etorten die?

· Nik ombe non euki neuen, ankako bie-tziien, olantxe esta? Orrek, nik estaitt ataaten baittu beroti, ala ixerdižek, ankako ixerdižek edo nik estaitt, baia nik neuk kentzen dot etxien, iñora žoan barik: ebai-bedarras, ebai-bedarra, baki selakoa dan?

– Bai, bai...

· Or, orma ganiien dau sembakure, da nik eittotzet ori ipiñi e! egunien, birriten edo iru biderres. Arek eitten deu: suritzen, suritzen doa, suritzen suritzen, garbire e? Da, ako asko suritzen deuenien, artu orratza, pikeu; ipiñi, da barriro be pikeu. Enseida, gariže desapareziute.

– Kallue!

· Kallue. Geuse erresa.

– Da ori, osea, erremedižorik onena, ebai-bedarra ganiien ipiñi. Da ganiien selan ipintten dosu? Olan, pegeute?

· Es, asala kendu, Berotu apurbet esta? A, ebai-bedarra. Da, asala kendu, da tak!, garižen ganiien ipiñi, ganiien ipiñi. Ta, yasta. Da gero, eta sarrižau ipiñi; ak eitten deu, suritzen doa,

suri-suri. Odol barik ixten deu ak. Da gero, orratzas be miñik esta eitten. Lelengo, asal-txu au, gero barrurauti, gero barrurauti, gero atzeneako sukuñek urtetan deu.

- Ser urtetan deu?
- Urten. Serak kalluek.

122. - Da, «sabañones» esaten da. Olan, neguen da urtetan dere. Orrek, selan esaten dosue?

· Orrek, ja, ja, ja... guk esatotzus, sera... kauen dies!

- Askordiñek?

· Orixe. Askordiñek esatotzu. Orrek, neguen oten die enjeneral. Orrentzat bakixu, ser dan ona?

- Ser da?
- Talo paria surtekoa?

- Bai.

- Gorri, gorri eiñ da, ra! ra!, paseu.

- A, paseu?

· Bai, olantxik. Da, bestela, ba oiñ estu eitten, baia lenau beižentzat naboia egosten geñun, osalia. Da, nabo egosižas igurdi. Anka'padie be igual, igurdi.

Eskuek padie be igual, ensegida. Orrek, beroak, da ekarri be, beroak eitteittu-ta. Ako, anak beutzen da, su ondo, a da txarra. Orrek erremedižo fasilie dekie.

123. - Da, olan e... andittuek dausenien saman, edo begižetan edo beste edoseiñ leku-ten, ser erabilltten da kuretako?

· Andittue, gatxa da, andittue klase asko. Bai, andittu asko, orižo apurbet epeldu, da geldigeldi, apurke-apurke, geroau geitxoau, geroau geitxoau, gerotxoau geitxoau, ondo igurdi, da aixe doa.

Olena neuetzako antxe sertzten dana. Oiñ, baus andittuek sanjeu bierrekoak.

- A, bai, bai, bai...

· Orreri aixe eiñ bier. Andittue be, segun, se klase. Andittuek enjeneral, badeko begižen bat edo baltza; a enjeneralien sanjeu embiko da. Andittu itzue bada, kureu lei, sanjeu bari pe. Ensegida igertzen da, iru, edo lau egun barru igertzen žako. Ensegida igertzen žako orreri. Makiñe bat andittu kure'ot nik. Olantxi.

Baia, nik ensegida igertzotzet. Bat bažatort, e... bueno, leleko egunien igual estotzet antzik emoten, esta? Baia eittotzet neure erremedižoa.

Baia, iru, lau egun barru, ensegida iger-tzen žako. Bueno, oin soas, medikuana da au sanjeu embikosu.

124. - Da, «escoriación» da, asala olan galtzia, olan urrutu moduen asala leku batzutan...?

· Bai, tte ser? Ori asala altzetia, ixi laikitte legana, legana igual

- Da, ori selan, selan etorten san, da selan kureu?

· Orrek, orrek danak datos e..., datos orrek danok datos, orrek danak datos, debillidadetik. Onek asaleko geixoak geiženak die, debillidatekoak diena, debillidadia. Personia, personia pentzeu arren fuerte dauela, euki leike debillidadia. Geur, geurko eunien be senbat ete daus morrosko eerrak, eta debillidadias senbat?

- Da, orduen, asaleko geixo gustižek orti datos?

· Bai, bai, bai, geižena bai. Oiñ, seose pikeu, d'andi pikaati demporias edo sortzi egun edo seren pikadati, etorri leike asaleko geixoa. Ori da kontajiosoa, oixe da. Bitxoa ixen leike euliže, nai onek moskittoak, da orretati pe etorri lei. Baia, jeneralien legana...

- Pikeu esan dosu. Su, emen piketan dabben pistižek seintzuk die, olan txarra, o sea, geixoa itxi edo...? Euližek esan dosu, da moskittoak?

- Moskittoak pe bai.

125. - Da asaleko beste geixorik, e... «legana»?

· Legana, leganetik fuera estaitt. Beste geixo bat e... sarnia be bai.

- A, sarnia, bai, ori bai.

- Sarnia be bai.

126. - Da, «kalbo» gelditzia seaittik ixeten da?

· Bueno, oiñ, ori nok estudiže deu, medikuek pe estakižieta! Ba, neuetzako, neuetzako, e... seguru, es aprobaik, es esebe estot eiñ, baia neuetzako, ur beroas egunero burue garbitzia txarrena. Oilloa illye ur goritten sartu eskeo, segaitti lumatuten da ariñ? e? Lumia, biuntzen dotzelako ur beroak, ba noberrari be. Ni sekule estot e... ur beroas e... ontxe nosonos garbittu bot.

Ostien, beti ur otzas. Da, guk eukiules bierleku txarra astien bos bider eta seižen, egunero garbitzen burue ibilltte giñen. Se-

mento eutzaitti t'orraitti. Nik e... lelekotako uliak danak dekoas buruen.

- Bai, ule asko dekosu.

· Da, enkambio, oiño gastiak or dabis; gure mutille be or dabill egunien egunien e... ur goritten iže kalbotu de dana. Da, amak eta aittek estekie kalborik. Ba, seose bada, naturalesati esta. Aber, ni sarri oten nas pentzetan, amak eta aittek buru ona, semia iže kalbo geatu de, baia beti dabill ur artien, d'ur gorizen. Segaittik? Ortxe bigundu ulia, sera, erpia bigundu. Arbola batei bota eiosu galdaakada pare bat ur gorize; se pastan žaken? Siketu.

Da, uliari be igual, igual pentze'tot, uste dot e? Akaso, ekibokeute ongo nas e? Baia uste dot. Se, nire, gure semiak, ama ta aittandik esteko seik kalboen serik. Amape buru ona, ule ona deko, neupe bai ondiño. Ia, selan ixi likitten ori?

(Emen bekoki da burutik begižetara pastan da).

Argiže bai, orrek kantzeu eitten deu bistia. Petrolizo argižas useute gausde. Ai baia, baia, lenau aimbeste antiju esan usetan. Lenau, oingo aldien bistia gitxii falta žakon: bata oixe, da gero, beste bat? Embra ta gixonentzat, txarra arkola (alkola) bisterako be. Se gorputze obligeu eitten du-te. Bai, alkola txarra da; aube bai, e? (Telebisiñoa erakutsiz) Sea... au, be bai e? Se neuri paseue ondiño ontzu, ondiño ontzu telebisiñoari olantxe begire, begire, begire; urrungo goixien be, ikusi es normal!

- Bistia kantzeute supe.

· Es, baia, baia, ni ari begire eon esien, estekot, etxat pastan ori; antxe begire, begire, d'ondiñope, enoa antiju barik eoten.

- Bai, kantzeu eitten deu telebisiñoak ori. Ori, suk diñosunes, seuk ikusi dosune, baiña, beste batzuk estudiže be eiñyabe da, kantzeu eitten da bistia.

· Bai, bai, bai. Da, es telebisiñoak bakarrik, onepebai, (edateko seña egin eban), e? Baia, Gregori, nik estiñot, kasuek ipintten dus.

127. - Da gero, ulia barriro ataateko, badau eser edo...? Olako seoser?

· Bueno, bueno, bueno... ondiño estau medikurik iñori ulia ataraotzenik, nori atara'otzo? Ni Sorrontzan, nipierrari itxi otziala sembat dempora da? Estaipa nik, asko. Igual ixengo die amabost e... Nii Sorrontzan esa'usten batek: Ire ulia eukittiarren emongo neke

seoser!!! D'esa'notzen, ba se; nire ulia eukittiarren? A, abeatza, ta ni pobria. Ule bakotzeko mille ogerlekoaitti neuk saldukouas. Ja, ja, ja... Beire, beire pareu žaten, da esa'usten: da, ipiñi nok eingostesak? Da, ipiñi neuk einguas. Milla ogorleko page'ustesak, da neuk ipiñikuas. Selan ipiñiko eustesak? Da, fasill. Nik ulia ataako žoat erpias, da ingožoat orratzas suloa, t'antxe suloa sartu-te, uliak iñyerra artute deko. Bueno, entzun e? I. Z. san. Eueno, pentsamentuen, pentzatibo, pentzatibo geatu san. Ta eseik pentzeu geižau gixona!, ori fasil eingo žuk. Da, semat dempoan eingo žuk, ba? Ta, segun, sembat ule guroasen.

Ulia miestxu au sartute be, ba asten dainen, orras burue tapekok. Esa'usten ba, se e? Oiñ, e... adelantuek žatosak, e... medikuek ulia ataaten derenak; esan'otzen: bueno, enok abeatza, ni emen bixi nasela žokatuko eut euk guroan beste, medikuek estotziela kalboari ulia sartzan, postixuas bai. Baia, bere susterrik esetz atara. Ondiño estot entzun. Entzun deu beorrek?

- Estaitt, batzuk diño seuk esaneiko bardiño, eitten dabela. Osea, susterras atara, ta...

· Ori..., medikurik esta bier, ori merikurik esta bier, ori merikurik esta bier, ori edoseiñek eingo leke, posture! Da, beorrepe igual. Ataaten deu ulia, baia susterras, e? Ataaten deu, seiñye materižen mouko sertxu bet.

Ni ulia ataata nau esta? Bueno, ori beorre'pe eileke ta, ni'pebai, ta edoseiñek. A, eiñ sulotxue, da segiduen sartu ori. Ori bai. Baia, aber!!!

128. - Da gero, uliak olan kiskurtzeko, rixuek ataateko ta ori..., selan eitten da, beres, ala seoser?

· Ser, e... ule errixue ta, atara? Ori, beres eitten da, garbittu ta, sarri orrastu, ta aidoso itxi. Garbittu, da sarri, orrastu de aidoso aidoso itxi. Aidoso, ueko, ueko.

- Suri, esatebaterako, orrek rixutxuek, beres urtetan dotzue?

· Beres, beres urte'tostie. Bai, garbittute.

- Da, bestela, bedarren bat edo... seoser estau?

· Es, es, es, bedarrik es, estau bedarrik. Bestela, bestela, ori geuse fasil da. Tenesak esaten žako, tenesak, da a gorittu, berotu arek t'aras batute euki, ule rixue, beorre'pe ataako deu, gure badeu, ta ni'pe bai. Oiñ, sera su... ataateko prolemarik estau.

Geuse erresa. Baia gero, a, ak esan deuenā, gero..., orrasten be žakin bida.

129. – Da, saldarrak, da olakoak be, kuretan dosus suk?

· Saldarra, saldarra kuretako, saldarrakas nik... Oiñ oixe dau. Saldarrak kuretako bakixu, ser dan onena? Akerren keupia (koipia).

– A bai e? Akerren keupia (sic) ganien ipiñitte edo?

· Bai, bai, bai, akerrren keupia. Saldarra berde eoten da esta?

– Bai.

· Da gero, eltzen doa. D'euki akerrren keupias untetan, untetan. Da, akerrren keupiak eitten deu, saldarra batu. Da, ako suritzen danien, a begiže ataaten botzesu odol bixiraiñō, an geižau esteu urtengo saldarrak. Saldarrakas, neu nau gerra demporan, Mariñ esaten žakon erri txikitxu bet dau, seetik Malztagatik Bitturiže bittartien, an trokan.

– Bai, bai.

· Ni araxe žoan nitzen saldarrakas. Gerri gustižen, oetakas saldarrak euki neusen. Baia, olakoak!!!

– A bai e?

· Otxandižon eon nitzen gerra dempoan da esausten gixon batek, gorputze mobiu bixen neuen, da esa'usten: !!, – Ser? Da, ortxe žasak ama t'alabia Mariñen, da neuk lagundukoeuet. Saldarrak, orrek, ataa imbiosak. Zoan nitzen d'esanotzien kapittanai tte, esanotzien: žoi! Zoan nitzen. Da, esausten: lau eunien bertan on bisu. Da, esanotzen gixonari (neuas etorri sen): bueno, žoan da emoixu parte; esan, pentzeu esteižen bestaldera žoan nasala edo. Gerra dempoan bakixu! Da, bueno, ondo dau. Zoan nitzen. Eniskitte barriro aren eskuen pareko ni!

– Es, e?

· Bata ganien jesarri, da bestiak atara. Baia, selakoak pasaso!

– Seure ganien pixu gustižas?

· Andria ganien, da bestiak atara. Mogidu eneitten da, lotu! Baia, atara! odol bixirarte, es itxi. Baia estot geižau saldarrak sertu (euki). Da, lau egun euki neusen keupegasias, akerrrenas, unteute, danak euki neusen. Da gero be, odol bixirarte ta a suloa keupegasias beteta, akerrren keupegasias ipiñi beteta.

Nire gorputzien geižau esta sortu. Baia, paseu! Enekitte barriro žoango!!!

– Da, atara selan ataratotzun ba? Orratzas edo?

· Es, es, es, estutute.

– Ba, miñe itzela!

· Da, odol bixiže atararte. Eurek ikust'eurien, ba orretakoa iños ikusi eseuen beorrek ikusiko. Baia, beižek eukitten dere. Oiñ, e... est'ikusten, baia len sulderrak esaten žakon; beižek kokoakas; ba saldarra da oixe.

– Bai, bai, bai.

· Deko, kokuen moduen, deko saldarrak begiže barrure. A, ataa esien, an urtengo deu.

– Bai, bai... Ixer gustižek ikusiko sendusen? Da beste anditturik, olan sea materižas edo eitten danien? Andittu ori, selan?

· Materižas eitten danien ba, sera badao esatebateako ba... andittu bet, pena andižek emototzes, esta? Ta, eitten deu au. Igurdi nai igurdi es, bardiñ yok.

D'eitten da masia, jaboia, ardau apurbet, da kimpulia. Da gero, kimpul'orriže ipintten žako atzen baten. Leleko eukitten da aras masias egun bet edo bižen.

Asten da, batzen esta? De gero, kimpul'orriže brasien ganien barrue, a mistxue kendu, barrure bota orižoa, da orižoa goritzen asten danien bigundu eitten da. Da, aixe blasta! bota ganien.

– Da euki?

· Ba, euki, urrengo goix'arte be, dauela antxe. Erretan deu e? Baia, batu eitten deu. Da gero, soltetan danien, materižek danak atara, da barriro be kimpul'orrižas euki serien. Da andittuek...

– Ser, errementeu?

· Bai, bai, beres eitten deu. Beres eitten deu. Ensegida, eitten deu. Osea, kimpulien da serak, ensegida soltetan deu, da beres.

– Soldeu, ser da? Errementeu ala?

· Es. Soldeu materiže eiñ, eiñ; eldu eiñ bideu andittuek. Ostantxien ese ipintte'es bosu materiže eitten dempora asko eittotzu, esta? Ta bestera, es; bestera enseida materiže sertzen deu. Beroas, soldu. Soldu esaten žako.

– Da, ori jaboias da ori...?

· Jaboia d'ardaua.

– Da, ori selan eitten da?

· Jaboias txikittu.

– Lapikoan ala?

· Sartan sar baten neikoa da. Jaboias nas-teu.

– Da gero, bueltan, andittue dauen ganien ipiñi?

· Ganien ipiñi. Da, euki an, esatebateako geubien badekosu, urrungo goixien kimpule orri bat, da a barruko mistxue fin, fin, fiñe, kendu da, a sera tapia eitten deu ba, an orižo irikitten asi arte brasa ganien euki. Da, biun, biun, biun eitten da. De gero, bot'orižo, espada orižo dana ser eitten da, esta?

An dauen orižo bota, ta bere berotasunas, tak! ipiñi. Batu eitten da andittue, batu eitten da, soldu, soldu.

– Ser saldarra?

· Es, edoseiñ andittu.
Soldute dauen jeneroa.

– Da, kimpulia be ixeten da ona, esta?

· Bai, alan da. Ori lenau be esan dou.

– Beste bedarrrik estau ori, olan tirezeko?

· Bai. Onak san bedarrak esaten žako.

– Orrek, selan ipintten die?

· Orre'pe orižotan tosteute. Orižotan berotu, da, ipintten die, baia orrek baiño ondiño ariñau eitten dana ori de. Leleko jaboias, d'ardauas eiñ masia da, geu beten a euki. Da gero, urrungo goixien kimpulia erre, an brasa ganien.

A, barruko mistxue be kendu e? Bigundu. Irikitten asten da orižo, orduentxi. A, orižo, ta total err'esteižen kendu, d'axe. Da, soldu eitten da ariñau.

130. – Ankak olan, ixerdi larrei botateko, botaten dabengan, ser eitten da?, ori..., neurtzeko edo...?

· Ankak e..., ixerdiže asko botaten deuenak e?, amen gurien eitten derena es. Egunaro ankia garbitzen bada, ak ixerdiže geižau botako deu. Nik egunero garbitzoas anka e?, nire ixerdiže nos ikusi'osu, anketakoa? Beres, ixerdiže botaten estosulako. Nik jokakuko'tzut suri, oiñ es, neguen es, ombre!, Arpille, Aprille erdittik gora, euskiže apurbet berotzen deuenien.

Asteko, ni egunaro anka garbitzen, da, abarkak da, galtzak ointxe žasten doasan moduen žantz, d'ixerdiže baietz bota!!! Estakixuba suk, e... anka ur beroas garbitzen soanenien, estakixu ak, urek odolari tietzotzena berantza? Ori, suk ni paño obeto žakin bisenke. Otza balitz, ondiño, gitxiau, ba... beroa txarra. Ori, žakin bisenke ba. Kalboena deko? Ba, igual, igual, igual.

Da, orduen, olan bedarrakas edo olakokas esta...?

131. – Da, «jiba» bakixu ser dan? Txepia, txepia. Ori, selan etorten da? Da datorrenian, ser eitten da, ori kentzeko?

· Aiena!, aiena! Edadiena bada, oiñ niri txepia nok kendu? Marižen aistia! A! A, bereskoa san. A, bereskoa. Bereskoa kentzekorik, estau. Opeasiñoa. Aur Balentiñ, lau biderres opeasiñoak eiñye, gero atzenien andižauas geatu sen.

Balentiñ «karreterue». Ori bereskoa, uste dot e? Lau opeasiño eiñ eskero, kentzekotan kenduko eutzien. Da, atzenien andižau euki euen. Orrek, orrek, beeskoak-tie. Da, au beiñ sasoa bat eskeo, sanak enkojidu. A, txepia etorri es eitteko, sasoi onena, bierrik eiñ baik, ondo jan, da geldi egon oba! Ja, ja, ja...

– Da, olan txeposoak se pentzetan da? Apurbet, ser pentzetan deu jentiak: txeposoak apurbet serak diela edo...?

· Ara, txeposoak batzuk daus ba... sanuen beste konosimentue estekienak, datosenak ba gastetatik. Baia, beste batzuk daus normalak; esatebateako, amen, onen andrien aistia, txeposia san jaižokeratik esta? Baia, žostune gitxi, gitxilakoa.

Beste batzuk dekosus txeposoak, estutziena, entenimentue be estutziena sartzien. D'ori, asko eitten deuela pentzetot, pentzeu eittot neuk, euren artien sartzien žakiela buruen: Oño!, ni segaitti nok txeposoa?, beste batzuk eta, esta? Ori, pentzamentu berdiori, ser ori, dekiela buruen. Sartute, aixe sartute. Se pentzamentue, edoseiñ personientzat, pentzamentue be sartzien bažako buruen, geuse gatxa da, a pentzamentue botatia. Esta erresa, gatxa.

131 (bis). – Da gero, olan erre ta igual ampolle bat edo seoser, ori kentzeko ser eitten da?

· Igoal e... orižo žeusi edo... seoser irikiñe...? Ori, ori, ipinttotzie untire bat.

– Es, lenau, lenau.

· Oiñ, d'oiñ be bai. Erria askok eitten deu uras busti. Txarrena. Errientzat onena da, euki eskeo etxien urune, blasta! Igurdi bes e? Artu-te, blasta! Ra!, Sikue danles, txupeu eitten deu. Da gero be a uras es garbittu. Gero be a, aleiken gustiže trapu siku, siku betas, kontus, kontus, kontus kendu, da gero orižo gordiñe apurtxu bet emon, freskeu deitten. Geuserik onena neutzako aixe da, orižo gordiñe. Se, ni neuk, erre neuen ementxe ba, urte asko da.

Lenau ba, galdaillen egostesan esnia, esta?

Zoan nitzen ataaten, da egur betek galdailiari au eiñason (irauliaren seña egin eban), ankara žausi, da on nitzen ondiño abarkak žantzi barik, da urune, sorroa egoan eskatzien.

D'entzunde on nitzen. Artu-te, rra! da, ako!, da freskeu eitten deu, e? Da, ako sertu sanien, kendu, alegiñes, dan, dan, dana esta kentzen, miñ eitten da ta, baia aimbet ondoen kendu te gero, orižo gordiñas unteu.

132. – Da gero, umien geixoak, selango geixoak ixeten die? «Sarampión»... Ori, gorri, gorri tte...

· A, elgorriže! esatotzu guk.

– Da, beste geixorik badau? Olan, «escarlina» edo olakorik?

· Bai, baia au elgorriže urtekeran, da ona, argiže; olako bombillari trapu gorriže, jo deižola kolore gorrižek, elgorriže. Da, erresau urtetan deu. Elgorrižek urtetako oixe da onena. Trapu gorriže ipiñi bombillari, da berotan euki umia. Oixe, berotan.

– Da, besterik estau?, olan e... «viruela» esaten sana, edo olakorik?

· Ba..., 'biruelas' lenau umiak ill eitten sien, baltzittu, baltzittu. Amentxe, amentxe il sen bat, sarrena. Onek e... Pantxike bixi da oin be. Orren alabaik sarrena, oixe birueliak emon da, alderdiže dana baltzittu. Esteko erremedižorik birueliak. Oiñ, estait. Baia, len es. Len birueliak eltze-utzena ill eitten san. Baltzittu eitten die. Oin estait, e? Oiñ, akaso, selako adelantuetausen.

– Ta, orrek kuretako, orrek «sarampión»; bueno, elgorriže ta, esaten dosu sera..., argiže...?

· Da, beroa. Orrek esteko erremedižorik.

– Da, bestia, ori «viruela»?

· Es, es. Biruela len beintzet es. Oiñ, estait e? Atara badere seren bat, baia len, birueliak ebatzotzena ill eitte'san.

133. – Da, «fibre urticaria», ori segaittik etorten da-ta?

· Bai, 'fiebres urticarias' granoape urtetan dere, d'orrek granoak txarratie. Ori, ori žan, žan txarrak pentzot ataako dabela; žatekoak, kalte eiñye, pentzot datorrela ori, e? Neure ustes, e? Ori terriblia, gure mutillek gastetan; joder!!! Nik ondo ein birrian, se ein neuen?: binagria, edo... emo'notzen nik Jorjeri. Da, gixajoa! itzelak paseu seusen!

Olan ibilli giñen binagrias, baia es pentzeu: olako ampollek. D'askurek, da askure, da askure. D'ori žanak eitten deueta pentze'tot, e? A, žatune san gastetan, oiñ be bai; baia, da pentze'tot žanak e! Da, nik ondo bierres e..., binagria eiñ, katxis la mar!!!, gixajoa!!!

– Askure geizau emonda orduen?

· Bai, tte erre, erre.

– Da, ori orduen, da ori kuretako?

· Ari gero porsi, beres žoan žakon. Beres žoan žakon. Baia, nik pentze'tot, onena, onena eskuseure. Estamangue garbittu. Bai, onen, onena, ori e? Estamangue garbitzia. Da, geuse garbiže žan. Garbiže, grasa barik, geuse garbiže, orixe.

134. – Da, bueno, au sarren geusia «reumatismo», selan esaten da? «Reuma», esango dosu? Erreumia?

· Bai, erreumia. Orrentzat, erreumientzat, onek estustie ixten, baia, berakatzan ure, pentze'tot onena dala.

– Berakatzan ure, selan? Edan ori be?

· Bai, eran, eran. Berakatz atal bi satittute ipiñi, txiki, txiki eiñye, d'urrungo goixien eran.

– Irikiñ ori?

· Es, es, es. Uretan itxi, tte urrungo goixien aixe eran. Gustu txarra!

– Bareus, es? Da, gero žan, andik...?

· Bai, andik amar minutu edo ordu erdire. Baia, gustu txarra...?

– Da, baten, artzen dosu egunien?

· Bai, baten bakarrik artu be eiñyot. Baten bakarrik. Baia, berien e... besoa, ja...! Da artzen segidu biot nik.

– Da, osea, egunien baten artzen dosu ori, ala?

· Es, ori, gero ba, artzen asten danien be, egunien baten. D'igertzen danien miñe gixittues doala, ba..., «reposo» esaten žako: es artu.

Da, barrero igerten bažako andik egun bire edo, ba..., artu barrero. D'onek kalenturien moduen. Da ser emon bideu? Baia, siñistu be'sileike, niri besoan eyustena. Besoa, euki neuen astun, de miñ. Eran neuen, da..., karamba!!! aian mejoriže eiñ eskero, mesidu deu eratia; ja...! Da, erreumientzat dauenik onena, beakatz da, beakatz. Leku askotan e..., erreumia dekonak, beakatz egunien, igual buru pare bat, p'igual, žaten deres. Diarižo es, baia, lau, bost egunien žan, da gero, egon

apurbet, de deskantzeu. Gordiñik. Onek, Tere Sabalak pe, solteetan be, žaten euen beakata olantxi: erreumiena sentitan deuela ta, oiñ geur erreumiena baritabill.

135. – Da, au entzungo zendun, «lumbago» esaten dabe erderas. Emen garrižen, sera. Iños entzun dosu ori? D'ori segaitti da?

• Orrek ixen asko deko.

– Da, selan, selan esaten deutzesu?

• Orrek e... beittu. Orrek e... bierrik eitte'-steuenari be etorten žako ori.

– Selan?

• Bierrik eitten estuenari be etorten žako ori; ori etorten žako. Da, ori sarritten e... deko orrek peligrue, posture txarrien žesarritte otiak pe bai.

Posture txarrien kedia, odola. Posture txarra oiyembe, ba..., neuri be sarri pasežat eta ondiño ontzu be bai. Ia, besuen ganien olan ipiñi burue, e? Da, sirkulasiño baltia. Kalam-briata eraiñye, nekes odola korrietan asi.

Orrek kedok tie txarrak. Se odola sertzen dau, gelditzen dau.

– Da, ori selan, kuretako edo seoser entzun dosu iños, edo...?

• Orreri, orrentzat pentzot dana onena, igurdi, aber, sirkulasiñoa..., igurdi, igurdi. Se, neu onas emen, gerrittik, da nik uneko geixoa dekot, esta? Baia, ego'nas esiñ aguan-teute, neu e?

Aldan gustiže, atzamarras igurditte, igurdi; joño!!! miñe atzeratu, atzeatu miñe; baia, noberak eittia baiño, beste'atek eittia da oba. Se, noberak miñe eitten bažako edo ba, orrei sakatu embižako. Beste baten eskue da ona, noberia baiño, beste'atena da obia beti, beti hestiena obia.

– D'igurdi, segas?

• Atzamar utzekas be bai, onetara be igual, ba onetara. Da, onena au de. Nik sartuko neke sure atzamarra, ño! Baia, norberien, e? Aiena! Noberentzat beste bat, bestien eskue oba.

136. – Bueno, beste bat, «derrame sinovial» esaten deutze. Onek beleunien, au asurre, osea, emen jo, ta emen boltza bat dau, ur boltza bat edo. Ori, ori iños apurtu ta ure kendu; ori entzun dosu iños?

• Or, e, or, e, operasiñoa be askok eukitten deu, operasiñoa be. Or, segun, segun,

ser dauen. Badau sera, «ácido úrico», estau operasiñorik; da bestia, suk esausune ure edo ori, bolia formetan bada, or operasiñoa dau. 'Acido úricok' esteko operasiñoa.

– Da, ori kentzeko estosu...?

• Es, es, es. Ori, ori... estakixu baia or, onek asurronek katillu bet deko. Da, ori katillu ori, olan mogidu, baia, olan ure urteta-ko besteik eiñ bai? Ori, aprobeu eiñ bilei.

137. – Len esan dotzut, «raqutismo» ori. Ori, selan ixeten da, edo selan kureu?

• «Raquitismo» dau: geixoena da bat. Da, beste bat da, umia žakana bada, bidan beste esteu irebasten. Da, orreri b'esaten žako «raqutismo». Baia, geixoena da ori; au «rakitismo» žan esena bada, urtias ya, apitittoa sartzen danien, gorputze barristetan da. Baia, geixoena bada es. Geixoena bada, «rakitismoa» geixotik badatorko, a beti ixengo da «rakitismoa». Da, žakanena bada, iñyerra artzen dotzenien gorputzek, žaten asten danien, normalixetan da gorputze.

– Zakana esan dosu, ori..., ser esan gure dau?

• Zakana, žateko gania es umiak da, serien... Geurien auxe mutilleu on san. Oiñ, beittu, beatzi urtas selako gorputze dekon. Da, gastetan žakana ixen, da umia olantxi.

D'esan notzien: umiari, emoižosue gero sera..., ekarri au... «asite hígado bacalao». Emo'notzen d'asi sen žaten, da beittu beatzi urtas selakoa, ba lodiže esta, baia alturia dekon.

– Da, ori kuretako, orduen, suk esan dosune, berestik dana...?

• Beresti dana, estau.

– Bestia, ba...

• Geixoti dana, esta mejoretan. Da, žakanena, bai. D'orreri oixe embižako.

138. – Ta, gangrenia, ori esagutzen dosu, es? • Grangenia, bai, grangenia (sic).

– Ta, orrentzat se erremedižo edo selan...?

• Kangrenia, orrentzat erremedižoa, ariñ akordeu eskero, indisiñoakas sertzen bada, ostien kortadia deko orrek, ebai. Da, pasetan bažako, esteko salbasiñoik. Paseu orduko, akordeu bida kangrenias. Enkangrenias e..., au gure usaba defuntue be, enkangrenias ill sen. Baia, sartzaroen be, sarra san, baia, enkangrenia. Seaitti, badakixu? Sapatien urrututi. Sapatiaik urrutu te antxe miñ ye, miñ. Da.

baten ankia baltzitzen asitte euki euen, da, ortxe portalien on san. D'esa'notzen: ño!, orrek..., anki orrek, tipo txarra barrentetozet.

Da, es..., estok eser, importantzirik estozet emon. Gero, ankia ebai eiñ bixeutzien. Enkangrenias, «mucho cuidao»!, ariñ akordeu eskero, seose, baia ostien e...

139. – Da, olan begižetako geixorik, edo esagutzen dosu?

· Ba, begižetako geixoak: ulseria, begižetako ulseria, begižetako ulseria be, oten da. Da, beste bat, txarra dala be, esaten derie: sanak enkojietan barruen asi eskero. Enkojietan, sanak asten diela enkojietan. Da, a dala txarra. A itzutute, estauela seeñik. Ulseria bai, ulseria kuretan da.

– Ulseria, selan kuretan da?

· Ulseria ba..., begiže tapeu te gota batzuk, neupe, eukitte nau ulseria. Da, begiže tapeu eitten dere, da gota batzuk bota. Da, ederto.

Begižetako geixorik. Begižetako geixoa lenauko sarrak esateuriena au de baserik printzipalena, goixien žeki, ur irikiñas garbittu. Onena dala esateurien, onena ori esateurien batzuk. Beste batzuk esateurien ba mantzanillia edo olakoa sertu, da a be obia dala.

Batzuri eittotzie, esatebaterako, ba ipiñitien dere batzuk ba, goixien bota limoia geubien ureri ta a eran. Neuetzat txarra. Ak niri ondiño kalte geižau eitten dust. Da ori nik pentzeot ixengo dala ba naturalesien gora beria edo orixe, nire umorižen esta sartzen. Da gero daus beste bedar batzuk, ba olan, urteutzie lora txiki-txiki bet ta barruen dekies erroak olan e, arek be serbiten dere geuse askotarako, bai estamangue libretako, bai erreumientzat, da artikulo askotarako, erremedižo askotarako.

Baia nik pentzetan doana da, persona danari estoskule igual eitten, da ori ikusiko deuela naturalesiak. Nik ori, neure sera ori de. Naturalesiak ikusiko deuela ori.

Ontxe da epokarik onena. S. Juan ingurue, bedar gustižetan, botika-bedar gustižetan.

Karraskilloa: takoak ein, egosi ta onexen moduen, asala kendute-e, egosi, geroago ta meiago ein ta onek ixten deu ure, kafia, kafe baltza, igual-igual.

– Da, bedarrik edo olakorik edo mantzanillie ure?

· Es, es, mantzanillien ure, mantzanillien uras, astien beiñ, danok garbittu bigeinkes be-

gižek. Mantzanillien ure da burureko, begižetako, d'estamangureko dauenik onena. Estamanguen be, nik arien tripetako miñe sentietan doanien be, niri, mantzanillia.

– Da, beste geixorik, estosu begižetako beste geixorik esagutzen...?

· Es, nik estekot entzutia. Au sea... bai, orrena, sanena be, žakin neuen nik ixena len ba, au sanak enkojietan dana be.

– Kataratak?

· Es, katarata, ganeko telia. Katarata da, telia. Baia, ori bestiari erregular, bistera doansen sanak, sanak, sirkuleu es bidan moduen, da arek itzutu eitten die.

140. – Da, erderas «orzuelo» esaten da. Emen, grano bat urtetan deuenien, ori selan esaten dosu?

· Gariže?

– Emen, begižen.

· Txiñorra.

– Da, ori segaittik urtetan deu?

· Ori, nik uste dot e..., lenauko sarrak esat'eurien: ene, eperdiže ikusi'tzu. Txiñorrak urtengo'tzu. Baia, ori, nik pen'tzot, kontue ixengo dala.

Ori, odola, odola pen'tzot ixengo dala. Se, ba eperdiže ikusi te txiñorra ka! Es, ori odola ixengo da. Lenauko sarren esakeria.

– Neupe entzunde dekot ori, e? Neupe txikitten etxien entzunde ba, txiñorra urtetan deutzenak, bestiari eperdiže ikusi'otzela.

· Bai, neupe birriten edo eukitte, ama defuntiak: klaro!, eperdiže ikusiko seuntzen baten bateri. Baya, ori, odola, odola.

– Odolak, berenoen bat, edo sikiñen bat euki...?

· Selan urtan dere garižek? Ba, ori be odola da dana. Aixé, aixé.

– Da, ori kentzeko, txiñorra kentzeko, ser?

· Txiñorra kentzeko, onena da txarrižen koipegasia. Txarrižen koipegasia. Txarrižena.

– Bai, selan?

· Axegas unteu. Da, ak bigundu eitten deu, d'ensigida desapaesietan da. Txiñorra da, miñ ixeten da, gero molestoso! Da, aixé. Nik beintzet, birriten euki ta bižetan aixas kureu neuen.

– Da, miñik emoten dau, txiñorrak?

· Bai, pikorra beti. Molesteu, molestu asko eitten deu txiñorrak. Bai.

141. – Da, olan batzutan begižen sartzen da, ba estaitt, bedartxu bet edo ule bat edo seoser, es? Da, ori ataateko, selan eitten da?

· Beittu. Sartzen bosu iños, auxe eiñ: au, altzeu, da au sartu olan.

– Bai, bai, aitzen dot. Beko aldetik...

· Ni neuk orretantxi. Bekoa gora sartu, ta geizau sartu oba. Ensegida garbitzen da begiže.

– Beko, sera, selan esaten dotzesu oni?

· Beko betulia, goikoen aspire sartu. Da, begiže karias edo agas edo onas erretan bosu, arda baltza atoa.

– Bai, e?

· Ill eitten deu. Igurdi bes, igurdi bes, arda baltzas e... unteu, da atoa dau. Beittu, kariarriže, kariarriže uras bustitte. Botaixu arda da gogortu. Da, aattik begiže, ba ni arbaiñela ixen'as, esta? Ta, sarri begiže erre, ta rra! arda baltza. Da, esebes; gorrittu esebes, txupeu, odola be txupeu eitten deu, da, es igurdi, e?

– Da, olan bestela paiñeloas ta olan, es?

· Es, es, es, txarrena. Txarrena. Erretan bosu seoser, arda. Ta, batzuk ekittotzie sigarro papelas topetan olan, da topetan, da atrasurik andižena. Se, erritteu eitten da begiže ta.

142. – Da, bueno, «estrabismo» esaten da erderas. Olan begižek apurbet oker eukittia edo...?

· Bieskia, bieskia, esato'tzu guk.

– Bai, da ori selan? Ori kureu lei edo?

· Ori, oiñ askori antijuekas kuretan žako. Onek ume gastetxuek. Nik ukusitte dekoas, ementxe Katian be, mutiko bat sietz, esta? T'oiñ, begižek ondo dekos. Ori, antijuekas sertzzen dere.

143. – Da, itzue, segaittik etorten da? Edo, itzu gelditzia?

· Itzu gelditzia ba, ortxe dau ba, orrek sanak. Bixtera dausen serak sirkuleu es ondo. Da, oiñ sarsaroan bixtia askori seaitti kantzetan žakon?

Orrepe, kantzetan žoa. Geuse gustižek, gorpuz gustiže kantzetan žoa, kantzetan žoa. Beste'atzuk gor ensegida paretan die, da beste batzuk (belaunak erakutsiz) auxe. Oixe da dana.

– Da, beste nonondik esta etorten, olan itzu gelditzia edo? Edo, begižek sarriten erre edo olakorik...?

· Bai. Beste bat dau, beste bat peligrosoa, esatebateako, paretan da bat nerbižoso, esta? A!, iñyerra, txarra. Begižentzat, txarra. Bixtia euneko, estait sembat kantze'teide aren serien..., a, iñyerrien.

– Da, klaro! ori, or sartzeko estau eser?

· Es, es, es. Beiñ, ara, bixtia beiñ kantzeu eskero, ekartia geuse gatxa da. Da, endemas, edade bat'eskeo sarra bada... Gastiak akaso, baia, sarra bada es, e? Da, gastia be, seguru es. Bixtia d'orrek, geuse delikeuek die.

144. – Da, olan belarrižetako geixorik esagutzen dosu? Olan, belarrižetakorik?

· Belarrižetako geixoa, geixoa, belarrižetako miñek pai. Da, belarrižetako miñe, ni neupe eukitte nau. Da, amen daus, or gur'orman daus, ebaibedarran mouko txikitxue, or daus, orrek bedarrak, aras igurdi tte ure arana bota, da orižoa b'ona dala esaten dere. Baia, orrek bedarrak obiak dies, satiže obiak die.

– Da, selan deukie ixena orrek, bedarrok?

· Orrek e..., belarrižetako esatotzu guk. Belarrižetako arrakadak tie, baia, belarrižetako guk esatotzu.

– Da, ori osatzeko selan, eitten dosue? Igurdi?

· Suk belarriko miñe badekosu, a berdian danles, belarrižen sartu-te, estutu urek urten deižon, urek urten deižon, belarri sulora žoa deitten ure. Urek urten deižon.

– Da, gero, a ure?

· Dauela bertan. Bertan dauela. Olan on apur beten.

Geroau ta barrurau žoa deitten, olan sera, miñ dekosun alderrireko oba.

– Bestela, es, egositte ure artu-te...?

· Es, es, es. A, bera, bera, bera.

145. · Orrek danok datos ixerdi otzetatik, se guk estu gorputze kuretan. Ixerdiže dauenien beti mudeu.

Ori belarri ostetik mimpera dator. Gorputzen txarreti datoz olakoak. Ori kuretako onen onena da guata alkolas busti da ipiñi da ser batas, toalle batas, tapaboka batas. Guatiari alkola bota, erre a, da toalle batas edo tapaboka batas lotu saman.

Emplastue be eitten da berbenakas, onek

san bedarrakas be. Txiki txiki, eiñ. Gero jaboia apur bet be bai. Saiže be bai. Sartanien loditzen danien orižo apur bet edo saiže bota. Saiže baiño obeto mostasia. Da gero bero berotan imiñi saman. Da gero toalle batas lotu saman.

Samia okertu esin, žan b'esin, irusten be min. Da aittoen tripepeko lania ipiñi saman da pañelo edo trapu betas sostenietako, amarreu. Ak useiñe eukitten deu da ganera grasia be bai.

146. Paperak eser žan esinye euki neusen nik. Arittoen tripepien ulia ebai da a ta a grasia ipiñi pañelo bategas lotute da sote-niute. Ak berateko koipe, ixerdiže da grasia. d'arek berotu eitteuen. Da ak txupeu edo es-taitt ser eitteuen.

147. Ardižeri t'olan ankia apurtzen sanien, arrutzia batidu da kedarrias nasteu da trapu fuerte baten sabaldu ta ipiñi apurtute euken lekuen da bueltaka bueltaka lotu. Da batzuri, artesau geratu žakien, sesto simitzek ipiñi bueltan da lotu kordelas.

6/8 egunien inketan asten žakien ankia. Gero palu ori kentzen žakien. Da kendu tre-txu ori d'ibilltten sien.

Amamari txarrižek bota eiñ euen da an-kia apurtu otzen. Tio Plorentiñok olesko kajia eiñ eutzen ankia artes euki daižen, mobidu barik. Seuser bendajien batzuk edo ipiniko eutziesan baia estekot akordurik, ango žoan etorriženik.

Simitze, sestoak eitteko simitze ipiñi goitti te beti, da bendia ondo estutu. Apur bet beste satizen parien ipiñi kontus asurre oker ba-dau, da bendia ondo estutute ipiñi tte itxi olantxi.

148. Iños einyot orižoa sartanien imiñi d'iri-kitten dauenien gatza bota areri da palutxu bateri goatia ipiñi punten. A busti d'ispilluas edo ikutu agiñien, suloa dauen lekuen. Da ni neurí kend'usten. Agiñek suloa edo seuser euki euen. Beste batzuri be neuk emo'notzien. Da orduen kendu žakien. Oiñ, geroko barririk estakitt.

Agiñek kuretako onena, agiñek garbitzia ixeten da. Askori agiñek baltzittu eitten ža-kos. Ori geixoa da. Garbittu bidie, bestela su-lotzen asiko žatzus agiñok.

149. Gastetan loka loka dausen aginek, ari betas. Orduen ari bet lotu te golpien atara.

Baia sano loka dauenien. Itxi eskero lotzen, edoseiñen atarat'euen.

150. Iños estotzet entzun iñori orretako žoan etorririk.

151. Frakatzuek mutilleri da neskatoari ba gonak, en jeneal, eitten sien. Da neskatoari olan bragatxu batzuk imiñtteko. Umiak kas-kondu arte, bape barik ibilltte sien. Kampotik gona antzeko batas.

152. Nik estot entzun eser olakorik. Sabal-bekoan Gillermon mutil bet egon san.

Iños entzun dot sustutik artzen dala baia olako žoan etorririk estot iños esetu.

Sabalbekoak žaižokerarik edo eukiko euen. Da gasteik il san. Bilbon edo egon bideu seoser da Aldanako bat alako leku beten edo euki eren eskola ikesten. D'ikesi euen.

153. Uras busti, edo garbittu edo trapu bet ipiñi. Gerran odol asko botaten bauen goma tire batzuk ibilltten eresan d'arekas lotu.

Besterik esegoanien, kožetan san trapuas lotu. Trapue edosein koloretakoa. Da pañeloa be igual. D'olan pastan sien.

154. Atzamarrak olan pintxos beterik euki-tten gendusen. Orratzas atara da gero saka-tu, ta arien odoltxuek urtetan baeuen, obe-to. Ariñau kuretako san. Lusero euki eskero, soldu be eitten sien da materiže formeu be bai. Materiže eiñ eskero, apur bet puntia li-breu, sakatu te beres urtet'euen. Baia min-gorra ixete'san.

Ebai bedarrak esaten žakienak be baego-san. Orriže loditxue eukittuen da laban laba-na. Apur bet berotu alde batetik ta mintze kendu da koipe gasien antzekoa gelditzen žakon. Da a ipiñi eriden. Da ariñ osaten sien ebaižek. Ebai bedarra da balsamu bedarra esaten žakon orri.

155. Josepari Ixeduko txakurrek ainke eiñ da urrutu eiñeutzen. Benda edo trapu suriže edo olako seoser ipiñi tte kureu žakon.

Txakur amorratuek obatute, esate'uren Sal-batierrara eroat'eresala. Da an nik estaitt pa ser eittotzien.

Amurru aldižek emoteutzenien, edoseri obatu ta bueltaka ibilltten san txakurre.

Bustena tripepien da agoa sabalik da bi-tze darižola alboetati, ibilltten sien. Artesien

žoaten sien da nobera be bidien etorri eskeo aparteue eimbier.

156. · Ta, subiak eta badaus emen, piketan dabenak?

· Subia'pai, piketan derenak ongo es-tieba? Baia subiak nik sekule subiai billurrik estotzet euki.

– Segaitti edo?

· Niri ebatusten subiak, baten ebatust. Bai, da ortxe lxedu oiñ esteu esistietan, baia lxeu baiño aratxo an, gastaiñe marro bat on san. Da nik, beižek eroaten neusen ara. Ta, mutikoa. Da, okill suloa gastaiñe marroan. Da, mutikoen kontuek!, ižon dot, da ta! ta! jo ta okillek saata eitten jaaa... eitten deu umiak, da joño! aren antzera subiape saata. Sartzot atzamarra da atzamar punteti eiñ ainke.

Da gero, Satur Arotzako defuntue etorri sen da: seosek obatu deust, Satur.

– Nun?

Seosek pike'ust. Begittu otzen da, atzamarra... A! baia subiak eldu-otzu.

Soas ariñ neuk eroango'oas beižek eta soas ariñ. Etorri nas etxera bai, lotu'usten gero leleko kordelas, berak besoa, fuerte e? Lotu'usten, abarkiai kendu'utzen kordela ta lot'usten. Etorri nas aiñeketan da, ama defuntia eguan etxien: medikuana žoan biot.

– Ser ba?

– Ta, subiak eldu-uste.

Etxera seaitti esara etorri? Ataa gintzen erropa bustižekas, erropa sarrakas. Bueno, «Txoiže» medikue, da, emousten indisino bat da, esausten: oiñ, etxera oanien, ur beotan sartuik apurbet ta, pastille bat emo'usten, so-limaue, ur berora botateko.

'Ta, sartik atzamarra bi ordutik bi ordure ta yasta! Baia gero oten nitzen or, telebisiñoan: subiak ebatu arren estauela kuideurik. Ibilli bidala edo bixerra kentzeko oja bat edo kutxillo bat sorrotza. Subiak, eltzen deuen lekuen, rra! ebaize eiñ, artu palu bet eta žo, žo, žo eiñ.

Leleko lotu, da žo, žo, žo eiñ, da setan medikuana žoan be estauela, esateuen.

– Baia, odol txar gustiže?

· Bai, bai, atara. Aimbet aiñen da, baespada lotu. Da jo, jo, jo eiñ d'odola atara, aimbet aldan gustiže da, setan medikuana be žoan be estala.

Fran ero gastia sala, aritz marroan obatu otzen txori bille žoanda. Da botikera eroaurien. Seuser emo'tzien da žoan žakon.

157. – Da, olan aramuek ta piketan dabe, aramuepe edo...?

· Aramuek daus batzuk berenosoak da beste batzuk es.

– Emen be bai, emen? Emen esaten dot...

· Bai, emen, emen be bai; emen be bai.

Oño!, igual geubien batek urtetan deu geubien, badoa etxera, ogera, esteko eser arpeizen, d'igual urrungo goixien, tra!!! granoa deko. Igual tak! aramuen batek lo dauela, pikeute.

Berakatzas eiñye kendu lei. Berakatzas apurtu d'aren uras da mamiñas igurdi, igurdi. Estena al basan, atara al san moduen. Da gero igurdi, igurdi, d'aixas.

Ulebižoak bietzetik obatu eusten neuri be. Oixe ein neutzen d'osatu san.

158. · Ankia apurtze'sanien, kajia olas eitte'ien ankien lodikoa, ubekodune, da ganien libre itxi bikotzien ankia mogietako.

159. · Binagrias edo alkolas igurditte, beste žoan etorririparik osatzeko.

Binagria atara katillu batera edo kikara batera da gatza bota, da trapu betegas igurdi, igurdi, igurdi. Golpia artute atoan ixen eskerro odol batue eitten esotzen isten binagriak. Binagriak odola txupeu eitte'uen. Odolari bätzen estotzo isten.

Da gatzas eiñ eskero, ondiño obeto. Asunekas garriko miñe da lepoko miñe da buruko miñe euki, da igurdi, igurdi, da gero binagrias busti da niri sano kentze'usten.

Ankia bižortzen danien andittu eitten da. Da santietuena eiñ bida. Sano molestetan badeu euki lei asurre kaskeute. Ostantxien santietuena eiñye naikoa da.

160. · Gerran ikusi neittusen atzamarrak baltz-baltz eiñye, atzamarrak asur utzien pareute. Estakitt selan kureko eres an ospittelien. Emen estot eseutu olakorik.

Santi, esateurien mankeu sanien gomakas lotutziela. Kamillen eroaerela esateren botikera. Aldanatik Garittondora, d'andik botikera. Da leleko arrape'ren kotxias ospittelera.

161. · Or esaten dere onena tripetik obatu ta sakatzia dala. Edo gerrittik pe bai t'ataraso barruko serak. Eletrisidadia be esaten dere «corto circuito» bat emon da salbetan dere-sela. Baia esta segurue. Erre eitten deu. Onena, burus bera ipiñi da igurdi gorputze batetik bestera.

162. · Arnasia baeuken edo espaeuken edo bižotzien seoser baeken edo, or igerte san. Beiñ ill ezkeru personia, koloria kambizetan da. Kaittano defuntue nik illye soloan ikusi neuen. Ari desganiak edo emo'otzen, orduen ekarri sittuen eskutok, bota d'antxe ganién geatu san. Ak tensiñoa edo eukiko euen da pentzetot tensiñoas geatuko sala. Moreute egoan arpeize. Ardau koloretute egoan.

163. · Derrepente ill yala. Orduen iñok esekižen tensiñoa ser san. Bižotzetik edo tensiñotik illtten sien. Apendixe be esekižen ser san lenau-te: tripetako miñek ta tripetako miñek. Gixon batek tripetako miñek eukesala ta tripetako miñek. Da medikuek esekižen ser san. Bateri penak sostenietako ol bat ipiñi otzien aspisen. Da goraka emoeutzen obramentuek agotik, segun esate'erendik. Da ori botaten asi da blast! ill atoan.

164. · Neskato batek olgetan kobresko txakur txikiže iruntzi.

Da estu te larri. Da žoan sien medikuana. Da esatzen obretan deuenien ba errekistetako. Botaten badeu estala eser pasetan da. Da bota eyeuela esateren.

Kaka bedarrak be ibilltten sien lenau topetan. Neguen lurrien sakon bes, erpe trongoak eukitteresan. Udabarrižen orrižek urtetotzien. Orrek garbi garbi ipiñi d'egosi, d'orren ure edan, estamanguen siku dauenien, empatxue dauenien. Estaitt pa nik sembat edaten san. Baten eranda libretan botzien, naiko, baia arik eta libreu arte ekin embikotzen eraten.

Burukomiñe dauenerako edo, aretxari urtetotzien ide modukoak. Arepe egosi da edateresan. Estaitt se ojetotarako sien. Asun erpien ure be ona sala esateren burukomiñe edo egoanien. Asunen erpiak egosi da a ure edan. Odola metu edo estaitt se eitten deuen esaten dere. Asunekas garriko miñe da buruko miñe kentzeko igurdi, igurdi, igurdi. Da gero, binagrias paseu da berotu eitte san.

Lenauko berenoen kontrarižoa esnia san. Amen iges, Gerniken galtzadoriak, trembideko galtzadoriak, taberna batera žoan sien perretxikoak žaten. Da an egosan ume batzuri be emon'otziesan. Da umiak žan da etxera žoan sienien, etxien amak esnia emon, badespandan. Galtzadoriak danak ospittelera žoan bierra euki seren. Da mutikoari ese'be etxakien paseu.

165. · Txopo bat altue egoan d'ari be iru bi-

derrez žeusi žakon. D'askenengo gure etxon doan egoan piñutik goiko koarture sartu sen. Iñor egon balitz antxe illtten deu.

Sartu sen seretik, ormiari kanala eyotzen. Santokristo bat egon san orman ideltzoskoa. Da ak eukesan alambreak be erre. Da esate'ren oiñestariže egon eskero arbolapia txarra sala. Bakarrik elorrižen aspiže sala ona. Aixen aspižen paretako, ostantxien arbolakas kontus ibilltteko. Elorriže ona san iñestarižentzat arantzak eukesalako da Jesukristoren koroia pe arantzak eukesan. Orraittik sala ona esateren.

Baten telebisiñoan ikusi neuen leku garbiže dala onena da sutuni paiño burue lurrien eixunde. Biskergi ondoan Arburu esaten da leku bet. Araxe žeusi sen d'askatu eyuen arbola satiže. Bastante lusero egon san. D'ardiže da billotza be ill.

Embereneute itxi seittuen.

166. · Ak ukutu eskero estau eriderik. Nik soldautzen negoala kartan bota ustien selan il san Etxanoko bat; Eskubik esauen. Oiñestariže žeusi sen Alzibarren da alambretik ara korridu, eskatzera. Da esauen beleun puntetxue eukela erreta da surrien be erretxue. Alambreru ibilltten san. Aixiak postiak bota eiñ sittuela edo kustiñoa da se seusegas iku-tu ete eutzen alambriari da siku bota uen.

167. · Aguanteu geuk beintzet. Esin basan aguanteu, geispe bat edo topeu bier. Arto žorria da gari žotia ixeten sien txarrena. Da beroas garriko miñe eiñye ta ure eran da olan.

Bedar ebaitten be ixerditten berotute, geispetara žoan. Al danien geispera žoan eimbier derrigorrien. Ni iños Goikolandan bedarra ebaitten da bero. Kodaiñiri kostria eitten žakon, ugerra. Busti tte barriro kostria. D'esin ebai. Da itxi embier se esieiken eiñ-ye. Goi-xien edo illuntzižen ibilli bier listo. Baia goixa san onena.

168. · Etxat iños olako serik entzuterik suerteu.

169. · Aimbesteko sera eitteko osasuntzue ixengo san Sabalen bixi san amak konteteuen, beren amak konteute. Gure aittiten aitte Ataungoa sala esateuen. Eskombarrižek Ataungoak. Da gixonari soldau tokeu. Eskapeu soldautzetik. Da Gipuskoara etorten basan arrapeu. Da Biskaire etorri. Da Baltzolan baserri

bet artu. Andriak pe familiže euki. Da pastoriak ibilltten sien. Da andriari errekadue bota ta pastoriak ekarri eben andria. Da Baltzolan baserri bet artu t'ardi betzuk ipiņi seusen. Baia txakur bataittik usabas asarratu da, domusantuetarako testigu bižen eurrien esa'otzen: 'nire etxia libreu domu santuetan'. Da libreu embier. Gure ama aprillien žaižo da domusantuetan Etxanora etorri. Etxanosolora etorri sien. Da amaika urterarte egon san.

Da txalak beti porrillak artzotziesan. Da beste baserri beten bille asi. Da, Sabalen libre egoan. Sabalkoittire ižon euen. Da Klaratxu topeu. Klaratxu be eingotxue. Da gero Klaratxuen aittegas berba eiņ da artu eren Sabaleko etxe sarra.

Badaus persona altuek da sabalak, da osasun onas. Persona txikižek be badaus osasun onekoak. Ori naturalesiari begittu bižako. Aitte t'ama txikižek badie, sem'alabak be txikižek ixengo die. Altuek badie, aittek d'amak embiotzo aliminttue sartzera. Espabe

edosein geixo arrape'leike. Bai pulmoietakoa edo beste edosein geixo.

170. · Nik estaitt pa. Bierra sendo da žan gi-txi edo olako seoser embikoeren.

Argaltzeko, nik edosein argalduko neke botike barik. Gorputze nekeu embida, armosue baiņo lenau. Nire pixue 68/70 killo al-tuena. Da neguen 80 be arrapeta'neusen. Uden urtietan, egun bet galdu barik artoa ta gariže ereiņ da labrantzia eitten neuen. Or-duen žaten neuen baia lodittu bapes. Oiņ, aimbeste bier be geuse txarra da.

Persona asko urepe lodittu eitten deus. Argaltzeko gorputze nekeu embida. Oiņ argaltezko botikek artu d'orrek, baia osasune kentzen dere, kalte eitten dere.

Argaltzeko nobere gorputze nekeu embida. Tensiņoa dauenien kafe baltza be fuera, kafe batepe altzeu eitten deu-te.

171. – Estaki besterik.